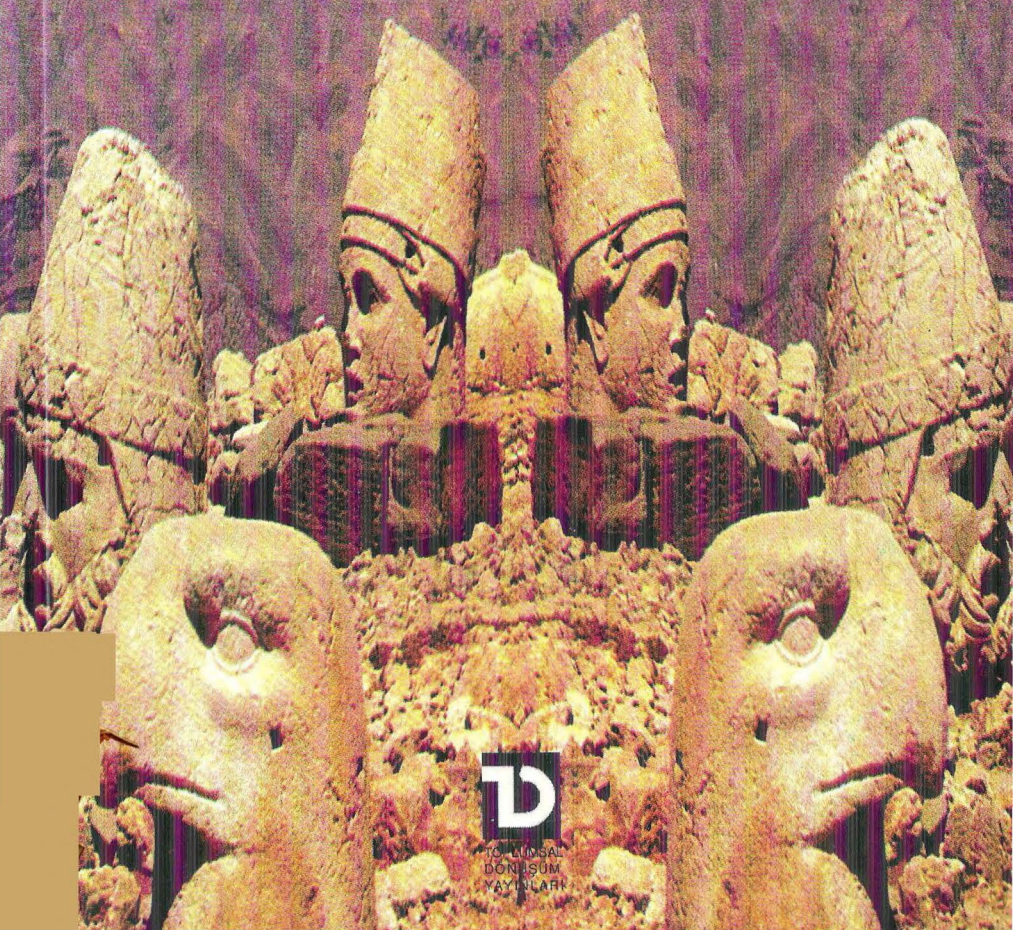
ANADOLU MİTOLOJİSİ

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU

"ANADOLU ÜÇLEMESİ 2"

TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Toplumsal Dönüşüm Yayınları
Kurucusu: Hayri Bildik/Hatice Bahtiyar

© İsmet Zeki Eyuboğlu/Toplumsal Dönüşüm Yayınları

Toplumsal Dönüşüm Yayınları: 81
Araştırma İnceleme: 12
Eyüboğlu, İsmet Zeki; "Anadolu Mitolojisi-1987"
"Anadolu Mitolojisi-Anadolu Üçlemesi"2
1.Baskı : 1500 Adet Toplumsal Dönüşüm Yayınları
Mayıs 1998, İstanbul
ISBN : 975-8269-13-5

Yayın Yönetmeni : Hayri Bildik
Yayın Koordinatörü : Hatice Bahtiyar
Kapak: Ömür Bahtiyar
Reprodüksiyon: Göksu Grafik
Dizgi/Mizampaj : Nigar

Baskı Cilt: Gökkuşağı Matbaacılık
Tel: 0212. 637 83 63-64

150 Adedi numaralandırılarak satış dışı tutulmuştur.

Genel Dağıtım: KARDAK / Narlıbahçe Sk. No:6/3
Cağaloğlu/İSTANBUL

Telefax: 512 45 91-Tel: 512 31 61

Toplumsal Dönüşüm Yayınları ve 2B/Bilgi Birikim,
KARDAK Eğitim ve Kültür Hizm. Ltd. Şti. Yan kuruluşlarıdır.

İSMET ZEKİ EYUBOĞLU

ANADOLU MİTOLOJİSİ

Anadolu Üçlemesi - 2

TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM YAYINLARI

SUNUŞ

Yapıtlarında, Türkiye'nin aydınlanmasına büyük önem veren İsmet Zeki Eyuboğlu; *"Ülkemizde, geçmişe dönük bütün gelenekler geçerlidir. Bu durağan bir ortamı yaratmaya elverişli gelenekler-alışkanlıklar yasal güçlerle de korunmaktadır... Din verilerine dayanan bilgi, bir buyruk niteliği taşıdığından, araştırmaya-incelemeye elverişliliği yoktur. Bilgiyi bir değişmez buyruk niteliğine dönüştürerek, toplumu aydınlatmaya kalkışmak, yozlaştırmaktır...Kişiyi değer, yapan topluma getirdiği aydınlıktır..."* cümleleriyle aydınlanmacı bilimsel bir geleneğin oluşmasına katkılar vermeye devam etmektedir.

"Avrupa ben-merkezci" bilimlerin yoğun etkisine rağmen, özce duru bir Anadolu yerli bakışının temel oluşturduğu en önemli yapıtları arasında **"Anadolu İnançları", "Anadolu Mitolojisi"** ve **"Anadolu İlaçları"** ilk akla gelenlerdir.

Bütün eserlerinde ve aydınlanmanın da temeline geçmişte ve günümüzde insan ve insan faaliyetlerinin anlaşılmasını koyan yazar, **Anadolu Mitolojisi**'nde de aynı kaygıları güderek söylencede gizli gerçeği-insan gerçeğini bütün çıplaklığı ile gözler önüne seriyor; *"Söylencenin biçimi yapısı doğaya soru-*

lan sorunun ortaya konan, doğadan alınan karşılığıdır."

Anadolu İnançları, günümüz Türkiye'sinde insanlarımızın tüm davranışlarını derinden etkilemeye devam eden bugün boş inanç haline gelmiş inançları da kapsayan, Ay, yılan, yıldız, albastı, uğur, sünnet, döğme, yediler ve bilmeceler konularında temel bir inceleme yapıtıdır. Önünden karakedi geçmesini uğursuzluk sayarak yaşamını köreltenlerin de okuması dileğiyle...

Anadolu İlaçları, insanın sağaltılmasında doğayla uyumun gerekliliğini kavrayan ilk insandan, toplum ve yaşam süzgecinden geçerek günümüze dek gelen bitkisel karışımlar ve psikolojik etkilere neden olan yerel kimi tipik inançların derlenmesi ve günümüzdeki tarafsız gözle hemen hemen ilk yazılı kayıtıdır.

İsmet Zeki Eyuboğlu'nun Anadolu'nun yerli bakışının ürünü olan, bu üç kitabı ayrı ayrı ama özüne uygun olarak, Anadolu üçlemesi temelinde okura sunuluyor.

Toplumsal Dönüşüm Yayınları

İ Ç İ N D E K İ L E R

Işık	9	İnar	141
Doğuş	10	İrmusini	142
Söylence Üstüne	12	İskur	143
Anadolu Gerçeği	34	İstanus	144
Tanrılar - Tanrıçalar		Kalhisapi	147
Boğalar-	**105**	Kambruşabia	148
Sular Isınıyor	106	Karhua	149
Adonis	107	Kaşku	150
Ardini	110	Kubaba	152
Arma	112	Kumarbi	154
Arsimela	115	Kuşuk	156
Aruna	116	Laksmas	158
Aşkesaya	118	Lelvani	160
Eştan	120	Levanis	161
Hadad	121	Min (Mn)	162
Haldi	122	Mzula	163
Halmasuitta	124	Nanni	164
Hapantalliyas	125	Nelik	166
Haruva	126	Nikaruha	167
Harziş	128	Ninatta-Kulitta	168
Haşameli	129	Nelaini	169
Haşhaş	130	Pahor	170
Hazzi	132	Piva	171
Hepat	133	Runda	172
Hikstas	135	Santa	174
Huhitis	136	Sarhutas	175
Hurra	137	Sarku	176
Huriş	138	Sarruma (Şarruma)	177
Hutuni	139	Saspunas	178
Irbitiga	140	Sausga	180

Sebitu 182
Selardis 183
Seris 184
Sin 185
Siunasummi 186
Sulikatta 187
Suppilulia 188
Suvaliyatta 190
Şamaş 191
Şeşiriş 193
Şimege 194
Şivini 195
Şulinkatta 196
Tarhui 198
Tarhuis 199
Tarhund 200
Tarhundas 202
Tarhunza 203
Tarhusini 204
Tarhutas 205
Teişeba 206
Telepinu 208
Teşup 212
Teteşapi 214
Tivat 215
Ua 217
Upelluri 218
Ura 220
Utu 221
Vandu 223
Vazese 224
Vurişemun 225
Zashazuna 227
Zilipura 229
Zintuhi 230
Zippalanusia 231
Zitarriyas 232
BAYRAMLAR 235
Antahşumşar 237
Mesir Bayramı 239
Prulliya 242
KONUŞMAYANLAR 245
Konuşmayanlar 247
Akrep 248
Arinna'nın Kartalı 249
İlluyanka 250
Karınca 252
Karınca ile Kartal 254
Koyun 255
Örümcek 256
Turna Kuşu 257
Yılan 258
AĞAÇLAR-OTLAR 261
Ağacın Öyküsü 263
Gül ile Diken 264
Karadiken Aldanmaz 266
Yonca'nın Türküsü 268
YERALTI ÜLKESİ BİLMECELER 269
Yeraltı Ülkesi 271
Tamu 272
Yanan Canlar 273
YAZIDAN ÖTE 275
Yazıdan Öte 277
Dizçökmek 278
Uzaktan Anadolu 280
Uzak Tanrılar 281
RESİMLER I

Işık

Işığın Toprağı döllediği yerde
Bir ses yükseldiğini duyan
Bilir insan gücünün nelere yettiğini

Sular balıkları beslemeden
Kayanın yuvarlanmadan
Yeşile güneş vurmadan önce...

DOĞUŞ

Önce güneş dolaşırdı göklerin enginliğinde
Işık yer ışık içerdi bilinmeyen boşluk
Doğum sancıları yoktu daha
Esmeyen toprağın şişmemişti karnı
Suyun derisinde kıpırdama
Böğründe titreyen ürperme yoktu.

Birden
bilinmeyenin ötesinden
bir ses yayıldı
derinden

Duyan kulak olmuş
gören göz
yürüyen ayak
söylenen söz
bilinmeyenin berisinden.

Ben bu türküyü söylemeden önce
Ayağım elim kulağım gözüm vardı

Başımın çevresinde dolaşan boşluk
Sessezliğin en güçlü sesiyle
Beni "ben " demeden uyardı.

Ben türküye başladığım çağda
Yalnız güneş gök karalar bir de sular vardı
Ben insan olduğumu bilmeden
Üzerinde yaşadığım doğa güler oynardı.
Sonra "ben " oldum, "insan" oldu, "tanrı" çıktı
yüreğimden bütün evreni sardı

Ben unuttum benden öncesini
Tanrılar unutmadan beni benden önce
Sonra kendime geldiğim gün
dudağımdan söylenceler akardı.

SÖYLENCE ÜSTÜNE

Söyence *(mitos)* düşünen kişinin kendini doğa ile özdeşleştirmesidir. Söylence düşünmeden kaynaklanırsa düşünen de kişinin doğa karşısında kendini ortaya koymasına dayanır. Düşünen kişi kendi varlığının bilincine varacak yolu arayan kişidir. Bunu derin bir bilinç akışı içinde yapamazsa da nereye yöneldiğini, ereğinin yürüyüş çizgisini bilebilir. Düşünmekle bilmek arasında, nesne ile eyleme dönüşme arasındaki ayrılık vardır ancak. Düşünmeyen bir varlığın söylencesi de olamaz. Söylence bir yaratmadır, bir üründür, onun da kaynağı doğa karşısında düşünmek, soru sormaktır. En ilkel söylencelerde bile kişinin doğaya sorduğu bir soruya, gene soranca verilmiş bir karşılık saklıdır. Söylencenin biçimi, yapısı, doğaya sorulan sorunun ortaya konan, doğadan alınan karşılığıdır. Bu karşılığı verenin de soruyu soran kişi olduğu kuşkusuzdur.

Söylence varlıklarının sayısı, türlülüğü onları ortaya atan ulusun düşünme eylemindeki başarılarını, gelişme aşamalarını gösterir. Hangi ulusun söylencelerinde türlülük çoksa, ortaya konan yaratma ürünleri çoksa, o ulusta düşünme olayı o oranda gelişmiş, uygarlık alanında o oranda ilerleme sağlamış demektir. Uygarlık alanında söylencesiz kişi, söylencesiz toplum bulma olanağı yoktur. Söylence varlıklarını büsbütün bilimdışı geçersiz saymak doğru değildir, onlarda kişiyi anlatan, açıklayan bir öz saklıdır. Günümüzden gerilere doğru gittikçe söylence ünlülerinin çoğaldığını, belli bir dönemde, bilgelikle yanyana yürüdüğünü görürüz. Uygarlık-

ların, ilk düzenli usçu düşünce ürünlerini yaratanların, özellikle bilgelerin, söylencelere verdikleri önemin büyüklüğü tartışılmazdır. Anadolu 'da gelişen doğacı düşünce ilk ürünlerini söylencelerle karışık bir bütünlük içinde ortaya koymuştur. Bilgeliğin atası, kurucusu sayılan *Thales* varlığın özünü us ölçülerine uygun bir anlayışla araştırırken, söylence ürünlerini andıran bir varlık ortamı yaratmaktan geri kalmamıştır. *Bütün varlığın ilkesi şudur* derken, suyun yapısı üzerinde bilimsel deneylere girişmiştir, suyun özünü kuran öğeleri tanımıştır denemez. Evrende suyun etkisini gözlemlemiş, bu konuda söylencelerden esinlenmiş, bunlara us ölçülerine uygun bir biçim vermiştir. Onun, bilgelik alanında ortaya koyduğu yenilik de budur. Suyu tanrılaştıran görüşünü büsbütün ortadan kaldırmamış, ona yeni, çağına göre bilimsel, deneycil bir yorum getirmiştir. *Herakleitos* yanan ocakta da tanrıların bulunduğunu, od'un (ateşin) bütün söylencelerinde, ateşin tanrısal bir nitelik taşıdığı inancından yola çıkmıştır. *Anaksimenes* varlığın özünü yelde (havada) görürken gene bir söylenceden yola çıkmıştır, yelin tanrısal özelliğini b ir yana atmamıştır. Güneşi, suları, toprağın tanrı olduğunu söyleyen söylenceyle, varlık türlerinin özünü bu nesnelerden birinde ya da *Empedokles*'in ileri sürdüğü gibi dördünün (su, od, yel, toprak) birleşiminde bulan görüş arasında, kullanılan gereç bakımından, bir ayrılık yoktur. Ayrılık konuya bakış biçimindedir. Bilgeliğin, usa dayalı düşüncenin, soru sorup karşılık aramanın kaynağında söylence varlıklarının etkisi küçümsenemez. Düşünmek söylenceyle başlamış, bilgece çözüm söylence varlıklarına getirilen yeni, düzenli, ölçülü, usçu yorumla, açıklamayla biçimlenmiştir. Uygarlık alanında, bilimsel düşüncenin gelişmesinde önemli olan söylenceden kurtulmak, söylencenin söylediğine bilim ortamında bir çözüm aramaktır.

Yeryüzünde, en gelişmiş, en ileri sayılan dinler bile

söylencelerin ürünü olmaktan öteye geçemez. En usçu sayılan din, kaynağını usdışı söylencelerde bulur.

Bilge Platon'un bütün görüşleri de, çağdaş Batı düşüncesinin en büyük kesimini yaratan bilgelik anlayışı da, söylencelerden kaynaklanmıştır. Onun ünlü idea'sı söylence varlıklarına bilgece, us ölçülerine göre bir biçim vermedir. Ozanları " Devlet"in den kovarken, kendisi en büyük ozanın yapamayacağını yapmış, yaratıcı düşüncenin en soyut örneklerini vermiştir. Onun düşüdüğü toplum , erdem bakımından, yüce tanrıların oluşturdukları toplumdan başkası değildir, tanrısal bir toplumdur. Özellikle Timaios adlı yapıtında ileri sürdüğü düşünceler, evrenin oluşu, tinin durumu söylence ortamının ötesinde değildir yapı bakımından. Ancak bunları söylerken, ünlü bilgenin de söylence yaratan, gerçekdışı görüşler ileri süren bir kimse olduğunu düşünmek istemiyoruz. Düşündüğümüz yalnız söylence varlıklarının en büyük düşünürleri bile etkiledikleri, ilgilendirdikleri, yeni bir yorumla sorun biçimine sokup usa uygun karşılıklarını aradıklarıdır. Bilge, söylenceyi yaratan inancın yerine, söylenceyi bilimsel bir sorun k ılığına sokan us gücünü, ölçüyü, düzenli düşünme ilkesini koymuştur.

Doğa karşısında kendi varlığının bilincine varamayan, kendi varlığının dışında daha güçlü , daha yüce bir varlığın, bir doğanın bulunduğu inancına ulaşamayan toplumlarda söylence yaratma yeteneği, olanağı yoktur. Gerek söylence, gerekse bilgece düşünme ürünleri ancak yaratıcı yeteneklerle donatılmış ortamlarda doğabilir. Kişi yalnız yarattığında vardır. *Marcus Aurelius* "yaratıcı gücün varsa onu bilgece yargılarında göster" der (1). Onun burada yaratıcı güçten anladığı "keskin anlayış gücü", konuyu, sorunu hızla, kolayca kavrama yeteneğidir besbelli.

(1) Marc Aurel, Selbsetrachtungen, K./8,38. Reclam,1966.

Büyük söylenceler ancak büyük uygarlıkları yaratabilen toplumlarda doğmuştur. Bunu ulusların tarihlerinden öğreniyoruz açıkça.Hangi söylence doğaya dayanıyorsa, doğadan, doğa olaylarından kaynaklanıyorsa onda yaratıcı gücün bütün inceliklerini görürüz.Doğa ile kişi arasında kurulan karşılıklı bağlantının en olumlu sonucu uyumdur. Eskiçağ söylencelerini incelediğimizde bu uyumun bütün örneklerini buluruz kolayca. Kişi yarattığı söylence varlığıyla kendisi arasında, doğaya yönelik, b ir düzen kuruyor, doğa ile birleşiyor, bütünleşiyor. Bu , ilerde de görüleceği üzre, çok önemli bir olaydır kişinin anlaşılması bakımından. Doğa ile bütün bağlarını koparmış, kendini doğada kesinlikle başıboş sayan bir kimse mutsuzdur, uyumsuzdur. İster eskiçağ toplumlarında, ister çağdaş toplumlarda olsun, kişiyi mutlu kılan *kendi kendisiyle sağladığı dengedir. Bu denge kişiyi kendi özüyle de , yaşadığı ortamla da , inançlarıyla da uyumlu kılar.Kendi kendisiyle, tanrısıyla uyum içinde yaşayan insan, evrenle de uyum içindedir*..(2).

Bu uyumun bilgece olduğu çok yüksek bir bilgi düzeyine, bilim anlayışına ulaşmayı gerektirdiği sanılmasın. Aranan, kişinin kendi kendine yetmesi, kendi kendisiyle anlaşabilmesidir. Bunu başardıktan sonra, bilgi aşaması ne olursa olsun, mutludur, tedirgin değildir artık. Söylence ürünlerinin türü ,çokluğu insanla doğa arasındaki yaklaşımı gösterir önce. Bu yaklaşım bir yandan düşünme yeteneğinin gelişmesine, bir yandan da doğanın daha yakından tanınmasına giden yolun genişletilmesini sağlar. Kişi doğada ne denli çok olay, ne denli çok varlık türü tanırsa, görürse o oranda da söylence ürünleri çoğalır.Kendini doğanın karşısında göremeyen, yalnız içgüdülerin yönetimi altında yaşayan bir toplulukta söylence yaratma yeteneği de gelişme olanağı bulamaz.

(2) Ernest Cassirer, , İnsan Üstüne Bir Deneme, Çev.Necla Arat,

Bilimsel düşüncenin ilk ürünleri bilgeliği, deneyci anlayışın ilk verileri ilkçağ Anadolusunda ortaya kondu..Bu ürünler çağlar geçtikçe yeni yeni yaratma olanakları, gelişme odakları doğurdu. Bunlarla atbaşı giderek en verimli söylence ürünleri de ilkçağ Anadolusunda yaratıldı,sonra Batı'ya gitti, aktarıldı. Bu gelişigüzel bir olay değildir, belli nedenlerin yarattığı bir gerekimdir. İlkçağ Anadolu söylencelerini inceledğimizde bilgelik -sanat-bilim-din dörtlüsünü yanyana yürüdüğünü görürüz. Demek, belli bir dönemde, bilgeliği söylenceden, dini bilimden, sanatı dinden , dördünü birbirinden ayırma olanağı kalmıyor. Hangi ulusun söylence varlıklarını inanç ürünleriden, din verilerinden ayırabilir, gene hangi ulusun bilgelik alanında ortaya konan ilk ürünlerini inançlarından ,söylencelerden ayrı tutabiliriz?İnançla bilgelik, başlangıçta, birbiriyle karışıp kaynaşmıştı, ayrılarak gelişme sonraları oldu. Çin'li bilge *Lao Tzu* (Laotse) "Taoculuk"adı verilen bir dinin, bir ananç kurumunun kurucusu sayılır. Öte yandan Çin bilgeliğinin öncülerinden biri diye anılır. Onun şu alıntıda dile gelen düşüncelerini yalnız dinle ya da yalnız bilgelikle bağlantılı görme olanağı yoktur" Yürüyen bir yerde durmaz, ayaklarını yaralayarak giden yürümez. Yalnız kendini gören parlak düşünceli değildir. Yalnız kendisi için çalışan gelişemez. Övünen ünsüzdür, başarısızdır. Kendini üstün gören yükseleme.z"(3)

Bu sözlerin çok değişik yorumları, başka dillere çevirileri vardır.Çinli bilge bir yandan, "aktöre" konusunda, en derin görüşleri ileri sürerken, bir yandan da " *Taoculuk*"un bilgelik anlayışını, dincil inançlarını dile getiriyor. Olayın kaynağına doğru yürüdüğümüzde eski

Çin söylenceleriyle inançların, ilk bilgece düşünce ürünlerinin karışıp kaynaştığını, bir bütün oluşturduğunu görürüz. Durum, ünlü

(3) Laotse, tao Te King, F.Fiedler, Leipzig 1922,s.28(24.özdeyiş

Çin bilgesi *Konfüçyüs*'te de böyledir. Bilgelik, inanç, söylence birbiri içinde erimiştir. *Teokritos'un, Vergilius'un Ovidius'un* şiirlerini , sanat alanındaki başarılarını işledikleri söylence konularından ayırma olanağı yoktur. Söylence, sanat elele verince başarının yolu açılıyor. *Platon,* o yücelere yaraşan görüşlerini, bilgeliğini, söylence ürünleriyle süslerken sağladığı başarıyı başka türlü davransa sağlayabilir miydi? Ünlü öğretisini kurabilir miydi? O ünlü öğretinin atası olabilir miydi?

İşte onun bilgelik alanında yaptığını, yukarda adları geçen ozanlar, şiir konusunda başarmışlar. Konuyu biraz daha genişletip Hinde gidersek karşımıza ünlü *Krişna* çıkar, onun ikiyüzbin ikilik *(beyit)* tutan destanında inancın, şiirin, söylencenin bütün verilerini başarılarını buluruz. Durum " destan" yaratan bütün uluslarda böyledir. Bilgelik -söylence-sanat eleledir, içiçedir.

"Söylence ürünlerinin biçimlenmesinde kişi düşüncesinin yaratıcı olanakları başlaca etkendir" denir.Bu etken olma durumu toplumun, bireyin yaşadığı doğal bölgeyle, toprağın yapısı, verimliliği ile bağlantılıdır. Bunu daha sonra göreceğiz. Burada söylemek isteğimiz şudur: Söylence ürünlerini uygarlığın gelişim çizgisi üzerinde sürdüren uluslarda daha hızlı gelişmeler, daha büyük başarılar, daha güçlü yaratıcı atılımlar görülmektedir. Eskiçağ söylence varlıklarını kendi toplumlarında saklamayı bilen kişiler eskinin yaratıcı gücünü, besleyici özünü, işe yarayan, yaramayan yanlarını daha iyi bilip değerlendirebiliyorlar. Tarihte boyuna söylence değiştiren, eskiçağ uygarlık ürünlerini yoksayan, ortadan kaldırmak isteyen toplumlarda, özellikle; benimsedikleri yeni inançların, dinlerin etkisiyle, bunu yapanlarda, önemli bir ilerleme, evren uygarlığına katkıda bulunma yoktur. Batı şiirini incelediğimizde ucunun *Homeros'a, Hesiodos'a, Vergi-*

lius'a, öteki ilkçağ Latin ozanlarına, söylence ürünlerini bütün yaşamları süresince bıkmadan, yorulmadan işleyenlere dayandığını görürüz. Batı'da şiir çizgisi kesintiye uğramıyor,birçok yan uçlar veriyor, ancak kaynağından kopmuyor. En koyu hıristiyan ozanda bile bu gerçeği kolayca buluruz. Sözgelişi Dante, Milton, Gothe gibi nice Batı ozanının ilkçağ ozanlarından etkilendiklerini görüyoruz. Konular pek değişmiyor, değişen yalnız yorumlardır, konuya bakış biçimidir. Daha açık bir örnek ararsak Lukianos, Aisopos gibi ilkçağ yazarlarını gösterebiliriz. Bunlar olmadan ne b ir La Fontaine düşünülebilir, ne bir Rabelaise. Öte yandan Çin şiirini incelediğimizde de buna benzer bir olayla karşılaşırız. Bütün tarihi boyunca kendi yarattığı söylencelere, inançlara bağlı kalan Çin sanatı, Hind sanatı, çağdaş ürünlerini de o doğrultuda vermektedir. Özellikle Çin şiiri bir gelenek ürünüdür. Biçim, içerik, konuyu işleyiş bakımından bir eski gelenegin çağdaş anlayışla yorumlanan ürünü (4).

Öte yandan İslam ülkelerinde, şiir konusunda, en açık gelişmenin İran'da olduğu görülür. Oysa İran şiiri, İran sanatı da Çin-Hind düşüncesi gibi eskiçağından, söylence ürünlerinden kopmamıştır. İslam dinini kendi eskiçağ inançlarına , söylence ürünlerine göre yorumlayarak, değiştirerek alan İran, şiirindeki, sanatındaki başarıyı bu tutumuna borçludur. Ünlü ozan *Firdevsi'ye* ölümsüzlük kazandıran Şehname'si baştanbaşa söylenceleşmiş konuları, olayları, yiğitlikleri işler, içerir. Söylence, çağdaş bir yorumla, çağdaş bir sanat anlayışıyla ele alınınca geçmişin büyük başarılarıyla bağlantı kurulur, bütünlük sağlanır. Söylencenin bu olay dışında ilgiye değer bir önemi yoktur.

(4)- Çin düşüncesinin, sanatının ilkçağdan buyana nedenli tutarlı, belli bir çizgi üzerinde öğrenme konusunda bak: Çin Denemeleri 1945, M.E.B. yayınları, çev.Prof.Dr.W.Eberhard.

Eskinin bir kalıntısı, yıkıntısı olarak kalan, bir kıyıya atılan söylence ürünlerinin kişinin gelişmesinde etkili olabileceği düşünülemez.

Söylencelerin eğitici bir niteliği de vardır. Eskiçağlarda bir din bütünlüğünü içeren söylence ürünleri, daha sonraları kişi düşüncesinin geçirdiği gelişim aşamalarını kavramada en verimli kaynak olmuştur. Öte yandan bir *"masal* biçimine dönüşerek çocukların eğitilmesinde, düşünme yeteneklerinin geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Bu "masal" yalnız çocuklara değil, düşünce tarihi bakımından, yetişkin kimselere de ışık tutmaktadır. Bunu ulusların en ünlü, en yaygın söylence ürünlerinden yapılmış bir derlemeyi okuyunca anlamak kolaylaşır. Bu yapıtta Doğu-Batı uluslarından , Kuzey Avrupa uluslarından seçilmiş önemli söylence varlıkları yeralmaktadır.(5) Bunlar arasında bir karşılaştırma yapılınca hangi ulusun hangi düşünce, hangi inanç doğrultusunda yürüdüğünü,eskiçağdan çağımıza geldiğini anlarız. Ülkeler arasında, eskiçağ kişisince, ulaşılmaz uzaklıklar bulunmasına karşılık, düşünme yeteneği bütün güçlükleri ortadan kaldırıyor, söylence yaratma içgüdüsü yaratma, olmazı olur duru ma getiriyor. Yaratıcı güç, ulusların birbirinden uzak, ayrı olmalarını yoksayarak bütünlüğü kuruyor.

Söylence ürünlerinin us ilkelerine dayalı bir nitelik taşıdıkları, usla ilgili yaratmalar odukları söylenemez.Onların , adı sanı bilinen, belli yaratıcıları da yoktur. Ancak, toplumun belleğinden, yaratıcı yeteneğinden fışkırdıktan, bütün toplum kesimlerine yayıldıktan sonra, söyleneceklerin belli kişiler elinde bilinçle, us ölçülerine uygun olarak işlendikleri , sanata konu yapıldıkları da açıktır, kesindir. Hitit tanrılarını, tanrıçalarını yaratan düşünme yeteneğiyle kabartmalara , yontulara konu edilen güç arasında ayrılık, başkalık vardır.

(5) Hans Eich, die Grossen Sagen der Welt, Ravensburg,1960.

Birincisinde duygu, ikincisinde us ilkelerine dayanan yaratıcı güç egemendir.

Söylence ürünlerinin yaratılmasında egemen olan gücün toplumun duygularından kaynaklanmasına karşılık, sanata konu edilmesinde belli kimselerin etkisi önemlidir. Burada söylence-sanat ikilisinin karşı karşıya geldiği, birbirlerini etkilediği görülür. Bu olayı daha sonraki bölümde inceleyeceğiz, şimdi söylencenin doğuşunda egemen olan güçlerin düşünen kişi üzerinde etkilerin araştıralım.Kişi söylence yaratan, inançlarını , düşüncelerini, çağına göre söylencelerle biçimlendiren bir varlıktır. Söylence ürünü, bilinmeyen bir dinde bilinmeyen bir kişinin düşünme eylemiyle ortaya çıkar, birdenbire yöreye, öteki kişilere yayılır, genişler. Bir süre sonra bu söylence ürününün ilk yaratıcısı da, yaratıldığı belli yöre de bilinmez olur, toplumun ürünü durumuna gelir. Öyleki , onu ilk yaratıcısı görse, duysa bile kendi elinden çıktığına kolay kolay inanamaz artık. Sözgelişi *İsa'*ın, ondan önce gelmiş *Musa*'nın yeniden yeryüzü yaşayışına döndükleri düşünülse, onlara *Giotto'nun Assisi*, Arena kiliselerinde yaptığı duvar resimleri gösterilse, bu iki din kurucusu, bu resimleri yaptıran inançların, o inançların toplandığı iki kutsal kitabın kendi düşüncelerinin birer ürünü olduğuna inandırılabilir mi? Bu soruya olumlu bir karşılık bulunacağını sanmıyoruz. Ne Tevrat *Musa*'nın söylediği gibidir, ne İncil İsa'nın. Bu iki kutsal kitabın içerdiği olaylar, söylence varlıkları, inanç eylemleri kurucularıyla ilgili değildir artık. Toplum, onlara kendi gönlünce biçim vermiş, içerik kazandırmıştır. Yoksa ne *Giotto'nu*n düşünceleriyle *Isa'*nın, *Musa*'nın ne de bu iki din kurucusu ile *Giotto'nun* somutlaştırdığı inançların ilgisi vardır. Bu iki tektanrıcı din de söylencelere, gerçek ötesi inançlara dayanan ürünlerden örgütlenmiştir. Durum İslam dini konusunda da böyledir. Bugün Ha-

dis denen sözlerin Muhammed'in ağzından çıktığı gibi kaldığını, en ufak bir değişikliğe uğramadığını, söylence ürünleriyle karışıp kaynaşmadığını kesin kanıtlarla ortaya koyabilecek kimse yoktur. İslam ülkelerinde *"Hadis bilgini"* olarak bilinenlerin en büyüğü, ilki sayılan Buhari bile Peygamberin ölümünden 178 yıl sonra doğmuştur. Bu geçen süre içinde *(632-810 yılları arasında)* peygamber sözlerinin değişmeden kaldığını söyleme olanağı var mı ? Üstelik, peygamber sözlerini *(hadisleri)* ilk derleyip toplayan, yazıya geçiren de Buhari'dir, denir.Burada ilginç olan, en genç dinin bile halkın belleğinde,gönlünde birtakım değişikliklere uğraması, söylence ürünleriyle karışıp kaynaşarak biçimlenmesidir. İtalyan sanatçısı *Giotto'*nun yaptıklarıyla, müslüman bilgininin, yazarının yaptıkları arasında, söylencelerin etkisini gösterme bakımından, önemli bir ayrılık yoktur. Son iki tektanrıcı din kurucusuyla *(İsa-Muhammed)* ilgili söylentileri karşılaştırdığımızda söylence ürünlerinin yazıya geçen, bölgeleşen din konularını bile ne denli etkilediğini kolayca kavrarız. (6)

Bu konuda değişmeyen, bütün kaygılanmalara, değişmezlik tutkunluğuna karşın, en kesin sayılan din kurallarının bile sanatçıların elinde söylencelere dönüştüğü. özünden uzaklaştığı gözle görülen, elle tutulan bir yaşama olayıdır. En değişmez sanılan bile kişinin elinde, kimseciklere sezdirmeden alabildiğine değişir. Bunu küçük bir araştırma bize gösterir. Değişmeyen, olduğu gibi kalan bir nesne varsa o da aşırı tutucuların davranış biçimidir, değişmezliğine , olduğu gibi kalabileceğine inandıkları konuların değil. Değişmeden kaldığı sanılan konu en çok değişendir ayrıca. Söylenceler, çağların akışı içinde, olduğu gibi kalan değil , boyuna değişen, yeni yeni içerikler,özler kazanan, eskiyle yeninin yoğurulmasıyla biçimlenen varlıklardır. Toplumun ortak ürünü olan, eskiçağdan kaldığı bilinen bir söylence varlığının boya değiştirerek girmediği bucak, katılmadığı inanç toplantısı yoktur.

(6) Giotto konusunda bk.Bedrettin Cömert, Giotto'nun Sanatı , 1977.

Boyuna değişen kişi değişmezliğini savunarak yalnız kendini kandırabilir, araştırıcıyı değil. Sanatçı yaratmalarıyla, söylenceleri somutlaştırıyor, ona yaşama gücü kazandırıyor, en uygar toplumlarda bile. Ronesansın en büyük ressamları hıristiyan söylencelerini konu edinen, en başarılı yaratmalarını bu alanda ortaya koyanlardır. Bu sanaçıların başarılarını düşgücünün enginliğinde aramak olasıdır, ancak inançların etkisi de sözkonusudur. İnanç varlıklarının beslediği, kımıldattığı düşgücü, söylenceden söylence yaratmayı sağlıyor. Düşgücünün bu yartama eyleminde algılanan gerçek olaylar,duyu verileri önemli değildir. Sanatçı kendi düşünce evrenine çekilmiş, belleğinde yerleşen izlenimlerle, görüntülerle yenilerini yaratma eylemine koyulmuştur.Bulduğu izlenimlerden, görüntülerden alabildiğine türetmeler yapmış, bir söylence yaratan odak durumuna gelmiştir. Durum felsefe alanında da böyledir aşağı yukarı. İlkçağdan günümüze değin bilgelik konularının değil de yalnız yorumların, konulara aranan çözümlerin değiştiği görülür. Düşünce evrenini oluşturan bilge ile kendini düşkurmaların akışına kaptıran büyük sanatçı arasında yönelim bakımından bir ayrılık yoktur. Bilge, us ilkelerine dayandığını söylerken, sorunlara bilimsel çözümler aradığını ileri sürerken çalıştırdıgı gene düşgücüdür, yaptığı sanatçının yaptığıdır. Sözgelişi usçuluğun en büyük başlarından biri sayılan *Dascartes*'in gerçeğe ulaşma yolunda, benimsediği kuşku ile onun izini süren Malbranche'ın kendini din konularına adayan davranışı arasında, düşünme eylemi bakımından ayrılık, başkalık yoktur. Bu tutum *Pascal*, *Spinoza* gibi usçu bilgelerde de yürürlüktedir. Eskiçağ kuşunun doğa olaylarını tanrısallaştırmasıyla bilgelerin, sorunları us ilkelerine dayanıp çözümlemesi eş düşünme akımı içindedir. Ayrılık birinde duygunun, bilgede usun, us ilkelerinin egemen oluşundadır. Bunları söylerken bilgeler de söylence ardından koşuyor demek istemiyoruz. Kişi için

bir düşünce ürünü, bir buluş ortaya koymak bir tanrı, bir gökkatı bulmaktan daha kolay değildir. (7)

Söylence ürünlerinin ortaya konmasında düşünce eylemi neyse bilimsel konularda da odur. Bıçak için *"kesmek""*işlevi elma soyarken de , koyunu boğazlarken de birdir. Kişi ister düş kursun , ister bilimsel bir soruna çözüm arasın, kendini belli sınırlar içinde bulur, onun "tasarımları bile bir yaşamdır, bir evrendir."(8

Söylenceler, çağların geçip gitmesiyle, yeni yeni boyutlara ulaşan ürünlerdir. Kişi ağına göre, bulunduğu bilgi ortamının olanaklarına göre, bir söylence yaratır, bunu bir takım bilimsel sandığı deneylerle beslemeye çalışır. Günümüzde *" ruh çağırma*"denen, en yeni bilimsel buluşlardan , özellikle fizikten yararlanan olay, söylenceye doyamamışlığın, susamışlığın yeni bir türüdür. Özellile *parapsikoloji* adı verilen çalışma alanında yapılanlarla, eskiçağ din görevlilerinin *(rahiplerin)* , bilicilerinin *(oraclerinin)* işleri arasında önemli bir ayrılık yoktur. Bütün sorun *"ruh""*denen kavramın gerçekliğine inanmadadır. Kişi böyle bir gerçekliğe inandı mı onunla ilgili söylenceyi bilim kılığına sokma kolaylaşır. Güçlük , kolaylık girişimindedir. Yüzmeyi iyi öğrendikten sonra denizde sırtüstü durmak, yuvarlanmak kolaydır. Çağımızda ruhbilim deneyleri, yüzyıl önce tanrısal gizlerle donatıldığına inanılan nice olayların çevreyle, yetişmekle, yaşamla bağlantılı olduğunu gösterdi.

(7) Lichtenberg, Aphorımsen, Eine Auswahl von Friedrıch Sengle,1966, Reclam,s. 28,"Keine Erfindung ist wohl dem Mencshen leichter geworden als die eines Himmels."
(8) agy.s.23,"Die Vonstellungen sind auch ein Leben und eine Welt."

Daha uzağa gitmeye gerek yok, *Freud'un Jung'un , Adleri'in* düşünme yetenektleri üzerindeki çalışmaları, bilinç olaylarını incelemeleri, özelliklePavlov'un kollu tepke *(şartlı reflerks)* konusundaki deneyleri, gövdemizi oluşutan öğelerin, sinir örgülerinin neler yaptığını, yapabileceğini ortaya koydu. Eskiçağda kişinin hayvanlarla yakınlık kurması, barış içinde yaşaması bir ermişlik , tanrısal b ir görünü, göksel bir yetenek diye anlaşılırdı. Oysa çağımızın deney bilimleri, özellikle ruhbilimin değişik kolları, bu tanrısallıkları, göksellikleri yalnız bir deney girişine indirgedi. Artık en yırtıcı yabanlar bile eğitilerek isteneni yapabilecek duruma getiriliyor. Bu bir başarı olduğu gibi, dirilikle onu sağlayan doğa koşulları arasındaki gerekli dengeyi kurmadır. Kişi düşünürken bilinç koşullarıyla düşünme konusu arasında uyum kuramazsa, denge sağlayamazsa varılan sonuç usdışı kalır, çılgınlık, bozukluk, düzensizlik olur. Buna *"saçmalık"* da diyebiliriz. Durum gövdeyle doğa arasında da öyledir. Sinirlerin çalışması ortamla sağlanan uyuma, dengeye bağlıdır doğada. Bu denge bozulduğunda, yalnız düşünme düzeni değil, yaşamda korkulu günler geçirir, anlamsızlaşır. Durum hayvanlarda da böyledir aşağı yukarı.

Hayvanlar aleminin insanlık çağına doğru gelişiminde, sinir faaliyetinin mekanizmalarına büyük bir ilâve daha olmuştur. Hayvanda realite, hemen hemen ancak ve sadece uyarmalar ve yarım kürelerde uyarmaların izleriyle belirlenir ve uyarmalar doğrudan doğruya, organizmanın görme, işitme... alıcılarının özel hücrelerine ulaştırılır. işte bu, bizde intibalara (impressions), duyumlara *(sensations),* tabii ve sosyal çevre olarak dış ortam hakkındaki tasavvurlara tekabül eder, işitilen ve görülen dil bunun dışında kalır. Bu hayvanlarla bizde ortaklaşa bulunan realite hakkındaki ilk işaretleşme sistemidir.Fakat dil, tamamiyle bize has olan, realite hakkındaki ikinci işaretleşme sistemini teşkil eder. Bu sistem bi-

rinci işaretlerin işaretidir. Dil ile olan sayısız uyarmalar, bir taraftan, bizi rialiteden uzaklaştırmıştır, halbuki bizim , realiteyle olan münasebetlerimizin şeklini değiştirmemek için daima realiteyi hatırlamamız gerekir... Şartlı reflerksler metodunun , beynin üst kısmının incelenemesini doğru yola koyduğuna ve bu kısmın fonksiyonları ile subjektif hayatımızın görüntülerinin aynı şey olduğunu görmemize imkân sağladığına dair en iyi delili veren şey, refleksler üzerindeki deneylerdir. Bu deneylerde nevroz ve psikoz gibi, insanın sinir sistemindeki patolojik halleri elde edilmiştir.. sinir faaliyetlerinin normal durumu buna katılan proseslerin denge halinde bulunması demektir.

Bu dengenin bozulması patolojik bir hal, bir hastalıktır-Yurarıya aktarılan alıntıda sinir örgüsünün kişide, hayvanda ne gibi bir dengeyi gerektirdiği, dış çevreyle hangi ilişkiler içinde bulunmasıyla sağlıklı bir bütün oluşturduğu, insanla hayvan arasındaki ilişkilerin *(sinir örgüsü konusunda)* hangi denge ortamında bulunduğu, sağlıksızlığın bu dengenin bozulmasıyla, uyumun yıkılmasıyla doğduğu sergilenmektedir. Bu alıntıda ileri sürülen, uzun deneylerden sonra varılan gürüş, söylencelerin birer *"deli saçması"* olduğunu ortaya atanlara karşılıktır. Denge bozulduktan sonra söylenenler ister bilimsel giysiye, ister en soyut sanat ürünü niteliğine bürünsün, tutarlı değildir.(9)

(9)İPavlodv, Şartlı Refleksler ve Sinir Bozuklukları,1975, çev. Prof.Dr. Nezahat Arkun,s.131-132.

Atalarımız *"deliden uslu haber"* demişlerse de bu bilim alanına gerekli sayılmaz.

İmdi, söylencenin bir gereksinmenin kaçınılmaz karşılığı olduğunu , çereyle sağlanan bir dengenin, uyumun ürünü diye anlaşılması gerektiğini söyleyebiliriz. insan istese de , istemese de, yaşadığı çevrede birtakım sorunlarla karşılaşır, ortam kişiyi bu sorunlara bir çözüm bulma gereğiyle yüzyüze getirir. Bu sorunlarar bulunacak karşılık da ortamın , çevrenin yapısıyla bağlantılıdır. Bilge bilgece, bilici bilicice, bilgin bilgince, sanatçı sanatçıca , deli de delice düşünür, karşılık bulur. Bütün bu davranışlarda, kişinin içinde bulunan bir boşluğun doldurulması, bir açlığın giderilmesi sözkonusdur. Ancak doğadan kopmuş, doğal çevre ile arasındaki denge bozulmuş, uyumu dağılmış kimselerde soru sorma arama eğilimi oyktur. Öylesi kimsenin gözünde bütün olaylar kopuktur,dağınıktır. Bu tür kimselere söylencelerin bile söylecekleri söz, verebilecekleri bir öğüt , gösterebilecekleri bir yol bulunmaz, bilinmez artık , onlar yaşamlarını yuvarlanır gibi sürdürürler.

Bundan sonraki bölümlerde, Anadolu Gerçeği adı altında ele alınan konunun, söylencenin başka bir yanı üzerinde duralım: Bütün insan başarılarının dilden kaynaklandığı yaygın bir konudur. Özellikle geçen yy. da genel bir düşünce akımı niteliği kazanan*"dil felsefesi"* geçerliğini çağımızda, kimi çevrelerde, sürdürmektedir. Geçen yy. da dille ilgili görüşlerin yarattığı büyük ilgi bütün yazın türlerini, felsefe kollarını kucaklıyor. XVIII.yy. sonlarında Herder, Schiller gibi güçlü aydınların öncülük ettikleri dil sorunları XIX .yy. ortalarına değin Hunboldt 'un elinde bağımsız bir felsefe konusuna donüştü. Günümüzdeyse dil, mantık öğeleriyle bağlantılı bir sorun niteliği kazandı. Özellikle *"çözümleyici felsefe"* adı verilen akım, çabasını dil -mantık bağlantısı üzerin-

de yoğunlaştırdı. Bütün bu girişimlere , çabalara karşın söylence-dil bağlantısı sözkonusu olunca dil, yeterliliğini koruyabiliyor mu? Söylence bir yerde, dili aşıyor mu? Bu sorulara dil çıkarına olumlu bir karşılık veremiyoruz. Söylencelerin dille ortaya kondukları belli, ancak yeterince okuyamamış ana-babanın bilgin, yeterince güçlü olmayan ana-babanın büyük bir güreşçi olan çocukları gibi, dille ortaya konan söylence de dili aşıyor , onun olanaklarının çok ötesine gidiyor. Belli bir yerde dil söylenceye yetmiyor. Kim bilir, söylencelerin böyle türlü türlü, çok yaygın olmaları, sanırsak dilin bütün duyguları, izlenimleri, doğadan etkilenmeleri yeterince yanıstamadığındandır. Duygularını diliyle anlatamayan kişi, gene dilin sınırlı olanaklarından yararlanarak, dili aşan söylenceleri yaratıyor. Sözgelişi *Telefinu, Zashazuna, Haldi,Kubaba* gibi yüce varlıkların eylemlerini , güçlerini yansıtan yontuları, kaya kabartmalarını dille yeterince açıklama, anlatma olanağı yoktur. Karşınızda duran bir kimseye çok ağır bir yumruğun etkisini dille mi anlatmak kolaydır yoksa başına vurarak mı ? Kuşkusuz kimi yerde, eylem dilden güçlüdür, etkilidir. Bize kalırsa söylence ürünlerinin doğmasında da başlıca etken budur eskiçağ kişisinin evreninde. Bu olayda konuşma dilini oluşturan sözlerin sayısı önemli değildir, sözkonusu olan, dil dediğimiz gücün kendisidir. Schopenhauer ünlü yapıtı" *Die Welt als Wille und Vorstellung"*un başında, söze başlarken: Evren benim tanrımdır, bu yaşayan, kavrayan her varlık için geçerli bir gerçekliktir" der Bu alıntı bize kişinin evrenini hangı koşullar altında, hangi anlamda gördüğünü açıklıyor.Bu bilgece görüşün arkasında kişinin evren karşısında tutumu, davranışı, evrene bakışı yatmaktadır. Bu görüş yalnız bilgelerde değil eskiçağ kişilerinde de geçerlidir.(10)

(10)"Die Welt ist meine Vorslettung-dies ist eine Wehrheit, welche in Beziehung auf wedes lebende und erkennende Wesen gilt"

Schopenhauer'in görüşünden kalkarak söylenceyi açıklama olanağı yoktur denemez. Söylence de bir evren anlayışının, bir insan bakışının ürünüdür, onun evrenini dile getirir.Kişi evrenini tasarılarıyla kurarken, içinde yaşadığı doğadan kopmuyor büsbütün,doğayı düşünmese, yoksaysa bile gene doğada dır. Ancak , düşünceleriyle, inançlarıyla oluşturduğu bu " evren" onun gözünde gerçektir.İşte söylence denen ürünün özelliği budur. Bilgenin düşünce evreni kendi anlayışına göre neyse, söylenceye bağlananınki de odur. Biri ötekinden*"daha gerçek"* değildir.

Söylenceleri yalnız eskiçağ, ilkçağ ürünleri sayamayız. Nerede düşünen, inanan insan varsa orada, çağın boyasına bürünmüş söylenceler de vardır. Bütün olayların arkasında birer tanrının bulunduğunu ileri sürmekle, evrenin enginliğinde tanrısal, usa uygun bir düzenin varlığını savunmak birbirinden ayrı, birbirine, aykırı görüşler değildir. Bütün bolukların *Telepinu*'dan geldiğini söyleyen Hititle, evrende "tanrısal bir uyum" bulduğuna, bunu da tanrının sağladığına inanan Kepler söylence bakımından eş ortamdadır. Ayrılık, daha önce de söylendiği gibi, duyu ile us arasındadır.Bu konuya gelecek bölümde, başka olaylar nedeniyle,başka bir açıdan bakacağız gene.

Söylencelerin doğuşunda önemli bir etken de "soyut varlıklarından" uzak kalma, daha doğrusu soyut kavramını bilmemedir. eskiçağ insanı doğayla senli benliydi demiştir. Onun yaşamı da , düşündüğü de elle tutulur, görülür nesnelerdir. Güneş'i ay 'ı , yıldızları, fırtınayı, öteki doğa varlıklarını, doğa olaylarını birer tanrı, tanrıça sayması, bu tanrıyı, tanrıçayı da birer güçlü kişi biçiminde görüp göstermesi somutluğundan dolayıydı. Söylence evrenini tanrılarla tanrıçalarla, onlara yakın yüce varlıklarla doldururken bile doğadan, somuttan uzaklaşmıyordu. Oysa uygarlıklar geliştikçe ,

somutun yerini soyut almaya başlayınca, söylence ürünlerinde bir başkalaşma, kendi kendine yabancılaşma oldu. Tanrıları somutlaştıran düşünme yeteneği, başka bir yaratma ortamına göçerek, somut varlıkları soyutlaştırma eylemine girişti. İlkçağda ünlü bilge Platon'un "idea öğretisinde yaptığı gibi, kişinin değil düşünülen evrende arandı. Daha önce de söylendiği gibi, söylencenin yerini bilimin felsefenin ürünleri aldı. Bilimde bunun en açık örneğini geometride görmekteyiz. Biraz düşünülürse geometrinin incelediği konuların bir tekinin bile doğada, evrende bulunmadığı anlaşılır. Hangi büyük bilgin bize evrende, üçgen, beşgen, dörtgen gibi yalnız geometrinin konusu olan bir varlık gösterebilir? Doğada elle tutulur, gözle görülür nesneler vardır.Ağaçlar, kayalar, çakıllar, bitkiler, sular, balıklar, kuşlar, sürüngenler, memeliler, daha nice nice canlı cansız nesneler vardır. Bunların hangisi geometrinin çizgisine, üçgenine, çokgenine , özellikle tasarı geometrinin, uzay geometrinin işlediği biçimlere benzer? Bir taşın yüzeyi dörtgene, bir durgun suyun yüzeyi, bulunduğu yerin biçimine göre sekizgene benzeyebilir? Ancak bunların bir teki bile dörtgen, çokgen değildir, yerkaplayan varlıktır. Geometri evrendeki somut varlıklara bakar, onların biçimlerini soyutlaştırır, gerçek ortamının dışına çıkarır, böylece üçgen , çokgen, üretir.Oysa eskiçağda böyle bir soyutlaştırma, soyutlama yoluyla üretme yoktu.

Uygarlık geliştikçe soyutlama işlemi de hızlandı. Buna dayanarak, uygarlığın gelişmesiyle soyutlama hızı orantılıdır diyebiliriz.İşte söylencenin yönünü değiştiren de bu hızdır. Birbakıma söylencenin yerini geometri türünden bilimler aldı da diyebiliriz, dilimizin kemiği yokya. Olayın gelişimini izlediğimizde somuttan soyuta doğru yürümeyi, ayaklarımızın yerden kesilmesini, bilimsel bir ilerleme diye anlayanlar arasında bilgilerin önemli bir yeri olduklarını görürüz.

"İlkel düşünüş ve ilkel görüş açısından , bizi eylem uzayından kuramsal veya bilimsel bir uzay kavramına , geometrinin uzayına, götürecek olan o kesim adımı atmak gerçekten... olanaksız bir iştir. Geometrinin uzayında dolaysız duyu yaşantımızın tüm somut ayrımları silinip yok edilir." (11)

Bilimsel gelişmenin ilkelerinden birini, geometrinin somuttan sıyrılmış soyut varlıklarının çoğalmasında, yaşanan değil de yalnız düşüncede var olan bir uzayda gören çağımız anlayışı, Yeni kantçı düşüncenin çizgisi üzerindedir besbelli., Çağdaş bilgenin söyledikleri doğrudur, ancak kişinin geometrinin kanatlarına takılarak gerçeklerinden uzaklaştığı da doğrudur. Burada gözden kaçmaması gereken önemli bir durum vardır. Geometrinini uzayı hangı soyut araçlarla kavranabilir, düşünülebilir? Bütün "soyut uzay" çalışmaları, belli bir yerde , deney bilimlerinin, somutu konu edinenlerin buluşlarından, yaptığı araçlardan yararlanmıyor mu? Çalışırken somuta dayanılıyor, düşünürken soyut oluyor, bu da çağdaş bir söylence konusu yapılamaz mı ? Sözgelişi açıyı neyle ölçüyorlar, hangı soyut araçla?

Bilimsel gelişmede soyutlaşma olayı, bir gürünüşten öteye geçemez işin gerçeği aranırsa. Sorunun tabanında doğal varlıklar katı duruyor. Kişi ne denli soyut olduğunu, soyut varlıklara yöneldiğini söylese bile, bilimde, somuta dayanmadan edemiyor. Bilimlerin gelişmesinde, özlellikle geometri verilerinden yararlananların ilerlemesinde, yalnız düşünce evreninde bulunan soyut varlıklarla ilgili kavramların türetilmesi gereklidir, kaçınılmazdır. Ancak , uygarlığın bütün başarılarının değilse de, büyük bir kesiminin soyut kavramlarla yansıtılan buluşlara bağlamak da pek yerinde bir davranış sayılmaz.

(11)Ernst Cassirer, insan Üstüne Bir Deneme, 1980,çev.Necla Arat,s.50.

Yakın dönemlere değin geometrinin kurucusu, atası diye Grekler gösteriliyordu. Ortaöğretim kurumlarında okutulan *"Felsefe ders kitapları"*nda bile *Thales'in* Mısır'da, sulama işlerindeki uygulamalarda , su yollarının tarlalara Nil sularını akıtacak durumda yapılmasında birtakım geometri biçimlerini andıran bölmelerin bulunduğunu gördüğü, bu gözlemleri sonucu *su varlığın özüdür* yargısına vardığı yazılır. Mısırlılar tarlalarını sulamak için üçgen, dikdörtgen gibi biçimlerle ekili yerleri bölerler, böylece sulanmak istenen tarlalarda, bahçelerde geometri varlıklarını andıran kesimler oluştururlardı.Bu kesimlere bakınca geometrinin incelediği biçimlerin somut karşılıkları görülürdü. Grekler, *Thales* aracılığı ile, onun bulduğu söylenen ünlü geometri sorunu yüzünden, bu bilimin kurucusu sayıldılar. Thales somut verilerden kalkalarak soyut varlıklara ulaşmış, yalnız geometrinin kurususu olarak kalmamış soyutlama yoluyla en kesin bilimlere gelişme olanağı sağlamıştır. Bugüne değin Batı'da Doğuda öğretilenler aşağı yukarı böyleydi.

İmdi *Erns Cassirer'in* , bu alanda *Oto Neugebauer*'in çalışmalarına dayanarak gökbilimin, dolayısıyla *" simgesel cebirin"* "Grekler değil Babillilerce kurulduğunu ileri sürdüğü görülür. Ona göre soyut varlıkların kavramlarına dayanarak evrensele ulaşmanın öncüsü Babil gökbilimcileridir. Ancak onların bu alandaki bilimsel çalışmaları da söylence varlıklarını yaratan anlayış doğrultusundadır. Olaya bilimin doğuşu, gelişmesi açısından bakılırsa,"Babillilerin yalnız göksel olayları inceleyen ilk insanlar olmakla kalmayıp, bilimsel bir gökbilim ve evrenbilimin de temellerini ilk kuranlar olmaları gerçeğine bir neden bulma gereği var mu? ... Babilliler simgesel cebiri bulmuşlardı. Matematiksel düşüncenin daha sonraki gelişimi ile karşılatırıldıkta; bu cebir hiç kuşku yok ki henüz çok basit ve ilkeldi.

Yine de yeni ve çok verimli bir kavram içermekteydi."(12)

Babil gökbilimini söylencelerden ayırına olanağı yoktur. elimizde bulunan uygarlık ürünlerinin incelenmesinden anlaşıldığına göre Babilliler Sümer uygarlığının etkisi altında kalmış, ondan elden geldiğince yararlanmışlardır. Bu etkinin karşılıklı olduğu da kesindir. Ancak ilk uygarlık ürünlerinin sümerlerin yaratmaları oluşu etikini kaynağını (başlangıçta) gösteriyor. Gerek Sümerlerde, gerek Babillilerde insanları, yeryüzü varlıklarını yönetenler göklerin enginliğinde yaşayan tanrılar, tanrıçalardı. Bu nedenle gökler kutsaldı. Bilimin görevi, ereği, onları, onların oturdukları gök katlarını bilmek ,bildirmek, öğrenip öğretmektir. Bu da din görevlilerinin elinde bulunan kaçınılmaz bir yetkiydi. Çağımızda "büyü" Gökbilim gözlemlerini yapanlar da bu din görevlileriydi. Geleceği öğrenmek isteyen, gizlilikleri kavramaya çalışan din görevlileri Sümer-Babil topluluklarının gerçek bilginleri sayılırdı. Krallar bile gereğinde onlara başvurur,yapılacak işlerin sonuçlarını onlardan, önceden öğrenmeye çalışırlardı.Bu olayda, sanıldığı gibi, soyut kavramlara dayanan, somuttan uzak tanrılar, tanrıçalar, onların buyruğu altında bulunanların yakın ilgileri vardır. Bilge E. Cassirer'le bilgin O. Neugebauer'in bu olaya somut diye bakmaları, Sümer-Babil gökbilim kavramlarını soyut varlıkları yansıtan birer dil ürünü olarak anlamaları çağdaş bir yorumdur ancak "Soyut evren kavramı" gümüzünün,Yunan düşüncesinden kaynaklanan, bir varsayımdır. Sümer-Babil uygarlağında evren de somuttu, öte evren de somuttu, tin de somuttu.

(12)—AGY.S.51

Bundan dolayı, "Babil gökbiliminde insanın somut kılgısal yasa alanını aşıp, tüm evreni kavrayıcı bir görüşle kuşatmaya cesaret eden bir düşüncenin ilk kesin kanıtına rastlıyoruz. yargısı geçerli değildir (13)

Sümer-Babil gökbiliminde somuttan soyuta geçiş türünden bir özellik aramak, olaya çağdaş görüş açısından bakmaktır. Ancak , çağdaş uygarlığın anladığı gökbilimin oluşmasında, simgesel kavramlara dayanan bir evren düzeninin kurulmasında, Sümer-Babil bilgisinin öncülük ettiği, somuttan soyuta gidişte bu eskiçağ uygarlık ürünlerinin binekktaşıolduğu söylenebilir. Onların somutu, çağların geçişiyle soyuta dönüşmüştür, bu açık bir gerçektir.

Söylence çağdaş bilimin kaynağı durumundadır. İslâm ülkelerinde, günümüzde, "bilim" kavramından anlaşılanla, din örtüsü altına saklanan, inançlar toplamı arasında bir ayrım yoktur. Batı uygarlığında, gene günümüzde, söylencenin yerini us ilkelerine dayanan, ölçülü, düzenli bir yapısı bulunan kavramcı düşünce çığırları almıştır, düşünme yötemi bakımından. doğanın dışına çıkan, yalnız soyut varlıkları yansıtan, düşünce evreni dışında somut bir karşılığı bulunmayan ne varsa çağdaş örtülere bürünmüş *"çağdaş söylence"* dir. Başka bir deyişle, "söylence ortam değiştirmiştir" Sözün kısası kişi *" söylence yaratan varlık"* diye anlaşıldığı sürece söylenceden kendini kurtaramaz.

(13) Agy.s.51

İsmet Zeki Eyuboğlu

ANADOLU GERÇEĞİ

Anadolu sayısısız uygarlığın beşiğidir , toprağın altından çıkan buluntular, günümüzden onbin yıl öncesine giden uygarlık ürünleri bunu gösteriyor. Bu değişik uygarlıkların birikimine *Anadolu Uygarlığı* diyoruz. Anadolu'da, günümüzde bilinmeyen çağlardan beri insan toplulukları yaşamış, sayısız başarı ürünleri ortaya koymuştur.Uygarlıklar bu başarı ürünlerinin, insan yaratmalarının toplamıdır, toplamın oluşturduğu bütündür. İnsanın *"düşünen bir varlık "*olarak değeri, tarihi bu bütünle bağlantılıdır. Ürün vermeyen, kendinden sonra gelenlere,geleceklere aydınlatıcı, geliştirici bir kaynak bırakamayan insan, yeryüzünde bir *"doğa varlığı"* olarak yaşamını sürdürmüş, doğumla ölüm arasında geçen sürenin dışına çıkamamış, bu iki doğa olayı ile kendini sınırlandırmıştır. Uygarlıklar; kendilerinden sonra gelenlere yararlı, ilerletici, örnek alınıcı yapıtlar,yaratmalar bırakan insanların başarı ürünleridir . İnsan bu ürünlerle vardır , geleceğe onlarla kalacaktır. Ne uygarlık olmadığı yerde bir insan başarısı, ne de insan bulunmadığı yerde bir uygarlık sözkonusudur . İnsan uygarlıkla, uygarlık insanla vardır.

Uygarlık düşünen insanın başarılarıdır. Düşünme eyleminin bir ürünüdür uygarlık. Bundan dolayı uygarlık düşünmekle başlar, düşünmekle gelişir, düşünmekle yaşar diyebiliriz. Düşünmenin bulunmadığı, gelişmediği bir ülkede uygarlık boş bir kavram olmaktan öteye geçemez. Düşünmenin baskı altına alındığı ortamlarda bilinmeden uygarlığa , uygarlık ışığına karşı çıkılıyor demektir. Uygarlığın en büyük yuvası, en yıkıcı karşıtı yasaklardır düşünme, yaratma ala-

nında. Yasakların çoğaldığı yerlerde uygarlık bütün etkisini gösterememiş, ışıklarıyla bütün bucakları yeterince aydınlatamamış demektir. Uygarlığın eğitemediği, eğitme olanağı bulamadığı kimseleri, toplumları yasaklarla yola getirmek sevindirici, geleceği güven altına alıcı bir girişim değildir. Yasakların ağırlığı, uygarlığın geçersizliğini , değerinin yeterince kavranamadığını gösterir açıkça. Yasakla, ağır yasalarla uygarlık gelişmez. Yasaların ağırlık kazandığı ortamlarda eğitim -öğretimin dengesizliğinin, yetersizliğin egemen olduğunu anlamak güç değildir artık . Uygarlık için, yurttaşları gereğince eğitme, yetiştirme olanağı tanınmayan yönetimlerde düşünme kargaşası başlar, yavaş yavaş toplum sarsıntılarına, çekişmelere, kanlı vuruşmalara dönüşür. Böyle bir ortamda aranması gereken ilk varlık uygarlığın hangi gelişim aşamasında bulunduğu, düşünme eylemiyle yasalar arasında ne gibi ilişkilelerin, çelişmelerin sürdüğüdür. Yalnız yasaklarla, yasaların ağırlaştırılmasıyla, ulusların uzun süre ayakta kaldıkları, kendi varlıklarını sürdürdükleri, geliştikleri, yaratıcı atılımlara geçtikleri görülmemiştir.

Uygarlık geçmişe bağlanmayı, eskiyi değiştirmeyi, bir bütünlük örtüsü altında geleceğe aktarmayı gerektirmez. Böyle bir tutum uygarlığın özüylü çelişir, bağdaşmaz. Uygarlık geçmişten geleceğe doğru akıp giden, geçmişi geleceği aydınlatan bir yaratmalar dizisi, bir başarılar bütünüdür. Geçmişin değerlerine özenmek, buluşlarına öykünmek, onlarla övünmek uygarca bir davranış değildir. Geşmişi, geleceğini kurtarmayan bir ulus, bir yönetim biçimi uygar sayılamaz. Bir toplumun yapısını oluşturan öğeler donmuşsa, katılaşmışsa, yaratıcı eylemi gerektiren esnekliği, kıvraklığı yitirmişse o toplumda çözülme,düşünme kargaşası, kanlı çatışmalara dönüşen görüş ayrılıkları başlamış demektir. Bunun önlenmesi yolunda başvurulacak tek yöntem; istenenle uygulanmakta olan arasındaki gerginliği, çelişkiyi giderecek

olanakları bulmaktır. Olayın üzerine ezici, sindirici , kırıp dökücü, yalnız güç üstünlüğüne dayanan bir tutumla, gidilirse gelecekte , daha kaygı verici, daha korkunç patlamalara olanak sağlanıyor demektir. O gün ne denli üstün olursa olsun, gelecekte kendisini altedecek daha yoğununun doğmasını engelleyemez. Ağır güçler, bilinmeyen bir günde daha ağırlarınının doğmasına yardım eden olanaklardır. Bir toplumda yıkım, ezici güçlerin birbirlerini doğurmalarına elverişli bir ortam yaratmakla başlar. Bunun ne denli korkunç, ne denli yersiz bir girişim olduğu da acı ürünlerinin toplanmaya başlandığı günlerde anlaşılır.

Bu çalışmanın konusuyla yukardaki açıklama arasında, ilk bakışta, bir bağlantının bulunmadığı sanılabilir. Oysa beklemneyen nitelikte, içten , güçlü bir bağlantı vardır. Tanrılar, tanrıçalar, kutsal varlıklar incelendiğinde, onların bir yakınlığının bulunduğu görülür. Bu inanç varlıklarının, en eskilerinden en yenilerine doğru giden bir çizgi üzerinde görüp incelediğimizde *" ezici güç"* denen baskı dönemlerinde, doğa olaylarıyla çok sıkı ilişkiler içinde bulundukları çağlarda, yaratılan tanrıların korkunç , vurup kırıcı, yakıp yıkıcı, azgın varlıklar oldukları görülür. En doğurucu, bolluk verici tanrıçalarda bile gövdenin biçiminde dile gelen, görünüş alanına çıkan bir güç yoğunluğu, güce dönüşen bir yaratıcı ağırlık kendini gösterir. Elimizde bulunan ilk Ana-Tanrıça yontularına baktığımızda, doğurucu gücün bütün yoğunluğunu, bütün ağırlığını görürüz. Göbek, kalçalar bakanı ezecek gibidir, doğurucu güç kabaran bir yoğunlukta kalçalardan taşar, karşısındakini ürkütür. Savaş tanrıları da böyledir. Buna karşılık uygarlıklar geliştikçe, insanlar bilgi bakımından ilerledikçe tanrılarda, tanrıçalarda bir incelme, vurucu , ezici ağırlığın yerini daha yumaşak bir girişim, daha insanca bir davranış alma eğilimi görülür.Tanrıların vurucu güçleri, insanların duygularıyla atbaşı gitmeye başlar. Daha doğrusu

insanlar uygarlaştıkça tanrılar, tanrıçalar da uygarlaşır. Bu örnekler bize, uygarlıkla, gene birer insan yaratması olan göksel varlıklar (tanrılar, tanrıçalar) arasında kopmayan özlü bir bağın bulunduğunu, inançla uygarlığın yanyana yürüdüğünü gösterir. Bir toplum hangi gelişim aşamasındaysa, hangi uygarlık ortamındaysa tanrıları, tanrıçaları, kutsal varlıkları da o aşamada, o ortamdadır. Uygarlık bakımından yeterince gelişememiş, yaratıcı olamamış toplumlarda öğretim-eğitim düzeninde başkalarını ezmeye, yemeye, egemenlik altına alma özlemlerini beslemeye, geliştirmemeye eğik düşüncelerin ağır bastığı, önde yürüdüğü görülür. Böylesi toplumların en çok önem verdikleri olaylar arasında, geçmişte kazanılmış başarılarla övünmek, sık sık o başarıları ortaya atmak, gençlere birer uygarlık örneği diye göstermek türünden girişimlerin geniş bir yer tutuğu gözden kaçmaz. Böyle bir duyguyla eğitilmiş gençlerin konuşmalarında, boyuna vurucu, ezici güce dayandıklarını açığa vuran sözlerin çokluğu ilginçtir. Toplumun dengesizliğinden, çağdışı bırakılmışlığından doğan, görüş ayrılıkları, düşünce başlıkları, yönetim tutarsızlığı, yöneticilerin vurdumduymazlıkları,gereksiz girişimleri yüzünden, yavaş yavaş, çatışmaya, kanlı olaylara dönüşür demiştik. Bu olayla, eskiçağda, vurup kırıcı bir tanrının karşısına daha korkuncunu çıkarma arasında en küçük bir davranış aykırılığı yoktur. Öncekinin tanrının varlığında, sonrakinin bir toplum olayında görünüş alanına çıkması, çağın durumu, olanakları gereğidir.

Anadolu uygarlığının önemli bir ürünü olan bu kutsal varlıklar bütünü, şu *"mitologi"* adını verdiğimiz çalışma dalı, Anadolu insanının geçirdiği gelişim aşamalarını,düşünme atılımlarını gösteren birer kesin kanıttır. "Mitologi" eski Yunancada *" öykü," "söylence", "doğaüstü olay", "us ilkelerini aşan olay"* anlamına gelen *"mitos "* ile *"bilgi"*," bilim" gibi karşılıkları içeren *"logos"*tan oluşmuş bir addır.

Genellikle *"doğaüstü olaylar bilimi"* anlamında söylenir. Bugün, kavramın daha geniş bir anlam kazandığı, bilimdışı buluşları, çoktanrıcı dönemlerin inanç varlıklarını, olaylarını dile getiren, araştıran, açıklayan bir çalışma dalı olduğu görülüyor. Bu çalışma dalının içerdiği konuların bilimsel değil, çoktanrıcı dönemlerde yaşamış insanların buluşlarını , görüşlerini, doğa olaylarını yorumlayış -açıklayış biçimlerini birer insan sorunu olarak ele almasındadır. Bu inanç varlıkları eskiçağ anadolu insanının yaşama biçimini, olaylara bakış türünü, yaratma alanındaki başarılarını, düşünce yeteneğini, inanç ürünlerini, bütün bunların bir birikimi olan tarihini dile getirmektedir. Dolayısıyla Anadolu uygarlığının belli bir kesimidir, en uzun, en verimli kesimi.

Söylence kavramının kapsadığı alanı dolduran insan yaratmalarının, buluşlarının hangi çağda başladığını, ortaya konduğunu, ilk atılımın yılını kesin çizgilerle açıklama olanağı yoktur. Elimizdeki eskiçağ ürünleri, günümüzden on bin yıl öncesine gidiyor. Bu süre, Anadolu uygarlığının onbin yıllık olduğunu, daha eskilere gidemediğini göstermez, böyle bir savın ortaya atılmasını da gerekli, yeterli saymaya olanak sağlamaz. İlkelliğin hangi aşamasında olursa olsun; en önemsiz sayılabilecek bir buluşun bile uzun bir geçmişi, insanı öyle bir yaratmayı ortaya koyabilecek duruma getiren uzun bir gelişim çizgisi vardır. Sözgelişi bugün en ilkel, en geri kalmış toplumların bile çok başarılı araçlar yaptıkları bilinmektedir. Bir dikiş iğnesinin ortaya konuşunda insan düşüncesinin hangi uzun yollardan, girintili çıkıntılı geçitlerden geçtiğini anlamak güç değildir. Bir yemek kaşığının yapılması, bir çivinin ortaya konması onbirlerce yılın çok daha uzağındadır. Bugün dişlerimizin arasına sıkışan yemek kırıntılarını çıkarmada kulladığımız diş çöpü(kürdan) bile oldukça ileri bir uygarlık aşamasının ürünüdür. Yanımızda taşıdığımız elçiti *(mendil)* insan düşüncesinin kolay vardığı bir

durakta ortaya konmamıştır. Kimi mağara duvarlarında bulunan ilkel resimlerin otuzbin yıl öncelerine gittiği söylenmetedir. Bu varsayım doğruysa otuzbin yıl öncesine gelebilmek de kolay olmamıştır, daha nice yıllarda bir insan becerisi sözkonusudur orada.

Anadolu'nun hangi çağlarda yerleşme yeri olduğu, kaçbin yıllık bir yerleşme süresini içerdiği kesinlikle bilinmiyor. Yerbilim *(geologi)* çalışmalarının verilerine bakılırsa Anadolu toprağının, insanın yaşamasına, yerleşmesine elverişlilik süresi, onbinin, otuzbinin çok mu çok ötesindedir. Bunun böyle olması doğaldır. Ankara'da *Ortadoğu Tabiat Müzesi*'de sergilenen, ikiyüz ellibin yıllık olduğu söylenen, taşlaşmış bir ayak izi var, bir insan ayağının izi. Aşağı yukarı iki ayak büyüklüğünde. Bu ayak izi kalıntısı, ya da ayak kalıntısı insanın bir doğa varlığı olarak hangi çağların ötesinden kalkıp geldiğini gösteriyor. Bu eskiliğe karşılık elimizde bulunan gününüze kalan uygarlık ürünlerinin yaşı çok genç. Bugün söylence varlıkları dediğimiz yaratmalar, buluşlar da bu *"çok genç"*dediğimiz sürede ortaya konmuş insan başarılarıdır. Demek elimizde bulunan uygarlık verileriyle insanın geçmişini, ilk dönemlerine değin aydınlatma olana ğı yoktur. En eski sayılabilecek söylence varlıkarının bile elli bin yıl öncelere gittiğini söyleme olanağı bulamıyoruz. Söylemek kolay, ancak söyleneni belli, inanılır kanıtlara dayandırmak kolay değildir.Doğaüstü varlıkları *(insan yaratmalarını)* inceleyen bilgi dalı *(mitologi)* en eski dönemlerini Anadolu'da yaşamış diyebiliriz. Sonra güney komşuları gelir. Bunu, güney komşuların uygarlıkları daha eskidir, onların yaratmaları Anadolu'dan öncedir biçiminde söylemek de gerçeklere aykırı sayılmaz, bir varsayım olarak. Ancak, bugün elde bulunan kanıtlara, bu yazının işlediği konuyu aydınlatabilecek kalıntılara bakılırsa, Anadolunun en eskilerinden birincisi değilse bile ikincisi, üçüncüsü olduğu ke-

sindir. Mezepotamya, Mısır, daha uzakta İran, Hind, Çin uygarlıklarının eskiliğine diyecek yok. Ancak eldeki buluntuları çağdaş bilimin ışığında görmeye, incelemeye başlayınca Anadolu'nun ön dizide yeraldığı yadsınamaz. Şimdilik elimizde, günümüzden onbin yıla yakın bir eskiliği olan, tanrıça yontuları, onlara benzer buluntular vardır. Bu buluntuların, yukarda da söylendiği gibi, birden bire ortaya konduğu sanılmamalı, bir gelişim çizgisinin varlığı, daha eskilerden kaynaklandığı kuşkusuzdur.

Doğaüstü yaratmaların doğuşuyla çoktanrıcı inançların ortaya çıkışı birbirini izler. İnsan önce inanır, sonra inadığını belli bir biçime sokarak karşısına alır. Bu nedenle çoktanrıcı inancın arkasından , o inançla ilgili yaratmaların ortaya çıkışı doğaldır. Böylece inanç yaratma gücünü beslemiş, yaratma gücü inancı güçlendirmiş, yayılmasına olanak sağlamıştır.

Anadolu 'da doğaüstü varlıkları yansıtan yaratmaların çoktanrıcı dönemlerde başladığı, tektanrıcı inançların egemen olduğu dönemlerde, ortamlarda bile kendini değişik giysiler içinde sürdüdüğü kesin bir gerçektir. Bu gerçek bize Anadolu insanının geçirdiği gelişme aşamalarını gösteren bir kaynaktır. Kökü, yaratma eylemenin bilince dönüştüğü çağlardır. Bu çağlar belli gelişim aşamalarıdır Anadolu tarihinde .İnsan düşüncesinin nerede başladığını kesin kanıtlarla ortaya koyma olanağı yoktur, bundan sonra bilim ne denli gelişirse gelişsin, olmayacaktır. Bilimin gelişmesiyle atbaşı giderek, yeni buluşlar da eskimektedir. Bugünün yeniliği, yarının geçmişi olma yarışında, eski çağları çok mu çok geride bırakmıştır. Ortaya konan uygarlık ürünlerinin türü, yeniliği, yaratma gücü bakımından çağımız, eski çağlara oranla, daha hızlı eskimektedir. Doğaüstü ürünlerinin türü, yeniliği, yaratma gücü bakımından çağımız, eski çağlara oranla, daha

hızlı eskimektedir. Doğaüstü döneminin gelişim hızıyla çağımızınkini oranlarsak, öncekinin çok daha yavaş yürüdüğünü, süre bakımından çok daha büyük bir alanı kapladığını anlarız. İnsan düşüncesi suyu buğuya dönüştürüp, toplum araçlarına uygulayıncaya değin onbinlerce yıl süren bir uygarlık gelişimini beklemiş. Oysa suyun buğuya dünüşüp üretim kurumlarında uygulandığı dönemle, uzaya çıkış arasında geçen süre öncekinin 1/150 (yüzellide bir) oranındadır.XVII.yy.başlarında,1615 te, Salomon e Gaus önderliğinde yapılan deneylerden olumlu sonuçlar alındı, bunun sonucu buğulu taşıtlar *(sözgelişi buharlı gemiler, lokomotifler, makineler)* yapıldı. Bu uygulama çağımızın önemli bir kesimini kapladı. Buna karşın; uzay araçlarının yapımında yıllar değil, aylar bile uzun gelmeye başladı. İnsan başarısı yüzbinlerle ölçüleri geçip on yıl, beş yıl, üç yıl, bir yıl, ay ,yedi gün *(hafta)* gibi küçük bölümlere iniverdi. Düşünme hızı ile uygulama hızı arasında bir yarış başlamış gibi buluşlar birbirini izledi. Bir sonrakinin bir öncekini eskitmesi, bir yeninin ortaya konması eylemine dönüştü. Böylece yaratılan yenilik düşünme eylemini yalnız hızlandırmakla kalmadı, ona yeni alanlar buldu, genişlemesini sağladı.

Bu kısa açıklamadan çıkarılmak istenen sonuç şudur: Deney bilimlerinden önceki düşünme eylemi, doğaya yönelikti, ancak doğa olaylarını insanın düşünce ortamında yaşayan birer inanç varlığı olarak kavrayabiliyordu.Yıldırım tanrıdır, yağmur tanrıdır, güneş -ay-yıldızlar tanrıdır, tanrıçadır, bir de bu doğa varlıkları yalnız ilkel insanın düşünce evresinde tanrıydı. Buna karşılık deneyci bilim ortamında güvenilen tek ölçü, doğada olanlarla bağlantı kurabilen us ilkeleri, bir de bu ilkelere dayanan buluşlardı. Deneyin ölçeği us ile doğa arasında kulunan uyumdu. Deney bilimlerinin değişmez kuralı da budur. Bu kurala dayanarak yürüyen bilimsel çalışmalar, buluşlar eskiçağın doğaüstü saydığını, tanrısal oldu-

ğuna inandığını doğal duruma getirdi, başka bir söyleyeşle "mitos" denen olay yaşanan bir gerçek oluverdi. Ayın , güneşin, yıldızların tanrılığı , tanrısallığı ortadan kalktığı gibi, insanlar "yaklaşılmaz" , "ulaşılmaz" sanılan gökvarlıklarına, sözgelişi aya çıktılar. Uzayda günlerce, aylarca dolaşmak, eskiçağda doğüstü olayı *(mitos')* bile aşardı, böyle bir durum düşünülemezdi. Oysa o çağda düşünülemeyen günümüzde günlük gerçekler arasına giriverdi. İnsan *"düşünülmezi "düşünülür"* e dönüştürerek yaşananlar ortamına getirdi. Böylece, düşünen us yaratılan söylenceyi aştı, doğaüstü olayının ötesine geçti. Çağımızın uzay çalışmaları, özellikle fizik , kimya bilimlerindeki gelişmeler, bundan birkaç yüzyıl öncesinin insanına göre doğaüstü olandan başka bir varlık sayılamazdı. Savaşlarda kullanılan yıkıcı, öldürücü büyük araçlar *(atom, hidrojen,nötron bombaları)* eskiçağ insanlarının savaş tanrılarından daha güçlü varlıklardır.Bu gelişme bize, bir yerde, bilimin düşgücünü aştığını gösterir.

Eskiçağın insanına göre; düşüngücünün yarattığı ne varsa gerçekti. Çağımızın doğaüstü olarak niteledikleri, onun evreninde gerçeğin kendisiydi, doğaldı. Eskiçağ insanının doğal saydıklarına biz *"mitos"* diyoruz, öte yandan eskiçağ insanının görsel söylence sanabileceği bilimsel buluşlarımızı da doğal olarak niteliyoruz. Burada bilimin yaratıcı gücüyle insanın düşgücü gelişiyor. Bunun da bilimin, uygarlığın doğal gelişmesi sonucu olduğu, kaçınılmazlığı belllidir. Bu gelişme karşısında, çağımız insanın da kendine göre; gösterilen ilgi , bu konuyu içeren yapıtların yaygınlığı, bolluğu, uluslararası önemi, çağımız insanının böyle bir olayı gereksindiğini gösterir. İnsan ne denli gelişmiş bir uygarlık ortamında yaşarsa yaşasın kendini söylenceden kurtaramaz, mitos olmayı sever bile. Tıp biliminin *"sayrı"*"dediği nice kandökücüler, büyük suçlular arasında söylence varlıklarını andıranlar az değildir. İnsan düşüncesinde *"doğaüstü olan* "ın belli,

belirli bir sınırı yoktur, çağların kendilerine göre birer *"doğaüstü olan"*", bir mitosu vardır. Çağlar söylencelerini de yanlarında taşırlar. Bilimin gelişmesi, uygarlığın ilerlemesi insanı bir *"söylence varlığı"* olmaktan kurtaramaz. Mitos, insanların doymak bilmez tutkularının yarattıkları varlıklardır birbakıma.

Kimi araştırıcılar uygarlık tarihini değişik bölümlere ayırarark, ayrı adlar altında açıklamaya girişmişlerdir. Onlara göre insan düşüncesi değişik aşamalardan geçerek ürünlerini verme olanağı bulmuştur. Bu aşamaların ilki; insanın doğaüstü varlıklara inandığı- bize göre söylence yarattığı- gerçeği öyle gördüğü çağdır. Bu çağ *"bilimöncesi"* diye nitelenir.İkinci çağ; insan düşüncesinin özellikle felsefe, evren sorunlarının bir bütün olarak, deneydışı çalışmalarla açıklamaya girştiği dönemdir. Üçüncü dönem de deney bilimleri dönemidir. Düşünce tarihinde *"üç durum yasası"* adıyla anılan bu görüş **August Comte**'undur. Ancak bu dönemleri kesin çizgilerle birbirlerinden ayırmaz, içiçe girdiklerini, ilk dönemde, ilkel de olsa, deney bilimlerinin alanına giren atılımların bulunabileceğini ileri sürer, üçüncü dönemde de birtakım doğaüstü olaylara, deney bilimlerinin verileriyle bağdaşmayan düşüncelere saplananların varolabileceklerini söyler. Bu bölümlem de, onun içerdiği görüş de çağımız için geçerli değildir. En uygar, en gelişmiş, en deneyci bir aydının, bir bilginin bile vazgeçmediği doğaüstü inançları, söylenceleri vardır. Bilimlerin en güçlüsü, en kesini bile insanın iç evrenindeki bütün boşlukları doldurmaya yeterli değildir. Bugün fizik alanında, özellikle kuvantum konusunda ileri sürülen düşüncelerle ilgili deneyler, en ağırbaşlı bilginleri bile şaşırtacak niteliktedir. Işık olayının açıklamasında bilginler arasında, kesin bir anlaşma sağlanamamıştır.Oysa bu bilginlerin hepsi de fizikçidir,deneycidir, kuvantum konusuda çalışmaktadır. Günümüzün en yetkili fizik bilginlerinden biri olan

Werner Heisenberg son yapıtı olan *"Fizik ve felsefe"* sinde bu konuda ileri sürülen, hepsi de deneylere dayanan görüşlerin ne denli çeliştiklerini kanıtlarıyla gösterir.İnsan nerdeyse yeni bir söylenceyle karşılaştığına inanıverecek. Durum öteki bilimlerde de böyledir azçok.Kimya, dirimbilim *(biyoloji)* alanında yapılan deneyler, araştırmalar, fizikten alınan sonuçlardan pek değişik değildir. Diri varlıkların en küçükleri sayılan dokuların yapısını oluşturan özler biliniyor da, "dirilik" denen olayı yaratan özün gizemi çözülemiyor. Dokuyu oluşturan öğelerin ayrı ayrı ne oldukları belli, ancak bunları birleştirip *"diri"*ye dönüştürme olanağı yok şimdilik. Sözün kısası bilim doğayı biliyor, doğayı kuran özleri tanıyor, ayrıştırıyor, birleştiriyor da doğanın yaptığını yapamıyor. İşte burada, bilginin düşücesinde, yeni bir "mitos" doğuyor. Bu söylencenin doğuşunu sağlayan tek neden de bilinenin yapay olarak ortaya konamaması,*"diri bir doku"nun yaratılamamasıdır. Bilim bunu "doğanın yaratıcı gücü "* olarak niteliyor. Kimi bilginler de buna *"doğanın gizi"* diyorlar. Bu iki niteleme türünün arkasında da bilimin bükemediği eli öpmesi olayı saklıdır.

Deney bilimlerinin çözüm getiremediği bu *"diri dokuyu yaratma"* sorunu kimi bilginlerin, eskiye bağlananların işlerine çok yaramış, *"çağdaş bağnazlık"* denen, deney bilimlerine dayalı gibi görüşlerin doğmasına yol açmıştır. Dirilik konusunda bütün yetkiyi, gücü tanrıya bağlayan bu gerici tutum, ikidebir; *"bir diri doku yaratsın bilim de görelim"* sözleriyle dile getirir. Halk içine sızan gerici aydınlar da *"bilimciler bir karınca yaratsınlar da görelim "*biçiminde çağdaş bilimlere karşı çıkarlar. *"Yaratma"* denen eylemin önünde *"karınca"* ile *"insan"* ayrılığı, ayrıcalığı yoktur. Doğada belli gelişim çizgilerinin üzerinde yürür bu iki ayrı varlık. Günün birinde, *"karıncayı yaratacak"* bilimin *"insanı da yaratacağı"* şaşılacak bir olay değildir. Karıncayı

yaratan insanı da yaratabilir, fiili de, gergedanı da, yılanı da .Güçlük yaratılanın büyüklüğünde küçüklüğünde değil, *"yaratım"* olayının özündedir.Ancak bilimin anladığı yaratma ile çağdaş bağnazın, gericinin anladığı bir değildir. Bilimin dilinde *"yaratma"* doğanın özünden çıkma, deney evreninde biçimlenmedir. Gericinin düşündüğü yaratmaysa tanrının *"yoktan varedişi"* dir. Bu iki olay karşısında deneycinin gericiye soracakları daha çoktur, ondan isteyecekleri sonsuzdur. Evrende, uluslar arasında, toplumlarda görülen sayısız üzücü, acı olayın giderilmesi neden insanlara bırakılır da tanrı işe el koymuyor? Neden tanrının yarattığı söylenen yüzbinlrce insan, çocuk, bebek açlıktan ölüyor? Neden onulmaz sayrılıkların önü alınmıyor, bunların önlemleri deney bilimlerinden, çokluk bu "yoktan varediş" diye nitelenen *"yaratma"* öyküsüne inanmayanlardan bekleniyor?

Bu açıklamadan, insanın uygarlığın hangi aşamasında yaşarsa yaşasın, söylenceden kurtulamadığı anlaşılıyor. Çağın getirdiği sorunların çözümünde ortaya çıkan güçlükler, olanaksızlıklar kimi yörelerde, gericiler arasında yeni söylencelerin doğmasına , yayılmasına ortam sağlıyor. Bilimin başaramadığını tanrının varlığında arama eğilimi, bilimdışı tutum, yeterince aydınlanamamış yörelerde ağırlık kazanıyor. Bu tür olayların yayılmasına en elverişli bilim alanı *"tinsel sayrılıklar"* la uğraşan *"psikiyatri"* dir. Beyin dokularının çalışması, işleyişi, beynin dirilişi, uyumu ,düzeni bozulma - dan incelenemiyor. Uyuşturma, bayıltma gibi işlemlere başvuruluyor. Bu dokuların yapılarının inceliği, *"dirilik"* sağlayan kılcal damarların taşıdığı kan, doğal akışı içinde, ortamını değiştirmeden deney konusu yapılamıyor. Beynin *"dirilik"* eylemini doğuran olay deneme yerine, *"laboratuvara '* olduğu gibi aktarılamıyor. Daha bunlar gibi, insan sağlığı ile ilgili olaylar yüzünden, bilim gerekli çalışmayı yapamıyor, şimdilik. İşte bu olanaksızlıklar, gericilere konuşma, işi say-

gısızca deyimlerle niteleme elverisi sağlıyor. Kimi gerici bilginler insan beyninin bu işleyişinde tanrısal yasaların yürürlükte olduğu sonucunu buluyorlar. Oysa onlar şu sorunun karşılığını bulamıyorlar; *"Neden tanrı sevdiği kimi insanları çıldırtıp sevmediğini uzmanların eline bırakıyor?"* "Neden dinli deliyi, dinsiz uzmana götürüyorlar? "Bu sorular da karşılıklar da gereksizdir, çocukçadır. Ancak , uygarlığın en ileri aşamalara ulaştığı çağlarda bile, insanların çoğu birer *"söylence konusu"* olmaktan kurtulamıyor. Söylenceler en aydınlık çağlarda bile sığınabilecek karanlık oyuklar bulabiliyorlar. Bu oyukların en büyükleri, en sağlamları da çağın uygarlık anlayışına ters düşen kimi bilginlerin, yüksek görevlilerin başları içindedir.

Anadolu, bütün tarihi boyunca, söylencelerin beşiği olmaktan, komşu ülke mitoslarını beslemekten, geliştirmekten kurtulamamıştır. Çoktanrıcı dinlerin de ,tektanrıcı dinlerinde en güçlü söylenceleri Anadolu'da güvenli barınaklar bulmuş, sığınaklar yapmıştır. Anadolu bir *"söylence ülkesi"* olmak niteliğini tarihi boynuca korumuştur. Bu durum Anadolu insanın bir eksikliği, bir beceriksizliği olarak alınmamalıdır. Anadolu insanlarının tarihini kuran gerçeklerden biride bu söylence evrenidir, öyle oluşudur. İnsanın yaratıcı yanını toplumun bütünlüğünde yoğunlaştıran, toplumun belleğinden, bilincinden çıkmış gibi gösteren en büyük başarı alanı, en güçlü yaratma ortamı bugün söylence dediğimiz doğa üstü olayların fışkırdığı kaynaktır. Bu kaynak insan gücünün en büyük başarısıdır, uygarlığın başlangıcıdır, yaratıcı düşüncenin ilk eyleme geçişidir. Bu alana giren varlıkları, uygarlık ürünlerini küçümsemek, önemsiz saymak insanlık tarihinin büyük bir bölümünü, uygarlığın en geniş , eski kesimini geçersiz saymaktır. Mitologisi olmayan bir ulus uygar değildir, yaratıcı yeteneği gelişememiştir. İnsan toplumlarının en büyük söylence varlıkları Hind -Akdeniz yöresinde

ortaya konmuştur, nitekim en büyük uygarlıklar da bu bölgelerde doğmuş, gelişmiştir. Mitologileri varlıklı olan ulusların uygarlıkları da verimlidir, geliştiricidir, aydınlatıcıdır. Büyük söylenceleri, ancak büyük uygarlıkları yaratabilen uluslar ortaya koymuşlardır. Bundan dolayı söylence konusu en kesin deney bilimleri oranında önemlidir, insanlığın geçmişini, eski başarılarını, gelişimini anlayıp, anlatma bakımından.

Anadolu söylenceleri, Anadolu'da yaşamış adı sanı bilinmeyen sayısız topluluğun ortak ürünüdür. Bu üründe Hititlerden binlerce yıl öncesine varan, günümüzde *"Hitit öncesi Anadolu ulusu "* denen insanların emekleri vardır. Hititlerden önce Anadolu'da kimlerin yaşadıklarını, hangi yönetimin altında toplandıklarını kesin çizgileriyle bilemiyoruz. Bildiğimiz ancak elimize geçen, o dönemlerden kalan, uygarlık ürünlerine dayanarak Anadolu'da Hititlerden binlerce yıl önceleri insanların yaşadıkları, topluluklar oluşturduklarıdır. Bu toplulukların, genellikle günümüzden dört bin yıl öncesine giden dönemden de eski oldukları biliniyor. Buluntular üzerinde yürütülen karşılaştırmalı çalışmalar, dil alanında sürdürülen incelemeler Anadolu'da Hititlerden çok önce gelişmiş, değişik dilleri konuşan insanların varlığını gösteriyor. Bu uygarlık ürünleri, dil varlıkları, Hitit yaratmalarına, diline benzemiyor, ayrı bir dil türü oluşturuyor. Hititçeye bu eski dillerden geçmiş epeyce söz var elimizde. Nitekim Hitit inançlarına göre, ancak Hitit diliyle açıklanamayan tanrı adları, din kavramları bunu gösterir. Hitit dilinde Sümerce, Asurca, Akadça, Luvice, Hurrice sözlerin yanısıra, bu uluslardan alınınp benimsenmiş inanç kurumları da geniş bir yer tutar. Hititlerin kutladıkları bütün tanrılar Hitit buluşu değildir. Sözgelişi Hititlerce benimsendiği bilinen, bir örneği elimizde bulunan *"Gılgamış Destanı"*"bir Hitit yaratması değildir. Ancak Hititler onu benimsemiş, sevmiş

inanç ortamlarına almışlardır. Bu olay doğaldır komşu uygarlıklarda, kaçınılmazdır. Anadolu söylencelerini oluşturan varlıkları üç ayrı bölümde inceleme gereği vardır. Birinci bölümde Hitit öncesi Anadolu insanlarından gelen, Hititlere, onlardan daha sonraki topluluklar aracılığıyla günümüze kalan varlıklar düşünülür. İkinci bölüme Hititlerin özel yaratmaları sayılabilecek ürünler girer. Üçüncü bölümdeyse Anadolu insanlarının komşu uluslardan alıp; geliştirdikleri inanç varlıkları yeralır. Gelecek bölümlerde tanrılar tek tek ele alınacağından, burada konuyu yinelemenin gereği yoktur.

1- Hitiöncesi Anadolu insanlarının, Anadolu'yu baştanbaşa kapladıkları, Anadolu'da ıssız yerlerin, çöllerin önemli boyutlara varmadığı anlaşılmaktadır. Kazılardan çıkan buluntulara, bize, Anadolu'nun boş sanılan nice yöresinden çok eskilere giden yerleşme yerlerinin kalıntıları arasından yanyana evler, bitişik duvarlar, ev önleri *(avlular)*, yıkanma yerleri, evin iç bölümlerinin duvarları aydınlığı çıkmakta, yerleşmelerin toplu olduğu gerçeği görülmektedir. Nice eski yerleşme yerleri bugün bırakılmış ,ıssızlaşmıştır. Bu yerleşme yerlerinin dağ eteklerinde olduğu gibi, dağ sırtlarındaki düzlüklerde de bulunması, o dönemde Anadolu'da yerleşmenin yaygınlığını, saldırılardan korunmaya elverişli yerlerin seçildiğini dile getirir. Anadolu yakın dönemlere değin dar bir yerleşme alanı diye biliniyordu. Özellikle Anadolu tarihini 1071'le başlatanlarda böyle bir inanç vardır. Onlar Anadolu'nun Türk göçleriyle şenlendiğini, boş yerlerin yerleşmeye açıldığını ileri sürüyorlardı. Oysa en umulmadık yerlede, kazılardan çıkan buluntular, yerleşme yerlerinin yaygınlığını gösteren ev kalıntıları, Anadolu'nun çok eski bir yurt olduğunu göstermiştir. Anadolu'da Hititöncesinde bile, önemli sayılabilecek genişlikte insansız bölge yoktu. Bunu dağbaşlarında kurulmuş tapınakların günümüze kalan kalıntılarından anlamak kolaydır artık. Bu yerleşme yerlerinde

yaşamış eskiçağ yurttaşlarımızın inanç ürünleriyle ilgili öyküler Hititlere geçmiştir. Bunu Hitit inaçlarını inceleyince öğreniyoruz. Yerleşme hangi yörelerde, hangi koşullar altında, hangi olanaklar yardımıyla olursa olsun bir inancı, bir düşünce ürününü gerektirir. Düşünmeyen, birtakım öykülür, söylenceler yaratmayan, inanmayan topluluk olamaz. Bu insan bireyinin de , toplum yapısının da özüne aykırıdır.

Anadolu'nun Hititöncesi dönemini bütün gerçekleriyle bilmemizi engelleyen tek olay yazıdır. Yazı Anadolu'da Hitit döneminde, günümüzden şöye böyle 4000 yıl önce kullanılmıştır. Bu süre uygarlıklara oranla çok yenidir, çok kısadır. Yazının bilinmeyişi, Anadolu'nun Hititöncesi dönemi inançlarını, söylencelerini,geleneklerini, göreneklerini öykülerini ,söylentilerini,değişik dil varlıklarını bir bütünlük içinde öğrenmemizi engellemiştir. Oysa Sümerlerde yazı günümüzden aşağı yukarı 4800, Mısırda 4600, Elamda 5000, Hindde 3600, Çinde 3500 yıl önce kullanılmıştır. Bu yılların kesin olduğu, tartışma götürmezliği söylenemez. Ancak elimizde bulunan yazılı belgelerden, aşağı yukarı bu sonuç çıkarılmaktadır. Yazının en çok beş bin yıllık bir süre içerisinde bulunmasına karşılık, uygarlık ürünleri bunun çok ötesindedir, çok daha eskilere gitmektedir. Bu yüzden yazıya geçen kalıntılarıyla, öteki uygarlıkların ürünlerine *(yontu, toprak kap, kabartma bg.)* yansıyan biçimlere dayalı yorumlarla, karşılaştırmalı incelemelerde kavrama olanağı aranır. Söylence varlıklarının gerçek kaynağı yazıdan önceki dönemdir. Yazının bulunuşu, bu dönemde doğan söylencelere, inanç ürünlerine, yenilerini ekleyerek, koruma olanağı sağladı. Başka bir yandan olaya bakılırsa, yazının söylence ürünlerinin çoğalmasını önlediği, söylentilerin artmasını engellediği de görülür. Yazıya geçen sınırlanır, en çok olduğu gibi kalır, dilden dile geçerken bile yazıya geçmiş bütünlüğünü koruyabilir. Oysa yazısız dönemde, olay, öykü,söylenti dilden dile

aktarılırken, insandan insana geçerken, yeni alıntılar, yeni birikimler kazanır. Yazının yaygınlaşmasında sonra insan düşünsecinin söylence yaratma gücünde bir duraklama başlamıştır.Bunun en açık örneği dilden dile geçen, ağızdan ağıza aktarılan halk gülmeceleridir. Belli bir dönemde yazıya geçen olduğu gibi kalıyor, geçmeyen boyuna değişiyor, besleniyor. genişliyor, çoğalıyor.

Hitiitöncesi dönemin söylencelerini bir bütünlük içinde, bütün ayrıntılarıyla derleyip toplama, inceleme olanağı yoktur. Bu dönemle ilgili tek işlem sonraki ürünlere dayanarak eskileri aydınlatmadır. Bunun sağlayacağı başarı ne olabilir? Hangi aşamada kesinlik kazanabilir? Gerekliğinin oranı nedir? Bu soruların karşılığı yoktur, aramanın da gereği kalmamıştır artık. Hititöncesi dönem, Anadolu uygarlığının olduğu gibi , mitologisinin de başlıca besin kaynadığıdır. Anadolu gerçeğinin anlaşılması Hititöncesi döneme yaklaşma oranına bağlıdır.

2- Bu bölümde tarihi, yazısı, uygarlığı, ortaya koyduğu başarı ürünleri açıkça bilinen Hitit söylenceleri sözkonusudur. Bu söylenceler yazıya geçmiş (az da olsa), yontu, toprak, kabartma gibi insan başarılarına işlenmiştir. Bu dönemin, daha önce kimin çocuğu olduğu, onun göğüslerinden emerek büyüdüğü de kesindir. Hititler üç ayrı kaynaktan yararlanmış, birincisi;kendilerinden çok önce Anadolu'da yaşamış toplulukların inanç ürünleridir. İkinci kaynak Hititlerin ilişki kurdukları komşu ulusların inançlarıdır. Hititler bunlardan alabildiğine yararlanmışlar. Üçüncü kaynak Hitit insanının kendi yaratıcı, üretici gücüdür. Bu üç kayanığın birleşmesiyle, Hitit uygarlığı dediğimiz başarılar bütününün bir bölümünü oluşturan varlık alanı doğmuştur. Bu varlık alanı da söylencedir. Hititlerin inanç varlıklarının toplandığı ortamdır. Hitit söylenceleri bütün olaraka , özgün değildir,

Hitit dili gibi değişik kaynaklardan esinlenen, yararlanan, etkilenen bir "birikim"dir. Bu birikimde Hitit başarısı azımsanamaz, küçümsenemez. Bu birikimin oluşmasında en büyük etken Hititöncesi Anadolu insanlarının uygarlık ürünleridir. Hitit söylenceleri bu ürünlerle beslenen ortamda, o ürünlerin gelişim doğrultusunda yürüyen, büyüyen, beslenen bir uygarlık varlığıdır, bir insan başarısıdır. Bu başarının göller, sular, yerler olmak üzere , üçüzlü bir varlık ortamının dile getirdiği, bunun da bir gelenek sonucu olduğu açıktır.

3- İster Hititöncesinden, ister Hititlerden sonra ol- sun, Anadolu insanları komşu ulusların başarılarından, inanç varlıklarından yararlanmış, söylencelerinin oluşmasında onların uygarlık ürünlerinden beslenmiştir. Hitit dili üzerinde yapılan incelemelerin verdiği sonuca göre dinle ilgili kimi kavramların, tanrı, tanrıça adlarının, onlarla ilgili törenlerin komşu uluslarldan kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum bir eksiklik, Anadolu uygarlığı adına bir düşün değil, binlerce yıl sürüp giden bir uygarlık alışverişinin doğal, kaçınılmaz sonucudur. Komşu uygarlıklarda da bu olay geçerlidir. Bu karşılıklı etkilenmelerde başlıca araç insanlar arasında kurulan özel ilişkilerdir. Ülkelerarası göçler, sınır yakınlıklarının sağladığı uzun süreli komşuluk ilişkileri, alışverişle oluşan yakınlık bağlantıları, evlenmeler, gezginlerin etkileri, bütün bunların üstünde kralların birbirleriyle olan komşulukları, savaşlar sonucu gidip gelen tutsakların izlenimleri, isanların kaynaşmasında önemli etkenlerdir. Söylence varlıklarının doğuşu da bu olaylar sonucudr. Bir yörede kapalı kalma, yaratış alanında ilgiye değer bir ürün türlülüğü gösteremez. Uygarlıklarda olduğu gibi, söylencelerde de türlülüğü yaratan, doğa olayları yanın da komşu uluslarla, topluluklarla kurulan yakın ilişkilerdir.

Anadolu'nun komşuları yalnız güney yörelerinde yaşayan insan toplulukları değildi, İran-Hind dolayların da yaşayan uluslarla da uzak yakın ilişkilerin kurulduğu biliniyor bugün. Bu ilişkiler yolların, geçitlerin, taşıt olanaklarının yeterliliği oranında sağlanan kolaylıkların niceliğine bağlıydı. Ancak, çok uzun süreli de olsa , doğu-batı ilişkileri kesintiye uğramamış, araya aşılmaz çatlakları doğuran sarsıntılar girmemişti. Sözgelişi Şaman gibi, güneş tanrısıdır Mezopotamya uluslarında. Oysa Hititler de de kutsanır, bir yüce varlık olarak saygı görür. Başka bir komşu ülkede Şaman'ın adı değişir, niteliği değişir, *"tanrıça"* kılığında bir varlık çıkar karşımıza.. Gücünde, görevinde, yetkisinde bir değişme görülmez. Bu benzerlik yalnız *"ortak düşünme"* sonucu değildir, işin içinde bilinmeyen dönemlerdeki etkiler vardır.

Son yıllarda, tarihin komşuluklarını gösteremediği, uzak uluslar arasında görülen kimi inanç benzerlikerini, bilinmeyen çağlardan gelmiş toplulukların başarıları sayan çalışmalar görülüyor. Bu benzerliklerin,karaların bitişik topluluklarının birlikte yaşayışlarından kaynaklandığı görüşü ortaya atıldı. Gene bilinmeyen gök ülkelerinden, yeryüzünün yararlandığı düşüncesi ileri sürüldü. Sözün kısası, çağımızın uygarlık alanındaki başarılarının başka çağların etkisi olmaktan öteye geçmediği söylendi. Bu düşünce ortaya atılırken de çağdaş uygarlıktan çokmu çok önce, eş nitelikte uygarlıkların varlığı konusu gündeme getirilmek istendi. Bu tür görüşleri savunanların en ilginç yanları da çağdaş bilimlerin verilerinden alabildiğine yararlanmalarıdır. Burada çok açık bir "söylence saptırmas" sözkonusudur. çağın aydını yeni bir söylence ardından koşuyor, bu koşuşuna da bilimin en son verilerini dayanak yapmayı çıkarına uygun buluyor. Eyleme geçiş yerini, olayın binektaşını, erek diye gösterme kandırmacası oynuyor. Bu görüşü savunanlar neden yeryüzü uygarlağının en ileri bir döneminde böyle gerçeklerin anlaşıla-

madığını söylüyorlar da,o ileri uygarlığı yaşamış olanların böyle bir girişimde bulunup bulunmadığını düşünüyorlar? Gerçekten çağımız uygarlığını etkilemiş, çok öncelerden doğmuş, büyük uygarlıklar varsa onları aramak neden yeryüzü uygarlığının işi oluyor? Onlar neden kendilerinden sonra gelecek uygarlıklara gerekli kanıtlar bırakmadılar? Neden evrende olup bitenleri, kanıtları bırakmadılar? Neden evrende olup bitenleri araştırmak, açıklamak yeryüzü uygarlığına düşen bir görev oluvermiş? Başka bir sorun da var: Bu çok gelişmiş, çağımıza örnek olmuş uygarlık, neden geçirdiği eski aşamaları ortaçağda, ondan sonraki gelişme döneminde bilginlere göstermemiş? Neden bu büyük uygarlığın varlığı çağımızda fizik-kimya bilimlerinin en yüksek gelişim aşamasına çıktıkları sonraki yıllarda gündeme alınmış?

Bu tür sorular, onlara verilecek karşılıklar bilimin bulunuşuna değin sürer gider. Bunlar bilimin en ileri olduğu dönemlerde bile , insanlardaki söylence yaratma eğiliminin ne denli diri olduğunu göstermekten öte bir işe yaramaz. Bu olayların bize öğreteceği şudur; insandaki söylence yaratma tutkusu, bilimlerin en ileri verilerinden yararlanmayı, gereğinde bilimi sığınak olarak kullanmayı çok iyi bilir, en ağırbaşlı bilginden daha iyi bilir.

Yukarda söylenenlerle Anadolu söylenceleri arasın ne ilgi var denebilir. Çok ilgi vardır. İnsan, mitosu bulunduğu uygarlık ortamının verilerine göre biçimlendirir, oluşturur. Deney bilimlerinin ileri aşamada bulunduğu ülkelerde söylence tutkusu o verilerden yararlanır, geri olduğu uluslarda da halkın duyarlı olduğu bucaklara sığınır.

Elimizde bulunan uygarlık ürünlerine bakılınca, sanat başarılarıyla söylence arasında içten bir bağın bulunduğu görülür. Yontu, kabartma, toprak kapları süsleme gibi eskiçağdan kalan sanat ürünlerinin inanç konularını içerdiği, söylence-

nin yaşamın bütün alanlarını kapladığı bir uygarlık gerçeğidir. Sanat söylenceyi, söylence de sanatı geliştirir durumdadır. Bu olay yalnızca Anadolu uygarlığında geçerli değildir, bütün ulusların tarihlerinde vardır. Anadolu uygarlığının, bu konuda taşıdığı özellik, çok türlülüğü ile eskiliğidir, varlıklığıdır. Anadolu tanrılarına, tanrıçalarına, yardımcılarına, onlarla ilgili olaylara bakıldığında ilk görülen özellik, bütün bunların "sanat" denen yaratıcı alanda toplandığıdır. Bir tanrı, tanrıça yontusu incelendiğinde söylenceyle ilgili konu yanında , sanat bakımından da önemli özelliklerle karşılaşılır. Sözgelişi bir Ana - Tanrıça yontusunun en eski örneğiyle en yenisi karşılaştırılınca, Anadolu'da sanat alanında gelişmenin hangi aşamalardan geçtiği kolayca anlaşılır. Bu karşılaştırma, burada işlenen konunun sınırları içinde kalıp Yunan,Roma dönemlerini içermez. Bu son iki dönemde de Anadolu sanatının uygarlığının etkisi, katkısı, kaynaklık durumu bellidir, ancak bizi şimdilik yalnız Hİtitler, çağdaş komşuları ile daha önceki Anadolu toplulukları ilgilendirir.

Anadolu söylenceleriyle Anadolu sanatını ayrı ayrı düşünme, ayrı birer varlık olarak görme, gösterme olanağı yoktur. Yontu türünde ortaya konan ürümlerin en eskilerinden biri, şimdilik, Ana-Tanrıça yontusu (İ.Ö.8000),kimi tapınak kalıntıları, ev araçlarıdır. Bunlar üzerinde yapılan inçelemeler, Anadolu söylencelerinin Anadolu sanatıyla eş yaşta bulunduğunu gösterir. Oysa söylence varlıklarının oluşmasında daha uzun sürelerin gerektiği açıktır. Söylence varlığının sanat ürünlerine geçişi , günümüzden önce, 8000 yıllarına giderse bununla ilgili olayların ne denli eskiye uzandığı kendiliğinden ortaya çıkar. Sanat gücü söylencelerin gelişmesinde etkindir, öte yandan söylence de sanatın çiçeklenmesinde, yıyılmasında, tutunmasında başlıca kaynaktır eskiçağ uygarlıklarında. Bugün, elimizde bulunan eskiçağ uygarlık ürünlerini incelediğimizde en başarılı olanlarının, en gelişmişleri-

nin inanç konularını işleyenler olduğunu kolayca görürüz. Yalnız tanrı, tanrıça yontuları, dev, cin, peri, melek kabartmaları değil kral yontuları bile söylenceyle bağlantılıdır. Bunun en açık örneklerini de Hitit., Urartu sanatında buluyoruz. Koruyucu arslan yontuları, İvriz'de kralın tanrıya adak sunuşu, Yazılıkaya'da tanrıların yürüyüşü, "Kral Kapısı" denen konağın girişinde duran arslanlar ne denli doğal sayılsa bile söylence suyundan içmiş, ekmeğinden yemiş yaratmalardır. Bu sanat ürünlerinde söylence, Anadolu'nun uygarlık tarihi olarak karşımıza çıkar. O ürünlere bakarak Anadolu sanatının, Anadolu'da yerleşmelerin, ev yapımının, sözün kısası uygarlık kavramı altında toplanan bütün varlıkların tarihini izlemek, yazmak olağandır. Gene o sanat ürünlerine, mitologi varlıklarına bakarak Anadolu insanının hangi düşünce aşamalarından geçtiğini, hangi yaşama anlayışının ışığı altında kendi varlığını sürdürdüğünü, evrene, olaylara hangı gözle, hangi açıdan baktığını anlamak güç değildir.

Anadolu söylenceleri Anadolu tarihidir derken; komşu ulusların etkilerini, katkılarını da saymak gerekir. Sözgelişi Mısır söylenceleriyle Anadolu söylenceleri arasında görülen kimi benzerlikler bize bu iki ulusun birbirleriyle olan ilişkilerini, bu ilişkilerin başlangıç dönemini, etki alanını da öğretmektedir. Gene bu benzerliklere bakarak adı geçen uluslar arasında duygu alışverişlerinin, inanç kaynaşmalarının hangi aşamada, hangi düzeyde olduğunu anlayabiliriz. Bu benzerlikler, inanç kaynaşmaları sürüp gittiği sürece karşılıklı etkilenmelerin sonucudur. Bu sonuç söylence varlıklarının oluşumunda, biçimlenişinde hangi etkenlerin önemli olduğunu gösterir.

Anadolu söylencelerini oluşturan varlıkların çok değişik türde oluşu ilgiye değer.Sanat ürünlerine yansıtılan söylence varlıklarına baktığımızda insan-hayvan-bitki üçlüsünün bir

B- Hayvanlar, Anadolu'da yaşayan , pek çok türü mitologiye girer. Kartal göklerin, yılan yerlerin yansıtıcısı durumundadır. Göklerden iyilik, yücelik , yerden kötülük, alçaklık gelir. Bundan dolayı iyilik tanrılarının, tanrıçalarının çoğu göklerde yaşar, tötülükler ilgili yaratıklar yerde, yerin altında bulunur.

Kuşlar genellikle iyilik, mutluluk, tatlılık örneği olarak girer mitologiye. Arslan gücü, yiğitliği, koruyucÄluğu yansıtır. Konakların, tapınakların kapılarında yer alır. Eşek, ayı, kaz, tavşan, keçi, geyik, boğa, koyun gibi kimi evcil, kimi yabanıl yaratıkların mitologide geniş bir yer kapladığı, tanrıların, tanrıçalararın yanlarından ayrılmayanlarının bulunduğu (özellikle geyik) ilk bakışta görülür. Bu durum Anadolu'nun doğal yapısıyla söylence varlıkları arasındaki bağlantının açık kanıtıdır. Söylencelere giren varlıklar (canlı , cansız) yörede bulunuyorsa yerli, bulunmuyorsa göçmendir. Yerli olan toprağın yarattığı uygarlıkla, göçmen olan da komşularla kurulmuş ilişkilerle bağlantılıdır. Bir ülkenin söylencelerine dıştan gelen varlıkların önemi, o ülkenin hangi uluslarla bağlantı kurduğunu göstermekle bağlaşımlıdır. Varılan sonucun kesinliği iki ülkenin tarihini kavramada son sözü söyler. Anadolu söylencelerinde yabancı hayvanların önemli bir yer kapladığı söylenemez. Öküzle ilgili söylencelerde Mısır etkisi , özellikle Apis konusunda vardır, ancak bu bir inançtır. Elimizde bulunan uygarlık ürünleri, bize, Anadolu'ya dıştan önemli sayıda kutsal hayvanın gelmediğinigösteriyor.

C- Bitkiler mitologilerin önemli öğeleridir. Anadolu söylencelerinde bitkiler yerli bir nitelik taşır. En önemli bitkiler Ana Tanrıça'nın başlığını süsleyen yonca ile "dirim ağacı" eskilere göre "hayat ağacı" denen bitkilerdir. Birincisi ot türünden, ikincisi ağaç türündendir."Dirim ağacı" bir akdeniz

birlik oluşturduğunu görürüz. İnsan türünde, erkek, kadın, çocuk yeralır. Hayvan türünde evciller, yırtıcılar, kuşlar, sürüngenler, çok seyrek olarak balıklar bulunur. Bitkilerdeyse en önde buğday, üzüm, gibi kutsal besinler, daha sonra yemişli , yemişsiz ağaçlar, çiçekler, yonca, lotus türünden otlar *(lotus Mısır'dan aktarmadır)* görülür.

A- İnsan soyunun dişi, erkek;, çocuk üçlüsünde erkekgenellikle yönetici, kral olarak törenlerde, tanrıların yanında, karşısında bulunur. Adak sunma, yalvarıp yakarma, tanrıdan bildiri, buyruk alma, savaş av gibi değişik eylemleri yansıtan sanat ürünlerinde erkek görülür. Kadınla çocuk ise çokluk evle ilgili işlerde yanyana gelir.

Tanrıların erkek, tanrıçaların kadın biçimde gösterilmesi doğaldır, açıklama gerektirmez. İkisi de birer "insan" olarak işlenir. Giyim -kuşam biçimine gelince, kadınların, çocukların günümüz Anadolu giyimini, genellikle kırsal bölgelerde, köylerde yaygın olan biçimini koruduğu gözden kaçmaz. Ancak kadınların, tanrıçalar dışında, mitologide çok geniş bir yer kapladıkları pek söylenemez, erkeklere oranla. Tanrısal işlerdeyse kadınla erkek sayısı birbirine yakındır, kimi olaylarda eşittir. Sözgelişi Ana Tanrıça olan Kubaba'nın, Arinna'nın güneş tanrıçaşı Vuruşemu'nun yetkileri erkek tanrılardan ayrı değildir, az değildir. Bolluk tanrısıTelepinu hangi yetkileri taşıyorsa Ana Tanrıça da, kendi alanında, o yetkileri elinde bulundurur. Anadolu mitologisinin en ilginç yanı güneşin tanrıça olmasıdır. Başka mitologilerde, güneş genellikle , erkek olarak görülür. Ana Tanrıça komşu uluslarda Anadolu'daki ölçüde güçlü, yüce değildir. Kadın yumuşak gönüllüdür, koruyucudur, iyilikseverdir, barışseverdir, ev işlerinin yöneticisidir, çocukların, kadınların, evin başlıca yardımcısı, bekçisidir. Bütün tanrısal görevlerinde gene kadındır.

bölgesi ürünü olan çamdır. Sanatçıların elinde ülkelerin bitki örtüsüne göre biçim kazanan bu ağaç hurma olur, kavak olur, hindistan cevizi olur, karayemiş türünden bir ağaç olur. Bütün bu biçim vermeler sanatçıların düş evreninde yaşayan varlıklara göredir, gerçekle ilgili olmaları önemli değildir. Önemli olan sanatçının işlediği konuya vereceği biçimin düşünülmesidir. Bu biçim, sanatçının yaşadığı bölgenin bitki örtüsüyle ilgili olduğu gibi, edindiği inanç varlıklarıyla da bağlantılı olabilir. Sanatçı bilmediği, görmediği bir bitkiyi başka ülkelerden gelen örneklerine bakarak yapıtına geçirir, ona kendinden nitelikler katar, onu geliştirir, değiştirir. Bütün bunlar, insan düşüncesinin önüne geçilmez,sıçrayışlarıdır, atılımlarıdır. Anadolu insanı söylenceyi işlerken yaşadığı doğal ortamın dışına pek çıkamamıştır. Bunu, günümüze kalan en eski uygarlık ürünlerimizden anlıyoruz kolayca.Bitkilerin söylencelere girmesi biraz da doğal özelliklerindendir. Sağaltıcı,onarıcı, sıkıntıları giderici etkileri olan,em *(ilaç)* yapımında kullanılan bitkilere karşı gizli bir saygı, sevgi vardır Anadolu insanında. Nitekim söylence varlıkları arasına giren bitkilerin çoğunda tanrısal özelliklerin bulunduğu inancı yaygındır. Halk denen büyük topluluk bütün acılarını, sıkıntılarının kendi olanaklarıyla gidermeye çalışırken, çevresinde bulunan bütün varlıklara başvurur.Ağaçtan, çiçekten, ottan, taştan, topraktan, demirden bg. ne görmüşse yardım umar. Bu olayda inançların, geleneklerin kaynağı olan söylence varlıklarının etkisi büyüktür tarih boyunca. Halk çoğunluğu denenmiş olana inanır, onda gizli, kutsal bir gücün gizlendiğin sanır, bunu gerçek bilir. İşte söylence ile halkın kaynaştığı yer bu inanç kaynağıdır.Bu kaynak insanın belli bir inanç doğrultusunda koşullandığı yerdir. Bu da yaşanan doğal ortamın özünden gelir.

Bitikilerin, bütün türleriyle, söylencede yeralması yörenin doğal durumuna bağlıdır demiştik. Bu bağlılık, başka ülke-

lerden gelip Anadolu'ya yerleşen toplulukların getirdikleri inaçlarda yeralan,yerlilerce bilinmeyen bitkilerle orantılıdır. Anadolu'da bulunmayan, ancak tarih boyunca süren göçler nedeniyle başka bölgelerden getirilip özel olarak yetiştirilen bitkilerin, çiçeklerin söylenceye girmeleri olağandır. Konuyu incelerken bitkilerin bu durumunu gözden savmak sorunun çözümü güçleştirir.

Anadolu söylencelerini oluşturan inanç varlıklarının doğuşunda tek etken arama, yanıltıcıdır. Özellikle belli görüşlere bağlanarak olayların akışını sınırlandırmak, tarihe gönül uyarınca bir akış bulmaya, yön vermeye çalışmak söylencelerin yapısına bile aykırıdır. Bilimin gerçeğini göremeyen, olaylara geleneklerin, alışkanlıkların, değişik etkilerle aşılanmış düşüncelerin gözlüğüyle bakan kimselerin söylence konusunda da verimsiz olacakları bellidir.Anadolu gibi, tarihi boyunca karışıp kaynaşmadan başka etkili olay görmemiş bir ülkede söylence varlıklarının tek kaynaktan türemiş gösterme çabaları dağınık başların oyalacıycı, belli bir sürede kandırıcı girişimleridir. Bu girişimler, Anadolu insanının yaratıcı gücüne başka kaynaklar arama tutkusundan, gerçekleri doğdukları yerde değil de doğmaları özlenen, istenen yerde arama çarpıklığından geliyor.İnsan, ister Anadolu'da, ister başka bir ülkede yaşasın söylencelerle yaşamını süslemeyi , duyduğu doğaüstü öykülere kendiliğinden yenilerini katmayı seven, özleyen bir varlıktır. Onu bu doğaüstü olayları yaratmaya iten başlıca neden de budur. İnsan kendini aşmak isetyen, olduğundan daha büyük, daha yüce görünme.dileyen, bu dileği kimi yerde tutkuya dönüştüren bilinçli bir varlıktır. Onun bu özelliği sanatın, bilimin doğmasınısağlayan biricik kaynaktır, denebilir. İnsan ne denli kendini aşmak, özlediği büyüklükte görmek isterse ortaya koyduğu düşünce ürünleri, inanç varlıkları da o oranda bir nitelik taşır. Bunun en açık örneğini söylence varlıklarında görürüz. Söy-

lencenin temel öğeleri olan tanrılar, tanrıçalar insan düşüncesinden fışkırırken, gene insanın özlediği, biçimlerle varlık kazanırlar. Tanrısını, tanrıçasını yaratan insan, onda en önce, kendi özlemlerini dile getirir, açığa vurur. Bu yüzden tanrılar, tanrıçalar insanların özlemleri, tutkuları oranında büyüklük, yücelik kazanabilirler. Kendini sevmeyen, sevemeyen insan tanrısını da , tanrıçasını da sevmez, sevemez. Bütün kutsal varlıklara duyulan saygının, sevginin yolu insanın kendi benliğinden, kendi özüne karşı duyduğu özlemden geçer. Sevmeyen, kendi benliğine karşı içten bir eğilim göstermeyen insanın inançlarına, kutsal varlıklara yönelmesi, kendini adaması olacak iş değildir. Kendini tanrıya adadığını söyleyen insanın gönlünde kendi "ben"ine duyduğu aşırı bağlılığı yatmaktadır. Kendini kendine adamayan bir insanın tanrıya, tanrıçaya adaması olanağı yoktur. İnsanını delisinde bile kendi benliğine karşı yüce bir usluluk saklıdır.Yeryüzünde kensinin deli olduğunu söyleyen bir deli bulmak pek kolay değildir. Bütün deliler usluların karşısında daha uslu olduklarını sanırlar. Bütün insanlar uslu oldukarını söylemede birbirleriyle yarıştıklarını bilemezler. Uslunun deli olmadığını söylemesi neyse delinin uslu olduğunu söylemesdi de odur. Bu olayda görülen tek gerçek insanın hangi duygu ortamında olursa olsun, kendi benliğine duyduğu aşırı güvendir, bağlılıklır.

Anadolu insanının varlık ortamında söylencenin kapladığı yerle yaratıcı gücünün yanyanalığı sanıldığından da önemlidir. Anadolu söylenceleri, Anadolu insanının hangi varlık alanlarına eğilim duyduğunu, hangi varlık ortamında başarılı olduğunu gösterme bakımından ilginctir. Anadolu insanı kendisini gördüğü, görmek istediği gibi tanrılarına, tanrıçalarına biçim veriyor, özlediği bir durumu sanat ürününe dönüştürüyor. bir hitit tanrısının bir Urartu tanrısının, Luvi, Hurri tanrısının varlığında dile gelen özellikler Anadolu

insanının içevreninde. yeşeren özlemlerin dışa vuruşundan başkası değildir. Bunu ortaçağın Anadolusunda da görmekteyiz. Yeterince. Ozanların işlediği konular, yaratığı güzeller, sevgililer birer özlem varlığı olmaktan öteye geçemez. Onlar da birer söylence varlığını işlemişler, ancak işlenen varlığın biçimi, giysisi, özellikleri ortaçağın nitelikleriyle donanmış donatılmış. Eskiçağ söylenceleri ortaçağın beğencine, inancına göre biçimlenmiş

Anadolu dağları, ovaları, yaylımları, akarsuları, oylumları nedeniyle çok değişik bir yapıdadır.Bir yöreden yakın bir yöreye geçince yaşama ortamının, doğal ortamın değiştiği sezilir. Sıcaklık, soğukluk, geceyle gündüz arasındaki ısı ayrımı, bitki örtüsü, topum yaşayışı, gelenekler, görenekler, alışkanlıklar değişir. İnsan kendini, aralıklarla, bambaşka bir ülkede geziye çıkmış sanır.Bu doğal değişikliği mitologi varlıklarında da görürüz. Güneş tanrıçasının anadolu'nun doğu kesimi ile batı kesimi gibi iki bölgesinde gördüğü saygı, sevgi bir değildi, nitelik bakımından. Doğuya gittikçe tanrıçanın yüksek dağların durumuna uygun özelliklere büründüğü, batıya geldikçe düz ovalarda, geniş oylumlarda gezip tozmaya elvirişli bir biçim aldığı görülür. Bu olayların kaynağında, Anadolu'nun ayrı ayrı bölgelerinde yaşamış insanların yaşam süresende edindikleri özellikler, nitelikler saklıdır. İnsan tanrısını, tanrıçasını kendi niteliğine göre yaratır, biçimlendirir. Bu durum yalnız Anadolu'da geçerlide değildir, bütün insan topuluklarında egemendir. Anadolu'nun ikinci dönem söylenceleri diyebiliceğimiz Yunan-Roma söylencelerini oluşturan varlıkları incelediğimizde niteliklerinin, özelliklerinin biraz değişik olduğunu, daha çok deniz ülkelerinin etkisini, boyasını taşıdığını anlarız. Özellikle yontularda görülen durum budur. Ancak bu değişme söylencenin başka bir yerden kaynaklandığı,Yunan-Roma söylenceleri diye adlandıralan uygarlık ürününün Anadolu'yla ilgisi ol-

madığı anlamına gelmez. Anadolu söylencelerinin bir uzantısıdır Yunan-Roma söyleceleri. Bunun Yunan-Roma söylencelerinde geçen tanrı, tanrıça, yer adlarının çoğunun *Grek-Lâtin* dilleriyle değil, Anadolu dilleriyle açıklanabildiğinden anlamak kolaydır.

Anadolu söylencelerinin oluşumunda iki büyük dönem vardır. Biri en eski çağlardan Hitit devletinin sonuna, ondan sonra kurulan Anadolu devletlerinin dağılışına değin gelen uzun dönem, ikincisi Yunan-Fenike-Lâtin düşüncesiyle yoğrulan kısa dönem. İkinci dönem birincisinin daha değişik biçimler, nitelikler gösteren bir uzantısıdır. Bu dönemde oluşan söylence varlıklarının çoğunu Yunan-Latin dillerinde yazılmış yapıtlardan, belgelerden, gene o ulusların etkisinde kalan sanatçıların ürünlerinden tanımaktayız. Bu olayda sanatçının gördüğü eğitim, yetiştiği düşünce ortamı, konuştuğu dil, bağlandığı inanç yapıtını etkiler,biçimlendirir. Bugün Avrupa'nın*"Yunan Mitologisi"* dediği düşünce ürününün Anadolu kaynaklı olduğu, Anadolu ilkçağından beslendiği, adların değişmesinin, kaynağı ortadan kaldırayamacağı, boyanın özünü değiştiremeyeceği biliniyor. Bu konuyu *"Anadolu Uygarlığı"* ile" *Tanrı Yaratan Toprak Anhadolu*" adlı çalışmalırımızda uzun boylu ele aldığımızdan burada yinelemek istemiyoruz.

Anadolu söylencelerini bütünleyen inanç varlıkları değişik topluluklar oluşturur. Bunların özellikleri, nitelikleri birbirine benzer de benzemez de. Yörelerin durumu, birbirinden ayrı yaşayan insan topluluklarının özellikleri, yaşama biçimleri, söylence varlıklarının türlenmesine olanak sağlamıştır demiştik. İmdi konuya başka bir yanından bakalım: Anadolu söylencelerini oluşturan öğeler arasında insan -hayvan - bitki üçlüsünün bütünlüğü sağlayıcı özelliği başka bir değer taşır. Bu üçlünün, karşılıklı ilişkiler sözkonusu olunca, daha

başka bölümlere, yan kesimlere ayrıldığı görülür. Bundan bitki-hayvan ilişkisi, bitki-bitki ilişkisi, hayvan-hayvan ilişkisi gibi yan bağlantılar doğar.

A-Bitki -hayvan ilişkisinde başlıca etken bitkinin besin olma özelliği yüzünden sağladığı güçtür. Hayvan hangi bitki örtüsünde yaşarsa beslendiği, en çok aradığı bitkiler de o ortamda bulduklarıdır. Sözgelişi arı, balözü bol olan çiçekleri sever, ağır ağulu, yakıcı, donunca yıkım getirici çiçeklere yaklaşmaz. Tavşan çok dikenli bitkileri yemez. Geyik genellikle evcil hayvanların yediği bitkileri yer. Ayı bol yemişli ağaçları sever. Eşek eşekdikeni denen dikenli- çiçekli bitkiyi çok sever. Öteki hayvanlar içinde de durum böyledir aşağı yukarı. Bitki ile hayvan arasında yakınlığı kuran doğal ortamın etkisi eskiçağ inasnın düşüncesinde gizli bir güç, tanrısal bir etken olarak biçimlenir. Böylece doğanın yarattığı düzen doğaüstü bir varlığın elinden çıkmış sanılır, sayılır. Geyiklerin yaşadıkları ortamda, doğal olarak, bulunan otlar, geyiklerin doğal besini olduğundan sevilir, aranır. Olayın nedenini, beslenme sorununu, doğal ortam konusunu bilemeyen insan bunu bir gizliliğe yorar, böylece *"geyikotu"* denen bitkiyle geyik arasında gizemli bir bağ kurulur. Ayının yaşadığı yerde, ortamda bulunması nedeniyle ayının beslenme aracı olan bir bitki ayının onusevdiği,aradığı sanısı sonucu *"ayıyemişi" " ayıüzümü"* oluverir. Kuşların, ince taneli olması nedeniyle kolayca yedikleri üzüme "kuşüzümü" denmesi doğal bir beslenme olayı iken değişik bir yorumla kutsallık girdi işin içine. Bu konuyla ilgili örnekleri alabildiğine çoğaltabiliriz, sonuç, olayı anlama bakımından pek değişmez.

B-Bitkilerin kendi aralarında oluşan doğal ilişkilerinin de söylenceye değişik bir anlam kazandırdığı , yoruma uğrattığı

biliniyor. Sarmaşık denen bitki yetiştiği toprak gereği yanındaki dalsız ağaca sarılır, yosunlar ya kayalarda ya ağaçlarda olur. ikisinde de önemli olan yosunun gereksediği sudur.Ağaç mantarlarında da bu doğal durum egemendir. Kimi bitkilerin, çiçeklerin, kendi yaşama koşullarına uygun koşullar altında bulunan bitkiler, otlar arasında yetişmesi doğa gereğidir. Bundan da egemen olan, hayvan-bitki ilişkisinde beslenme kuralıdır. Oysa halk, işin içinde bir gizliliğin bulunduğu inancındadır. Sarmaşık uzun boylu ağaca, yosun tırtıklı taşa, mantar ıslak gövdeli ağaca *"vurgun"* muş, *"gönül vermiş"* miş. Gelincik kendi boyunda olan otlar arasında çıkar güzel yüzünü göstermek, eski bir gönül öyküsün dile getirmek istermiş. Bütün bunlar doğa koşullarının bilinemeyişinden kaynaklanır.

C-Hayvanın hayvanla olan ilişkisinde de egemen olan doğa yasaları, sonradan inanç öykülerine dönüşüverdi. Bunu hayvanların sırtlarında bulunan asalaklardan başlayıp eşit yaşama koşullarını gerektiren doğal ortama değin uzatabiliriz.Akreple yılanın genellikle sıcak yerlerde , taşlar çakıllar arasında yaşamaları belli, gizemli yakınlığa yorulur. Kedi ile tavuğun birbirine dokunmaması, atla eşeğin birbirinden çekinmemesi, türlü kuşların *(büyüklü küçüklü)* bir ortamda yaşaması birer söylence olayına çevriliverdi eskiçağ insanının düşünce evreninde. Yırtıcı kuşların, yırtıcı memelilerin, kimi sürüngenlerin doğa yasası gereği eşit ortamda bulunmaları tanrılarla, tanrıçalarla bağlantılı kılındı. Böylece kimi hayvanlar kimi tanrıların, tanrıçaların yanında yer aldı. Öte yandan yaşama ortamının yarattığı ayrılık, aykırılık da *"düşmanlık"* olayına, *"kötülük"*"kavramına bağlandı. Sözgelişi arslanla geyiği ancak tanrı, tanrıça yanyana getirebilir. Kartalla güvercinin, serçenin, kekliğin yanyana gelmesinde tanrısal etkinin dışında bir güç aranmaz. Oysa bu yaklaşmalar, yanyanalıklar yalnız söylencededir, doğal ortamda değil.

Hangi güçlü yasa doğal ortamda kaplanla dağkeçisini yanyan getirebilir? Hangi tanrısal yasa kartalla kekliği bir kırda kardeşçe dolaştırabilir?

Anadolu söylencelerinde insan-bitki-hayvan ilişkilerinin oluşmasında başka bir etken de doğal ortamdır. Sözgelişi geyik hangi yörede yaşıyorsa o yörenin insanlarınca biliniyor demektir.Tanrı ile geyik arasında , dolayısıyla insanla geyik arasında kurulan ilişki, o yaşama ortamında daha hızlı gelişiyor, yayılıyor, kutsallaşıyor, sonra komşu yörelere, yakın bölgelere geçiyor. Sözgelişi alabildiğine geniş, sulak, bitki örtüsü bakımından verimli ovalarda "yedi başlı yılan" dedikleri korkunç yaratığı bulamayız. O tür ovalarda tanrısal çiçekler, bitkiler, ekinler yetişir, barınır. Büyük azgın ırmakların, karanlık göllerin, büyük kaynak suların bulundukları yörelerde devler, yedibaşlı yılanlar, ejderler gibi korkunç ürküng yaratıklar türeyiverir. Öte yandan kolay kolay varılamayan dağlarda, dağ doruklarında tanrısal kartallar egemenlik kurar, balta girmemiş ormanların dağları devirecek güçte koruyucu yaratıkları vardır.

Doğal ortam, söylencenin doğmasında olduğu gibi gelişmesinde, yayılmasında da en etkili kaynaktır. Olaya bu açıdan bakılınca Anadolu'nun verimli bölgelerinde bolluk tanrılarının, tanrıçalarının, yaşama koşullarının acımasız olduğu yörelerinde de kırıp dökücü inanç varlıklarının çoğunlukta bulunduğu görülür. Bu olayla, daha önce değinilen, Anadolu'nun doğusundan batısına doğru gidildikçe tanrılarda, tanrıçalarda insanların niteliklerini andırır niteliklerin görülüşü olayı arasında bir yakınlık vardır. Doğal ortam insanın düşünme yeteneğini biçimlendirdiği gibi, yarattığı kutsal varlıklara verdiği niteliklerle, o ortamda yaşamayan, o ortamın , yalnız, yarattığı inanç varlıklarını sonradan öğrenen insanları da etkiliyor. Bu dolaylı etkileme sonucu yeni bir inanç

varlığı ortaya çıkıyor. Bu yeni inanç varlığının biçimlenişinde doğal ortamın değil de, inanç yoluyla, bilgi edinme yoluyla gelen düşünce ürünlerinin etkisi önemlidir. İnsan topluluğu , kendisine aktarılan inançların etkisinde kalarak, yaşadığı doğal ortama yabancı bir varlık yaratıyor. Yaşamı boyunca arslan, kaplan görmemiş bir ozanın, bir öykücünün, öğrendiklerine dayanarak bu iki yaratıkla ilgili koşuk, öykü düzenlemesi gibi. Söz gelişi "Anka"denen kuşu gören olmamıştır, Kafkas dağlarının ötesinde, bilinmeyen bir yerde yaşadığı söylenir. Oysa kimi ozanlar, yazarlar, öykücüler onu görmüş, onunla konuşmuş gibi olaylar anlatırlar bıkıp usanmadan. Konunun daha kolay anlaşılması düşüncesiyle, burada başka bir uygarlık ürününden yararlanalım. Olayı, "söylence yaratma" konusunda ozanların, yazarların birbirleriyle yarışırcasına verdikleri düş ürünlerinden örnekler getirerek açıklamaya çalışalım.

Benüm sevdügümi görse gözünüz
Bana olmazdı ta'n ile sözünüz
Sözi halka olur sihr ile efsûn
Yüzi eyler nice Leylâ'yi Mecnûn (1)

Bu dizeleri düzenleyen ozan, Taşlıcalı Yahya Bey (öl.1582),Tevrat'tan Kûr'an'a geçen eski bir öyküyü, Mısır Firavunlarından birinin eşi ya da kızı Zeliha (*Züleyha*) ile Yusuf (İbrani Peygamberi Yakub'un oğlu, peygamber) arasında geçtiği söylenen bir olayı ele almıştır: Zeliha sevdiği Yusuf dolayısıyla Mısır kadınlarınca kınanır, yerilir.Bunun üzerine gizlice Yusuf'u gösterir. Zeliha bunu, kadınların ellerine birer elma ile soymalarına yarayacak bıçak vererek yaptırır. Yusuf'u gizlice gören kadınlar şaşırır, elma yerine ellerini keserler, kimi de çıldırır

.1-Yahya Bey, Yusuf ve Zeliha, Dr. Mehmet Çavuşoğlu,1979,s.138

Sonra Yusuf'u sevdi diye kendisini yermelerinin, kınamalarının gereksizliğini anlatır. Türk ozanı bu olayı işlerken bütün koşulların, tarih ilkelerinin dışına çıkıyor, süre denen kavramı tanımıyor. Olayı araştırma gereği bile duymuyor.

İmdi , bu konuyu biraz deşerek, irdeleyerek, bilimin ışığında bile insanın doğastü olay yaratmaktan kendini alıkoyamayacağını görelim: *Yusuf-Zeliha* olayı Tevrat'ta geçer dedik. Tevrat tanrının peygamber Musa'ya indirdiği söylenen kutsal kitaptır. Musa tarih kaynaklarının bildirdiğine göre, İ.Ö.XIII.yy. ortalarında yaşamıştır.İbrani dininin *(Museviliğin)* kurucusu olan Musa ile Yakub arasında, eskiye doğru gidilirse, yüzlerce yıl vardır. Yusuf-Zeliha olayı Musa'dan çok mu çok önecedir. Tevrat'ın yazıya geçirilişi aşamalıdır, birkaç kez yinelenmiştir. Son biçimiyle bile günümüzden 2600 yıl öncelerine gider, daha da uzaklaşır. Neyse biz Türk ozanının Kûr'an'dan esinlenerek yazdığı öyküye dönelim.

Yüzi eyler nice Leylâ'yı Mecnûn

dizesinde geçen Leylâ , Mecnûn adları eski bir Arap öyküsünden alınmıştır. Bu öykü de *Yusuf -Zeliha* olayından, öyküsünden binlerce yıl sonradır. Mısır'da geçtiği söylenen öykünün doğduğu çağda Arap öyküsünün adı söyle dursun yazıya geçirilmesi,Mısır saraylarına girmesi bile olanak dışıdır. Zeliiha Mısır dili olan Kopt diliyle, Yusuf İbrani diliyle konuşur, söyleşirdi. Arap öyküsüyse (*Leylâ ile Mecnûn)* arapçadır. Onu ne Yusuf bilebilir de ne *Zeliha.* Üstelik, o çağda Mısırda böyle bir öykü de yoktu. Arap öyküsü, Mısır öyküsünden en az bin yıl (1000) sonradır, gerçekten varsa. Oysa Türk ozanı birden zamanın dışına çıkıyor, bin yıl önce gelen bir kimseye bin yıl sonra doğduğu sanılan bir öyküyü söyletebiliyor. Ozan bunu yapmakta bağımsızdır, gönlünün, duy-

gularının akışına kapılmıştır. Onu suçlamak, yermek düpedüz saygısızlıktır. Ancak, bir araştırıcıya ışık tutacak olan yan , burada işlenen öykünün zamandışı kalış olayıdır.Bu tutum bütün islam doğu yazınına egemendir. Anlatılan konuyu işleyen bütün ozanlar zaman dışı kalmakta, bilim verilerine arka dönmekte elbirliği etmişler gibidir. Bunda ozanların suçu, yazarların eksikliği sözkonusu edilemez. Bütün etkilerin kaynağı gelenekler, görenekler, inançlardır. Özellikle katılaşan, yoğunlaşan,genel geçerlik kazanıp değişmeyen inançlar toplumu sürenin dışına iter, zamansız yaşamaya alıştırır. Böyle bir yaşama türününgeçerlik kazandığı ülkede söylence varlıklarının doğması, çoğalması, yayılması yolunda gereken bütün olanaklar vardır.

Anadolu insanı yukarda verilen örnekten de anlaşılacağı gibi, çağının en yeterli öğrenimini alsa bileinançlarının etkisiyle doğa dışına çıkmayı,olayları gönlünde yaşattığı niteliklerle görüp göstermeyi sever. Bu onun düşünce evreninde bir varoluş biçimidir, bir süs , bir gelip geçici istek değildir. Bu alışkanlık belli çağlarla ilgili, belli dönemlerin tekelinde sayılmamalı. Anadolu insanı en eski çağdan günümüze değin bu tutumunu değiştirmemiştir. Olaylar, gelenekler, görenekler akıp gidiyor. Değişen yalnız dillerdir. Dillerin başkalığı, Hititçe, Asurca, Grekçe, Ligçe, Lidçe, Frigçe oluşu yüzünden olaylar, öyküler de ayrı kaynaklı, ayrı nitelikte sanılmaktadır.Homeros destanlarında işlenen olayların Anadolu'da geçmesine karşılık, onlarda yeralan kişilerin adlarının.çoğunlukla Yunanca sayılışı tarih gerçeğine ters düşmektedir. Toprak Anadolu, savunulan yer Anadolu'da, savunanlar Anadolulu, savunan insanların devletleri bağımsız, dilleri ayrı, buna karşılık adları Yunanca, yarattıkları destan Yunan kökenli olur mu, olabilir mi? Anadolu'nun destanını yazmak konusunda Yunanistandan gelecek bir ozanı beklemenin gereği ne? Anadolu'yu komşu ülkelerde görüp göstermе-

ye alışmış kimselerin belleğinde bu soruların karşılığı yoktur, olmaması da doğaldır. Bindiği araba kiminse onun düdüğünü öttürme geleneği bilim alanında uzun süre egemenliğini korumuştur.

Söylence varlıklarının değişmesinde önemli etkenlerden biri de toplumların tutumlarıdır. Kimi toplumlar daha önce yaratılmış inanç varlıklarına yenilerini katamayıp, bulduklarının boyasını değiştirme kolayına kaçarlar. Eski bir yaratma, geleneklerin, alışkanlıkların süzgecinden süzülüp gelirken, toplumların eleğinden de geçer, değirmene uğrar, yeniden öğütülür, yeniden yoğurulur, başka bir mayaya konur. Bu olay bir konu aktarması olmaktan öteye geçemez. Yeni sanılan öykülerin, söylencelerin, doğaüstü inanç varlıklarının türlenmesinde onu aktarması başlıca etkendir.Yaratılanı yendinen yaratmak anlamına da alınan konu aktarması Anadolu tarihinde binlerce yıldır süregelen bir olaydır. Anadolu söylencelerinin, kimilerince Yunan-Roma ürünü sayılması bu aktarmalar, yeniden yoğurmalar yüzündendir. İnanç alanında, bir İbrani yalvacı olan Yasef'in Arabistanda Yusuf adıyla dolaşması neyse, Anadolu söylencelerinde bolluk kaynağı Kubaba'nın süslenip püslenerek Batı ülkelerinde *Kybele geziliğiyle (pasaportuyla) dolaşması da odur. Ana Tanrıça çağlar boyunca adını değiştirmiş, değişik öykülerin konusu olmuştur. Nitekim islâm dininin Kıble dediği, Romanın, Sibyulla,* Greklerin sibvlla dedikleridir. Türkçeye yakın dönemlerde giren Sibel adının kökeninde de Ana Tanrıça Kubaba söylencesi uymaktadır.

Bu olayların ne sayısı bilinebilir ne de türleri bugünkü öğrenme olanaklarımıza göre. Yapılacak iş, Anadolu toprağını karış karış dolaşmak, toplulukların geleneklerini,göreneklerini, inançlarını, yaşama biçimlerini, bütün varlıkların kökenlerini yerinde görerek, yaşayarak, araştırmak, öğrenmek, sonra karşılaştırmalı çalışmalara girişmektir. Günümüzde Urfa ili dolaylarında, balıklarına dokunulmayan, kutsal sayılan bir göl vardır. Bunun adına *Anzelha* denir ki Zeliha çeşmesi anlamına gelen arapça *ayn'el-Zeliha*'dan bozmadır. Daha önce *Zeliha*-Yusuf öyküsüne değindik. Onların balıkla, gölle pek ilgisi yoktur. Oysa Mezopotamya Anadolu inançlarında, İbrani dininde balığın kutsallığı *Yunus* peygamberle olan ilişkisi yüzünden yaygındır. Bu olay bizi birdenbire günümüzden, en az 3500 yıl öncesine götürür.Demek olayın arkasında çok eski bir inanç geleneği, bir mitos yatmaktadır. Burada da konu aktarması sözkonusudur. Gerçekten de Anadolu söylencelerinde, özellikle belli bir halk kesiminde, balıkla ilgili öyküler önemli bir yer tutmaktadır. Alabalık denen, akarsularda, genellikle kaynaklara yakın yerlerde yaşayan balığın ayrı bir kutsallığı, kimi sayrılıkların giderilmesinde uğurlu sayılışı yaygındır. Bu konuyu da "*Anadolu İnaçları*" adlı çalışmada, örnekler vererek, araştırdık.

Anadolu insanını tanıyınca, onun yaşama ortamını oluşturan öğeleri kavramak daha kolay olur. Anadolu insanı, benimsediğine, inandığına açık, kuşkulandığına çekindiğine kapalıdır. Bir inanç varlığından yola çıkarken, Anadolu insanının düşünce evreninde, gönlünde neyin yattığı önceden bilinirse,geçmişe giden düzeyde kolaylıkla yürünür, ilerlenir. Sözgelişi eğrelti otu'nu ocağın kıyısına serer, yatak gibi yığar düzenler, üzerine bir örtü çekip uzanır, uyur. Bunda en küçük bir kuşkusu olmaz. Oysa eğrelti otunu yiyen ineğin, buzağının ağulanıp öleceğine inanır. Gerçekten bu otu yiyen

hayvanın ağzı köpürür, gözleri kızarır. Demek bu otun yeşili ağuludur, yenmez. Ancak bütün kötü böceklere, yılana karşı da koruyucudur. Eğreltiotunun arasına yılan, akrep girmez pek. Bu bakımdan halk, kimi yerde, eğreltiotunun korunmak için uğuruna, yemek konusunda da kötülüğüne inanır. Bu ot dağ cinlerinin, orman perilerinin otuymuş. Bu cinler, periler de çiçeklerini, sevdikleri bitkileri yiyen hayvanları sevmezmiş. İşte eğreltiotunun ağusu bundan dolayıymış. Otlarla, özellikle kır otlarıyla ilgili bir mitologi çalışmasının ilginç sonuçlar vereceği kanısıdayız. Bitki örtüsünün söylenceyle olan ilgisine daha önce biraz değinilmiştir. Bunun yeterli olmadığı bellidir, ancak konuyu bütün ayrıntılarıyla inceleyebilecek durumda da değiliz. Elimizde ne yeterli belge, ne de bu konuda kılavuz olabilcek bir çalışma vardır. Anadolu araştırıcıyı, gerçek aydını bekleyen bir uygarlık gömüsü olarak duruyor karşımızda. Bugüne değin, Anadolu'nun eski çağı konusunda doyurucu bir çalışmayı içeren yayın olmadı. Oysa ,yüzıllardır Anadolu'da gezginler, bilginler, serüvenciler, işsiz güçsüz kalanyerler (mirasyediler) dolaşıp durmuştur. Bunlar arasında kapkaççılar, görgeççiler, durakalanlar, vurupalanlar sayısızdır ülkenin yüzeyine oranla. Anadolu denince, yakın dönemlere değin, Batı uluslarının anladığı, birkaç ili öteye geçemezdi. Doğuyu görmek isteyen batılı aydının örnek ili İstanbul'du. Daha sonra Irak-Suriye, daha ötede İran, Hindistan, en ötede Çin vardı. Oysa İstanbul Anadolu uygarlığına, söylencelerine göre Doğu değildir, Anadolu'nun aktığı akıtıldığı bir çıkış yeridir. XIX.yy. Avrupasının Doğu'ya ilgi duyan aydınları İstanbul kahvelerini, içelgelerini (meyhanelerini) oyunaklarının (oyun yerlerini) Anadolu sanırlardı. Neval, Gautier, P.Loti gibi son çağ yelseverleri (havâileri) XIX.yy. ile XX.yy. dolaylarında Anadolu sözünde İstanbul'u anlamışlardı. Charles Texer'in, daha kötüsü Schliemann'ın tutkuları (birincisinin kötülüğü bilgisizliğin-

den,ikincisinin kalanyerliğinden gelir) Anadolu'yu İstanbul-Ege dolaylarına bağladı.

XIX.yy. da Avrupa doğuseverleri arasında Anadolu'ya karşı bir ilgi saldırısı yarışı başladı. Anadolu uygarlığının kökenlerini araştıran, geçen yy. larda Avrupa aydınlarının tutumlarını sevemezler, ancak onların yararlı yanlarının bulunduğu, eskiçağ uygarlıklarına ilgi duyanlara ışık tuttukları, böylece Anadolu topraklarının yoğun bir çalışma alanı olduğu da yadsınamaz.

XIX.yy. dolaylarında, Avrupa bilginlerince, Anadolu'da sürdürülen çalışmalar, Anadolu eskiçağının özgünlüğünü değil de Yunan-Lâtin uygarlığının etki alanını ortaya çıkarmaya, aşırı bir Yunan -Roma sevgisinin, tutkunluğunun yerindeliğini göstermeye yönelikti. Avrupa, geçen yüzyıllardada Anadolu kavramından bir Yunan Lâtin uzantısı anlamını çıkarıyordu. Anadolu mitologisinin aydınlığa çıkması bakımından bu tutumların da yararı görülmüştür. Özellikle tanığı olduğumuz *Hacılar kazısı* olayı ile Batı bilginlerinden bir bölümünün Anadolu'ya duydukları ilgi açıklığa kavuşmuştur. Günümüzden nerdeyse onbin yıl denecek nicelikte eskiye giden bir uygarlığın toprak altından çıkan ürünlerini, yönetimin düzensizliğinden yararlanarak, ülkemizin dışına kaçıranların Anadolu'nun geçmişini öğrenmemize yarayan emeklerine saygımız çok açıkgözlülüklerine de diyeceğimiz yok.

Yukarda geçen yakınmalı, çıkışmalı sözlerin gereği var mı yok mu denebilir. Olaya uygarlık açısından bakınca, insan tutkularının hangi yollarla birer söylence varlığına dönüştüğü daha kolay anlaşılır. Anadolu söylencelerinin *"Yunan-Roma"* adı verilen son bölümüne bir bakılsın orada Yunan düşünce ürünü olduğu ileri sürülen (gerçekte çok yanlış gerçekdışı bir görüş) baştanrı Zeus ile ikinci, üçüncü aşama-

daki yardımcılarına değin bütün tanrıların, tanrıçaların başkaççı, vurup götürücü oldukaları, görülür. Tanrılar birbirlerinin kadınlarını, sevgililerini, oynaşlarını kaçırırlar, tanrıçalar birbirlerinin kocalarını, sevgililerini kandırırlar, ikiyüzlülüğün, arabozuculuğun bütün türlerini ortaya dökerler. Oysa eskiçağ *(Hititöncesi, Hitit dönemi),* Anadolu söylencelerinde böyle bir aktöre *(ahlak)* anlayışı yoktur. Biri eskiçağın, biri ilkçağın ürünü sayılan önceki yerli, sonraki yabancılarla alışverişli olan iki söylence karşılaştırılınca sorun daha kolay çözülür. Anadolu, Batı uluslarıyla *(Ege adaları aracılığıyla)* ilişkileri sıklaştırınca mitologisinde de birtakım değişmeler, çelişkiler, eskiyle yeni arasında tutarsızlıklar, uyumsuzluklar başlamıştır. Anadolu söylencelerinin son dönemi, *"Yunan-Lâtin çağı"* gerçekte bir süslenip püslenerek olduğundan başka türlü görünme, Anadolu'da çok geçen bir sözle düzgün çağı *(makyaj dönemi)* olmuştur. Güzel olmayanları güzel, yaşlı kadınları genç gösterme düşüncesiyle yapılan, süslemelere düzgün denir, batı dillerinde bunun karşılığı maquillage *(makyaj)* olarak geçer. Bu dönemde Anadolu söylenceleri alanını Batıya doğru genişlettikçe düzgününü de çoğaltır, Anadolu dağlarının yiğitliği Ege adalarının oynaklığına dönüşür. Bunun kaçınılmaz bir uygarlık sorunu olduğu tartışma götürmez. Ancak neyin özgün, neyin özenti ya da öncekinin bir uzantısı olduğunu açıkça söylemek gereği de vardır. Değişmek, öncekinin sonrakini beslemesi, geliştirmesi uygarlığın özünde, yapısında vardır.

Uygarlıklar geliştikçe mitologi varlıklarında bir değişme, çağın sanat anlayışına göre biçimlenme görülür. Bu olayda konunun değişmesi pek seyrektir. Söylence varlıkları yeniden işlenir, çevrenin özellikleriyle donatılır. Anadolu'da bu tür donatmalar çağlar boyunca sürüp gitmiştir. Bunun nedeni de Anadolu'da gerek, komşu olarak, gerek birbirinin yerine geçerek, pek çok devletin kurulduğudur. Orta Anadolu'da

yaşayan Hititlerin doğusunda, Urartular, güneyinde Hürriler, Luviler, kuzeyinde Kaşgarlar bg. daha nice topluluklar vardı irili ufaklı. Öte yandan Lidya, Likya, Frigya, Karia bg. Hititten sonra kurulmuş, önce gelmiş, komşu olmuş nice devletler sözkosudur. Bütün bunlar çıadolu toprağı üzerinde varlığını sürdürmüş insan topluluklarıdır. Likya, Lidya topraklarında günümüzden beş bin yıl önce yerleşmelerin varlığı kazılardan çıkan buluntulardan anlaşılmaktadır. Lidya, Likya devletlerinin bu topraklar üzerinde kurulması olayı, boşluğu doluluğa çevirdikleri anlamına gelmez. Uzun süren göçler ne denli kalabalık da olsa karşısında bir insan topluluğu buluyordu. Burada, Anadolu'da kurulmuş ilkçağ devletlerinin kuruluş yıllarına göre tarihlerini anlatmaya çalışmıyoruz, belli bir kuruluş sırası da izlemiyoruz. Söylenceyi ilgilendiren olayların doğuşunda insan topluluklarının birbirlerini etkilemeleri, söylence varlıklarını kendi inançlarına, doğal ortamlarına göre biçimlendirip yoğurmaları sözkonusudur. Hititlerden kalan yazılı belgelerde, Anadolu söylencelerinin bütün varlıklarını bulma olanağı yoktur. Tanrı, tanrıça adları sayılıdır. Bu, Hititler çağında ortaya konan bütün yazılı yapıtların günümüze kalamayışından dolayıdır. Durum Urartu, Hurri, Luvi gibi topululuklar için de öyledir, Likya, Lidya için de. Oysa, yontu kalıntıları, kabartma kalıntıları adı geçen toplulukların söylenceleriyle ilgili varsayımlar yapılmasına, kimi söylence varlıklarının yorumlanmasına, ortaya çıkarılmasına yardımcı olmakta, kimi yerde de elvermektedir.Yer adları,söylenceye giren adlar *(tanrı, tanrıça)* üzerinde Karşılaştırmalı incelemelere girildiğinde Hititöncesinden beri belli inanç varlıklarının yaşatıldığını, sürdürüldüğünü, yalnız adların biraz değiştirildiğini öğreniyoruz. Tanrıların, tanrıçaların görevleri, eylemleri, özellikleri değişmiyor, sözgelişi Hititlerin bolluk tanrısı, yazbaşı *(bahar)* tanrısı Telepinu Suriye'den adını değiştire değiştire Anadolu'ya gelen

Adonis'ten ayrı bir iş görmüyor. Adonis ise Attis Agdistis bg. öykülerle değişe değişe varlığını sürdürür.Ana Tanrıça Kybele ile ilşikili olur. Bunlar daha önceki çağlarda Ana tanrıça Kubaba ile Telepinu arasındaki olaylardan kaynaklanmıştır. Çağlar akıp giderken eskilerle yenilerin kaynaşmasına olanak sağlayacak birikimleri de yaratıyor, yeni, eski çağın inançlarına göre biçimleniyor. Böylece bir tanrıça görevi değişmeden, başka başka kılıklarla ortaya çıkıyor, Anadolu'nun batı yörelerinde gelişme olanağı bulan Yunan-Lâtin ilkçağ uygarlığı eski birikimleri yeni bir inançla yoğurarak kendi adıyla anılan ürünleri ortaya koydu. Bundan yüz elli yıl önce bu ürünler büsbütün yeni, evren uygarlığını aydınlatabi˘ecek tek yan sanıldı, yüceltildi, ululandı. Daha sonraları bu ünlülerin birer söylence varlığı olarak Anadolu'da çok eskiden beri bulunduğu anlaşıldı. Bu pek kolay olmadı besbelli. Önce Mezepotamya uluslarının yarattıkları söylenceleri, onların arkasından Anadolu insanının elinden çıkan söylence ürünlerini öğrenmek gerekti. Yapılan kısa süreli kararşılaştırmalar ilkçağ Anadolu uygarlığının, komşu uygarlıkların *(batı Anadolu'da)* eskiçağ Anadolu uygarlığının bir uzantısı, bir ucu olduğunu ortaya koydu.

Söylence ürünlerinin yayılmasında, gelişmesinde başka bir etken de evlerin kuruluşudur Anadolu'da..Hitilerden çok önce yapıldığı kazılardan çıkan duvar temellerinden, odalı bölmelerden anlaşılan Anadolu evlerinin kutsal birer nitelik taşıdığı, içinde oturanlarca bir "aile tapınağı" durumunda olduğu, içinde bulunan kaplardan anlaşılmaktadır. Bu kapların çoğu din törenlerinde kullanılan özel saçı kapları, adak araçları ile benzeri kutsal varlıklardır. Bunlar arasında iki öküz başlı kutsal iğneler, yüzükler ilginçtir. Evlerin girişlerinde koruyucu tanrıçalar, tanrıçaların küçük boyutlu kabartmaları, yontucukları bekçilik eder gibidir. Bu inanç Anadolu söylencelerine Hititlerle girmemiştir besbelli. Çok daha eski bir

geleneği vardır. Boğazköy'de yapılan kazılar sonucu elde edilen buluntular Hititlerin bu ili kuruşlarında ya da başkent yapışlarında oldukça ileri bir taşişçiliğini, duvar örme işini bildiklerini gösteriyor. Özellikle Kızlarkaya-Deresi,Yerkapı, Büyükkale adları verilen yerlerdeki buluntular yalnız ev yapım işçiliği bakımından değil, söylence yönünden de önemlidir. Anadolu'ya İ.Ö.2000 yıllarında geldikleri söylenen Hititlerin böyle bir başarı olanağını yanlarında taşıdıkları, söylence ürünleri yaratmada kendilerinden önceki yerlilerden önemli beceriler edinmedikleri söylenemez. Yazılıkaya'da bulunan büyük kıral kabartması çok ileri bir söylence varlığını gösterdiği gibi, bu alanda uzun sürelerin geliştirebileceği bir yontu becerisinin örneğini de vermektedir. (2)

Ev kalıntılarında, özellikle *Kıral kapısı* denen büyük girişte bulunan kabartmalardan anlaşıldığına göre, çoktanrıcı dönem yaşamın bütün kesimlerini inançlarla dol durmuştur. Kıralın konağından damgasına değin insan elinden çıkma ne varsa söylence ürünleriyle süslenmiş, donatılmıştır. Bunu başka yurttaşların evlerinde de görmekteyiz *(kalıntılarda)* Eskiçağda kralların tanrısal özellikleri, güçleri vardı. Bunu tanrılarlakrı karşı karşıya getirip konuşturan kaya kabartmalarından anlıyoruz. Ancak öteki yuttaşların da , inanç olarak , böyle bir varlığı benimsemeleri toplum açısından gereklidir, kaçınılmazdır.Bu olay bize, eskiçağda söylence dediğimiz varlık alanına giren inanç ürünlerinin toplumun yönetici düşüncesini oluşturduğunu, günlük yaşamla inanç varlıklarının (söylence ürünlerinin) karışıp kaynaştığını gösteriyor.

---

(2) Boğazköy kazılarıyla ilgili yapıtla r arasında, epey eski olmasına karşılık en önemli kaynaklardan bir; Die Ruinen Von Boğazköy, Kurt Bittel 1937

Söylence ürünleri arasında, yontuların, kabartmaların, süs takılarının, ev gereçlerinin, damgaların daha nice varlıkların yanında düzyazılı koşuklu yazın ürünleri de önemli bir yer tutar. Bunu Hititlerden günümüze kalan yazılı belgelerden anlıyoruz. Tanrılarla, tanrıçalara yazılan, söylenen övgüler, yakarışlar, yalvarışlar oldukça gelişmiş birer dil varlığıdır. Kimi Mısır etkisini, kimi Sümer-Asur esinlenmesini gösterir. Bunların dışında eski bir Babil yapıtı olan *Gılgameş Destanı'nın* Hititçe çevirisi de bulunur. Uygarlık bakımından bu olay çok ileri bir anlayışı, söylence yönünden de çok yaygın bir inancı aydınlığa çıkarır. Bir Babil ürününün benimsenmesi, kendi dili dışında bir dile çevrilmesi iki ülke arasında düşünce alışverişinin hangi aşamaya ulaştığının elde tutulur kanıtıdır.

Gilgameş Destanı'nın Hititçeye çevrilmesi olayı yeni bir sorunu gündeme getiriyor. O da bir inanç varlığının hangi koşullar altında komşu ülkede tutunduğu, benimsendiğidir. Bu iki komşu ulusun çoktanrıcı oldukları biliniyor. Ancak yaşadıkları ortam, konuştukları diller birbirinden ayrı. Üstelik Hititlerin Anadolu'ya sonradan , İ.Ö.2000 yıllarında geldikleri söyleniyor. Dilleri,inançları, egemenlik alanları apayrı olan iki ulusu birleştiren nedir ki adı geçen yapıt Hititçeye çevrildi? Bu olayın benzerini günümüzde bile görmek kolay değildir doğu İslâm ülkelerinde. Sözgelişi kaç müslüman devlet başkanının evinde, kitaplığında bir Şahname bulunabilir? Ülkemizde yüksek düzeyde sayılan kaç aydının, bilginin, uzmanın evinde bir Homeros vardır? Bu soruları daha da çoğaltabiliriz. Verilecek karşılık olumsuzdur genellikle. Oysa günümüzden 3250 yıl önce Anadolu'da Boğazköy'de bir Hitit konağında bir *Gilgameş* çevirisi bulunabiliyor. Bu olayın iki ayrı yanı vardır. Bir inançların etkinliği yüzünden söylenceyle olan ilgisi. Öteki bir yazın yapıtına, olağanüstü sayılan bir olayın öyküsüne duyuir n ilgi. Hangi-

sini öne alırsak alalım varılacak yer birdir, uygarlık yönünden üzerinde durmaya değer.

Adı geçen Babil yapıtında işlenen konu, bütün olarak, Hitit inançlarının içine konamaz. Buna yapıtta anlatılan olaylarla, Hitit inanç evreninde geçen olayların kimi yerde çelişmesi engeldir. Arada benzerlik, ilgi uyandıracak bölümler vardır, ancak yapıtın bütünü ayrı bir dokudadır. Anadolu söylencelerinde tanrılar, tanrıçalar, devler arasında kıyasıya savaşlar, döğüş-çekişler vardır da *Gılgameş Engidu* niteliği taşıyan kişilikler yoktur pek. Vardı da günümüze kalmadı savı pek geçerli değildir. Buna elimizde bulunan kabartmaların çokluğu, bu tür söylence olaylarını işleyen kalıntıların bolluğu engeldir. Anadolu söylencelerinde böyle *Gilgameş, Engidu* türünden dev insanlar birer konuk olarak yeralır, bunlar da komşu ülkelerden gelir. Ancak Anadolu söylencelerinin ikinci döneminde, Yunan-Roma çağı denen kesimde devlerle boğuşan insanlar görünmeye başlar. Bunların en ilginçlerini de Homeras'ta buluruz. Bu olayın daha başka oyalı benzerler de tektanrıcı dinlerde, özellikle ermişlere önem veren son iki dinde, bol bol bulunur. Söylenceler çağların diliyle konuşan yaratmalar olduğundan araştırıcılara değişik kaynaklı görünürler. Oysa dilin arkasında köken saklıdır. Önce dili bilmenin gereği vardır, dil araştırıcıyı ummadığı gerçeklerle karşılaştırır. Burada konuya açıklık getirmeye yaradığından başka bir örnek verelim:

İlkçağ Anadolu söylencelerinde *Kyklop* adlı bir yaratık, bir dev vardır. Bunun gözü tepesindedir, burnunun yanlarında,kaşların altında değil. Bu yaratığın ortaya çıkışından en az 2500 yıl sonra Anadolu'nun doğu kesimlerinde, Asya ya da Azerbaycan kökenli olduğu söylenen bir *Tepegöz* türemiştir (Dedem Korkut öykülerinde). Anlam bakımından Kyklop ile tepegöz birdir. Biri türkçe , öteki yunanca konuyu

sürdürelim, yararlıdır yeni bilgiler edinmede. İslâm dinine göre yargı günü *(kıyamet)* geldiğinde bütün ölüler dirilecek, yeryüzü varlıklarından soyunacak, çırılçıplak olacak, dişi erkek ayrımı kalmayacak. İnsanlar, gözleri tepelerinde olacağından, birbirlerini göremeyecekler. Buna ister öykü, ister söylence, ister uyduruk diyelim, Anadolu 'da müslümanlar arasında yaygındır, gerçek sayılır, inanılır, güvenilir, inanç varlıkları arasına konur. Din kurucularının geniş çaplı araştırmalar, incelemeler yaparak toplum içinde sivrildikleri söylenemez. Onların ileri sürdükleri eski geleneklerle gelen inançların yeni bir yorumudur. fyorum, din kurucusuna yaşadığı ortama göre olanak kazandırıyor. İnanç değişkiliğinin kökeni de bu yorum başkalığıdır. Dil denen güçlü değirmen taşları arasına düşen ekinin soyuna sopuna bakmıyor, öğütüyor, un yapıyor, öğütemiyorsa kırıp kırıp atıyor. İşte *Kyklop-Tepegöz-Yargı* günü gözlerin tepede oluşu bağlantısı budur. Bu olay Anadolu söylencelerinin geliş çizgisi üzerinde sapmalarını gösterme bakımında önemlidir. Kaynak değişmiyor yalnız kaynaktan yararlanan inanç taşıyıcıları, özel bir yorumla, kaynağı yabancılaştırma çabasını gösteriyor. Bu tür inanç girişimleri mitologi alanında birtakım dönüşümlere yolaçıyor, bir söylence varlığı başka bir söylencenin, inanç kurumunun ürünü olarak karşımıza çıkıyor. Bu olay su katılmamış bir saptırmaca, bir aldatmacadır. Anadolu'nun eskiçağdan sonra gelen, tektanrıcı dinlerle yeni bir boyaya bürünen, geçmişini tanımada bu aldatmaca kesimi de bir kanıt niteliği taşır kuşkusuz.

*

Anadolu söyleceleriniyalnız eskiçağdan kalan uygarlık ürünlerinin belli bir bölümüne, özellkle yontu, kabartma, çanak -çömlek damga türünden olup toprak altından çıkan, ka-

yalara, taşlara işlenen varlıkları konu edinen eski uygarlıklar bilimine *(arkeolögiye)* dayanarak araştırmak yeterli değildir. Onbinlerce yıllık bir yerleşme, uygarlık ocağı olan Anadolu'da yaşayan insanların bir de gözle, dille, kulakla yüzyılları aşıp gelen gelenekleri, alışkanlıkları vardır. Söylence varlıklarının açıklanmasında, günümüzden gerilere doğru giderek, eskiçağı anlama gereği vardır. Güncel olayların kargaşası, kalabalığı içinde pek görülmeyen kimi alışkanlıklar eskiçağın bile ötesine giden bir geçmişin kalıntılarıdır. Bunların başında,Anadolu kırsal yerleşme bölgelerinde kadının evin direği oluşu, *yuvayı dişi kuş yapar* geleneğini içeren atasözünün geçerliliği gelir. Bu atasözünün özünü oluşturan inanç Ana Tanrıça dediğimiz *Kubaba*'nın bolluk kaynağı, evleri, ekinleri, kadınları, tarımı koruyucu kanatları altına aldığı çağlardan gelir. Bu çağlar, günümüze kalan kabartmalardan , yontulardan, toprak kaplar üzerindeki işlemelerden anlaşıldığına göre kadının üretici olduğu, ailenin geçimini yüklendiği dönemlerdir. Evin yükü, evin düzeni, bakımı kadının sırtına yüklenmiştir. Kimi bilginler buna ananın egemenliği anlamından anaerkil, *(mâderşâhî, matriarkal)* aile düzeni derler. Bunun örneğini Anadolu köylerinde görmekteyiz.Olaya tarih açısıdan bakılırsa:

"Ekonomi biçimi ile evlilik ve aile kuruluşu arasında kimi ilişkilerin bulunduğu kesindir...kimi ekonomi biçimleri, daha çok babatüzesi, başkaları, anatüzesi aile örneğine yöneliktir... tarlanının sabanla sürülmediği çağlar ilgili çapa tarımı ekonomi biçimi..anaerkil (anatüzesi) aile örnegi ile birlikte yürümüştür... bu ekonomi biçimi... kadınlarca yürütülmektedir." (3)

Bu alıntı bölümde dile gelen olaya günümüz Anadolu'sunun kırsal bölgelerinde bütün açıklığı seçikliği ile görmekteyiz.

(3)Sosyologiy eGiriş,HansFreyer,çev. Nermin Abadan , 1976,s.227.

Bu olay bir gelişigüzel durum değildir, Anadolu insanının söylencelerini, tarihini oluşturan gerçektir. Olayın kaynağına doğru uzun bir yürüyüşe çıktığımızda Anadolu toprağına, üretici, ev işlerini yürütücü, ekip biçici, çocuk yetiştirici Anadolu kadınına bolluk yağdıran *Kubaba'*nın, Ana Tanrıçanın egemenlik çağına, Anadolu söylencelerinin kökenine varırız.Toplumum üretim -tüketim olanakları ile söylence varlıkları arasında bir orantının bulunduğu verimli ovalarda bolluk tanrılarının, tanrıçalarının, fırtınayı, karlı dağlarda kırıp dökücü, yıkım getirici azgın tanrıların egemenlik sürmesi, daha önce de söylendiği gibi, topulumun üretim koşullarıyla, yapısı ile bağlantılıdır. Söylence varlıklarını yaratan insan hangi doğa ortamında yaşıyorsa, hangi yaşama koşullarınının egemenliği altınyasa düşünme yeteneği de o yönde çalışabiliyor. Doğa düşünme eylemine yön veriyor. Bu durum yalnız söylencelerde geçerli değildir, öteki türden, insan yaratmalarında daha önceki yurtaşlarından edindiği bilgileri, inanaçları, gelenekleri, görenekleri de katma gereği vardır. Sanat ürünü bir söylence varlığı olarak ortaya konurken insan birden bire çağının ötesine, eskilere varıyor, bulunduğu doğal ortamla ilgisini keser gibi oluyor. Söylenceleri yaratan gücün kaynağı toplumun gelenekleriyle, görenekleriyle biçimlenen inanç varlıkları oluyor. Bunu yalnız Anadolu'da değil, bütün komşu ülkelerde görmekteyiz. Sözgelişi Hindistan'da, Mısır'da, Mezopotamya'da söylence varlıklarını yaratan duyguların yaşama ortamıyla koşullandığı eldeki yapıtların incelenmesinden anlaşılmaktadır.(4)

Anadolu söylenceleri konusunda, başlangıçtan son döneme değin, süregelen gelişim çizgisi üzerinde geniş çaplı bir araştarıma inceleme yapılmamıştır.

(4)öylencelerle doğal koşullar arasındaki bağ .ntıyı, sanaın geliş çizgisi üzerinde g mert,1976. Oortaçağa değin olan bölüm.

Bundan dolayı yararlanılacak kaynaklar dağınıktır, şurda burda bulunan kabartmalardan,.yontulardan eskiçağ uygarlık ürünlerinden oluşmaktıdır. Sözgelişi Ana Tanrıça ile ilgili bir çalışma yapabilmek için nerdeyse Van'dan İzmir'e değin bütün Anadolu'yu dolaşmak, onunla ilgili kabartmaları, yontuları, toprak kaplar üzerine çizilmiş, işlenmiş görünümleri incelemek gerekir. Derli toplu bir yapıt, bir sergi bulma olanağı yoktur. Oysa Anadolu'da bu konuda sayılamayacak nicelikte yapıtlar vardır, kimi başka yerlere götürüldüğünden müzelerde, kimi de doğanın koruyucu ellerine bırakılmış olarak kırda bayırda sergilenmektedir kendince. Elimizde bulunan, incelenmesi kolay olan mitologi ürünlerinde gördüğümüz inanç dokularının, yaratış özelliklerini kesin çizgileriyle ayırtetmek kimi yerde kolay, kimi yerde oldukça güçtür. Ancak doğanın etkisi sonucu doğan özellikler, bu alanda çalışan bir kimsenin gözünden kaçmaz. Sözgelişi Ana Tanrıça'yla ilgili yontulara, kabartmalara bakıldığında eskiden yeniye doğru gelindikçe birtakım değişmeler görülür. Başkalaşmalar sezilir. Bu değişmeler, başkalaşmalar o ürünü yaratan toplumum etkisi sonucudur, doğanın belirlediği olanaklar yüzündendir. Oysa bütün değişmeler, başkalaşmalar yanında varlığını sürdüren, olduğu gibi kalan tek varlık Ana Tanrıça'dır, öteki tanrılar tanrıçalar gibi. Durum söylencelere konu olan öykülerde, söylencelerde de böyledir. Söylence olayını doğuran koşullar Anadolu insanının yaşama biçimiyle içten bağlantısını sürdürür. Yöre değiştikçe olayın özü değişmeden kalır, ancak yanvarlıklar, özellikle olayı düzenleyiş biçimi, anlatma özelliği değişir, yörenin etkisi siner özüne.

Anadolu söylencelerinin özünü kuran, öğeleri oluşturan belli ilkeler vardır, bunlar toprağın besleyici gücüyle ilgilidir demiştik. Buna karşılık, söylence varlığı yer değiştirince doğduğu yerde kazandığı kimi özlikleri de birlikte götürüyor

sonradan gittiği yere. Böylece yeni bir durum çıkıyor ortaya, söylencelerde göçmen konular sorunu doğuyor. Buğday yetişmeyen yerde de bolluk tanrısı buğdayla niteleniyor, buğdayın yanına yeni geldiği yerin en önemli sayılan besin bitkisi geliyor. Anadolu'da bolluk tanrısının bir elinde üzüm, bir elinde buğday başağı tuttuğu görülür. Hititlerin yaşadıkları bölgede bu iki bitki insanların en güçlü besiniydi. Daha sonraki dönemlerde, Yunan-Roma çağında, gene Anadolu'da yazgı tanrıçasının elinde elma, muz ya da benzeri yemişleri tuttuğunu gösteren yontusu vardır:
mek batıya gidildikçe tanrılarla, tanrıçalarla ilgili bitkiler de, çevrenin verdiği öneme göre değişiyor. Bu olay bize, Anadolu'da mitologiyi yaratan öğelerin durmadığını, eskiçağdan ilkçağa, ilkçağdan, ortaçağa değin sürüp geldiğini gösteriyor.

İnsan söylencelerini çağına göre yaratan, yarattığı söylenlerle şenlenen evreninde yaşayan bir varlıktır. *Kubaba*'yı yaratan eskiçağ Anadolu insanı, daha sonra, Mezopotamya yörelerinden gelen bir inançla söylenceleri arasına *Havva-Âdem* öyküsünü, onlarla ilili *yılan-elma* söylencesini katmakta gecikmediği gibi bir sakınca da görmemiştir. Anadolu eskiçağına oranla bu son öyküler yenidir, Anadolu insanının inanç ürünlerinden değildir, ancak söylence varlıklarının aktarılmasındaki akışın yüzyıllarca durmadığını gösterme bakımından önemlidir. Buna bakarak, Anadolu insanının eskiçağ boyunca da böyle inanç aktarmaları yaptığını, söyleyebiliriz.

Anadolu söylencelerinin, başka söylencelerde bulunmayan, ayrı bir özelliği vardır. O da günümüzde bile sürüp gitmesidir. Çağımız Anadolu insanı ocağını yakmaktan ekininin ekmeye, biçmeye, savurmaya, öğütlemeye, hamurunu yoğurmaya değin evle, tarımla ilgili bütün işlerini eski çağdan kalma inançlara göre yürütür. Bugün birer gelenek, görenek olduğu söylenen bu inançların kaynaklarına doğru git-

tiğimizde eskiçağın söylence ürünleriyle karşıkarşıya geliriz. *"Anadolu İnançları"* dı altında toplanan bu düşünce varlıklarının çoğu eskiçadan kaynaklanan, sonraları toplumların yaşam biçimlerine göre değişen, birer *söylence varlığıdır*. Güneşle, ayla, yıldızlarla, büyük ırmaklarla, kayalarla,kimi ağaçlarla ilgili söylencelerin kökeni eskiçağın çoktanrıcı dinleridir. Anadolunun gerçeği, halkın gönlünde yaşayan, günlük yaşayışta geçerliğini sürdüren bu söylence ürünleridir. Bundan dolayı Anadolu insanı tarihi boyunca bir "söylence varlığı" olmaktan kurtulamamıştır.

Anadolu insanı çoktanrıcı inançların taşıdığı etkiyle tektanrıcı döneme girme olanağı bulabilmiştir. Gerçekten de çoktanrıcı dönemin tanrılarını, tanrıçalarını niteleyen özellikler, Anadolu insanının belleğinde biçim değiştirerek, boya değiştirerek tektanrı varlığını süsleyen birer inanç ürünü olmuştur. Bu durum eskiçağ söylence varlıklarının ortaçağ inançlarını besleyen birer eski kaynak olarak kalmaları sonucudur. Eskiçağ inanç varlıkları yaşamın özüne işlemiş birer günlük öğe niteliğinde olduğundan, kolay kolay bırakılamazlar. Tektanrıcı dine girmeleri de bu özellikleri yüzündendir. Ancak, Anadolu insanı, bunu yeterince bilmez, eskiçağ inanç varlıklarının tektanrıcı dine girmeleri de bilinçli değildir. Sözüm kısası, söylence ürünleri taktanrıcı dinlere bilincin süzgecinden geçerek değil, yaşamın doğal olayları, işlemleri içinde eriyerek girmiştir. Çalışan, bütün gününü geçimini sağlama düşüncesiyle didinerek geçiren, doğa olaylarından başka gerçek bilmeyen bir insanın gönlünde gelenek, görenek denen alışkanlık ürünleri bilinmeden uygulanan yaşama kurallarıdır diyebiliriz. Anadolu kadını tarlasında ekinini ekerken, biçerken uyduğu geleneklerin birer gelenek oluğunun bile bilincinde değildir çokluk. Ona neden öyle yaptığını sorsanız, alacağınız karşılık*"bizim köyün töresi böyledir, eskilerimizden böyle gördük"*tür. Ona neden

"müslüman" olduğu sorulsa vereceği karşılık öncekinin tıpkısı olacaktır. Ona yaptığı işin tektanrıcı dinle ilgili olmadığını, çoktanrıcı dönemlerden kalma bir gelenek olduğunu söyler, anlatırsanız duraksamadan sizi dinsizlikle suçlayacaktır. Bu olayın tek yorumu vardır, o da eskinin yeniyi acıtmadan, kanını akıtmadan yuttuğudur. Eskinin yeniyi yutuşuna yolaçan başlıca neden yeninin yerli olmayışı, dıştan göçmen olarak gelişi, getirdiğinin geldiği yerde gördüklerine, bulunduklarına oranla çok yetersiz oluşudur. Eskiçağ ürünü olan söylence varlıkları Anadolu toprağının koynundan çıkan , suyuyla, sütüyle beslenen uygarlık başarılarıdır. Kökleri topraktadır, yerlidir, durağandır. İlkçağın sonu ile ortaçağın başından bu yana gelen tektanrıcı inanç varlıklarıysa göçmendir, ayakları yerde değil boşluktadır. Bu yüzden geleni, yerli olan özümler, eritir varlığında. Erime olayı gerçekleşmezse, gelenle yerli olan arasında birgüç dengesi kurulursa duraklama, karşılıklı birini sınama, dengeyi koruma biçiminde görünen kendini kurtarma eylemi boy göterir. Anadolu'da da olan budur çağlar boyunca. Geleni bütün incelikleriyle, yerli olan eritmiştir. Ancak Anadolu'ya gelişin ardı gelmediğinden, gelenler birbirlerinin bütünleyicisi, Anadolu'yu aydınlatıcısı sanma gibi sayrılı, sanrılı bir düşe kapıldırar. Bu boyalı düş Anadolu söylencelerini, araştırıcının gözlüğüne göre, doğuya bakarak Orta Asya'ya, abartıya bakarak Yunan-Roma 'ya bağlı gördü. Bu görüşün arkasında belli bir inancın etkisi altında kalma vardır besbelli. Bu da doğaldır, insan kendi varlığının bilincine varamayınca yetkisinin boyutlarını da göremez, kavrayamaz, kendini özünün dışınd¿
lan büyük güçlerle dengelemeye çalışır, çabalar. Geçmişi kendinde yansıtmanın ya da kendini geçmişin koruyucusu, savunucusu sanmanın bilinçsizliği bu ortamda başlar. Deney bilimlerinden yararlansa bile söylence varlığı olmaktan kur-

tulamaz, yeniden ürküntü duyar böyleleri.

Anadolu söylencelerinin diriliğini sürdürdüğünü, Anadolu insanının inanç evreninde bugün bile yaşadığını söylemiştik. Bunun ne denli gerçek olduğunu da Anadolu halkı arasına girerek geleneklerini, göreneklerini anlama gereğine bağlamıştık. Bu konuda elle tutulur bir örnek verelim:

Günümüz Orta Anadolu yörelerinde çocuğu olmayan gelinlere uygulanan ilginç bir gelenek vardır. Çocuğu olmayan gelin, yörenin saygın kadınları aracılığıyla , yıkanıp arındıktan sonra, süslenir, giydirilir, yöre yakınlarında ucu yuvarlakça, yüksekçe bir taşın üstüne oturtulur. Adaklar sunulur, saçılar saçılır, yalvarılır, yakarılır,bir çocuğu olması, gelinin yüklenmesi (gebe kalması) yolunda dileklerde bulunulur. Taşın üstüne oturtulan kadın, birsüre sonra kalkar, taşı okşar, çevresinde döner, dileğini, özlemini yakarışlı birsesle bildirir.

İmdi bu olayı biraz eşelim, bakalım karşımıza neler çıkar. Önce taşın çevresinde otları arayalım, taşın gövdesini ortaya çıkaralım. Göreceğimiz ilk durum taşın yontulmuş, düzenlemiş, insan eliyle özel bir biçim aldığıdır. Bunu taşın üzerindeki çok eski izlerden, kertiklerden, araç kesmelerinden anlarız. Taşı şöyle alıcı gözle iyice incelediğimizde onun bir *fallos* olduğunu, erkeğin döllenme öğesinin yontusu diye yapıldığını görürüz. Çoktanrıcı dönemlerin sonlarında erkek dölleme öğesi denen fallos kutsaldı,tanrısal bir nitelik taşırdı, doğurtucu, dölleyici gücün simgesi olarak saygı görür, kutlanırdı. Anadolu insanı, çocuğu olsun diye bağlandığı, sürdürdüğü bu inanç geleneğinin özünü bilmez, ona bu geleneğin kayanağını söyleyene de inanmaz. Oysa İslâm dini bu tür inançları, gelenekleri kesinlikle yasaklamıştır. Buna karşın halkın gönlünde yaşayan bu inanç gittikçe gelişmiş, beslenmiş, güçlenmiştir.

Fallos konusunda söylenenler kadının üreme öğesi alanında da geçerlidir. Onunla ilgili gelenekler, inançlar da az değildir. Bu inançlar birer mitos varlığıdır, çoktanrıcı dönemlerdeki bolluk veren, mutluluk sağlayan, insaların çoğalmalarına yardımcı olan tanrıçalarla, tanrılarla bağlantılıdır.

Anadolu'da söylence ürünlerinin yaratılmasında başlıca etkinin toplumun inançları olması doğaldır. Ancak, söylence varlıklarının birer sanat ürününe dönüşmesinde ayrı bir koşulun aranması gerekir. Günümüze kalan büyük kabartmaların, yontuların, özellikle Yazılıkaya türünden birkaç kişinin bile gücünü aşacak nicelikte emek isteyen sanat varlıklarının ortaya konması, ancak devletin yardımıyla gerçekleşebilir. Hititlerde kıral kutsaldı, büyük din törenlerini yönetmekle görevli olduğu gibi doğrudan doğruya tanrılarla konuşur, onlardan buyruklar alırdı. Toplumun inancı böyleydi. Bu inanç yeni değildir, Mezopotomya 'da da vardı. Nitekim ünlü yasakoyucu *Hammurabi* düzenlediği yasaları doğrudan doğruya tanrının buyruklarına dayanarak, tanrıdan buyruk alarak gerçekleştirmiş.onu tanrıdan buyruk alırken gösteren bir kabartma günümüze kalmıştır. Bu yapıtta Hammurabi güneş tanrısı *Şamaş* 'ın katına çıkmış, ona saygılarını bildirip yasalala ilgili buyrukları almaktadır. (5).

Mısır inançlarında da kıral tanrılarla konuşur, görüşür, durum Sümerlerde öyledir. Bütün Anadolu dinlerinde kıralla tanrıların konuşup görüşmeleri olağandır.
Hititlerde kıralın böyle kutsal bir görevinin bulunması, din törenlerini yönetmesi gibi inançlarla ilgili olaylar mitalogiye bağlı kimi sorunların çözümünü kolaylaştırıyor.Buna göre büyük tapınakların, büyük kabartmaların, yontuların yapılmasında birinci etken kıraldır.

(5) Belkıs Mutlu, Efsanelerin İzinde ,1965,s.101.

Bunu da tanrı adına, bağlı bulunduğu inanç adına yapıp yaptırmaktadır. Kıralı, o değilse yetkili kıldığı bir kimsenin, bu tür davranışıyla bir yandan söylence varlıklarının aydınlığa çıkıp somut ürünlere dönüşmesine, bir yandan da sanatın gelişmesine, yayılmasına, sanatçının yetişmesine olanak sağlamaktadır. Bugün elimize geçen eskiçağ uygarlık ürünlerinin ortaya konmasında bize kalmasında bu tutumun önemi büyüktür. Kralı tanrılarla görüşürken gösteren kabartmanın, yontunun kimin, kimlerin elindenzıktığını bilemiyoruz.. Ancak eskiçağ Anadolu'sun da bu alanda çok ileri bir aşamaya varıldığı, günümüze kalan yapıtlardan anlaşıyılor kolayca. Bu olayda, daha önce de değinildiği gibi, mitologiyle sanat ele ele vermiştir. Mitologiyi oluşturan inanç varlıkları, birer olay niteliğinde taşa, toprak kaba yansıtılırken uygarlığın aşamasını da gösteriyor. Böylece sanat ürünü inanç varlıklarının çağlar boyu sürüp gitmesini, yayılmasını sağlıyor. Sanat bu başarısını sürdürürken bir yandan komşu uygarlıkların verilerinden, bir yandan da doğduğu ortamın geçmişinden aktarılan yaratmalarından yararlanıyor, etkileniyor Eskiden kalanla komşulardan alınan yeni bir anlayışa göre kanlıp karıştırılarak ortaya konuyor. Eskiçağdan kalan bu uygarlık varlıklarının büyük bir bölümüne bugün *"söylence"* deniyor. Bu varlıkların biçimi, konumu, bütünlüğünü oluşturan öğeler bir yandan sanatın, bir yandan da uygarlığın hangi gelişim doğrultusunda, hangi yükseliş aşamasında olduğunu gösterir. Anadolu söylenceleri konusunda yeterli yazılı yapıt bulunmadığından yararlanılabilecek kaynakların başında kabartmalar, yontular,toprak araçlar üzerinde bulunan süslemeler gelmektedir. Yazılı belgelerin içerdiği olaylar, yazının uygulama alanının darlığından, Anadolu söylencelerinin genişliği, eskiliği oranında değildir. Kimi yazılı belgelerin de günümüze kalmadığı, yetersizliği biraz da bu durumu çoğaltığı söylenebilir.Yontular kabartmalar,toprak kaplar üzerinde

yapılacak bir çalışma, söylence olaylarının üç yönlü olduğunu ortaya koyar, Anadolu'da .

A- Söylenceleri oluşturan kişiler genellikle tanrılar, tanrıçalar, kırallardır. Tanrılarla kırallar adak sunuşlarda, saçı saçışlarda, kimi dileklerin bildirilmesinde karşı karşıya gelir. Kıral büyük töreni, bayram eğlencesini düzenlerken, yönetirken başkişi olarak tanrı katındadır. Yurttaş topluluğu içinde sivrilmiş söylence kişileri pek bilinmiyor, şimdilik.

B- Anadolu söylencelerinde büyük yiğitlik olayları pek bulunmaz. Elimize geçen ürünlerde, çokluk, din törenleri, adak sunuşlar, dilek bildirişler, yakarılar, yalvarışlar görülür. Büyük yiğitlerin çokluk Mezopotamya'dan geldiği, Anadolu'da benimsendiği sanısını uyandıran başlıca kaynak *Gilgameş Destanı*'dır elimiz de. Daha sonraki çağlarda *Homeros*'un yiğitleri çıkar ortaya. Yontularda, kabartmalarda yeralan tanrılar, tanrıçalar, kırallar birer güç birikimini dile getirir. Yapıtın ağırlığını dışa taşan yoğun güç oluşturur. Bunlara bakınca, Anadolu söylencelerinin eskiçağda, inancın yoğun bir güç olduğu, sanatın bu güç yoğunluğunu bütün görkemiyle belirtmeye yönelik bir girişim niteliği taşıdığını görmek, göstermek kolaydır.

C- Söylencelere giren bitkilerin, hayvanların iki yönlü olduğu ilk bakışta kavranır. Birincisi, hayvan koruyucu bile olsa, tanrının, tanrıçanın yanındadır, buyruğundadır. Gövdesinin ağırlığı tanrının, tanrıçanın gücünü göstermeye yönelik bir anlam taşır. Bir bakarsınız savaş tanrısı iki görkemli arslanın üstüne basarak yükselir yada buna benzer bir olay yapıta geçirilir. Bitkiler ise daha başka bir nitelikt yapıtlarında *(yontu, kabartma,toprak araçlar)* işlenir.

Anadolu sanatının konusunu kuran bu üç öğeli söylence varlıkları birer doğa olayı olarak karşımıza çıkar. Eskiçağ Anadolu insanının düşüncesinde, inançlarında tek kaynak doğadır. Doğa varlıkları biraz abartılır, doğal çizgilerinin dışına taşılır, komşu ulusların etkileriyle biçim değiştirir, ancak gene doğa varlığı olarak kalır. Bunun ilk örneği insanla hayvan öğelerin birleştirilmesinden oluşan söylence varlıklarıdır. Kanatlı insanlar, yarı insan-yarı hayvan gövdeli yaratıklar. Bunların Anadolu söylencelerine komşu ülkelerden geldiği besbellidir. Özellikle Mısır Mezopotamya insanlarının mitologilerinde böyle insan-hayvan birleşimli yaratıkların bolluğu gözden kaçmıyor. Anadolu söylecelerinde bu tür varlıklar azdır.

Anadolu söylencelerinin Hititöncesi döneminin kaynagı, gelişimi, etlilediği alan konusunda kesin konuşma, geçerliği tartışma götürmez. Kanıt sunma olanağı yoktur, şimdilik.Hititlerle, onların çağdaşı öteki Anadolu uluslarıyla başlayan dönemle ilgili kanıtlar, buluntular çoktur. Onlara dayanarak olumlu açıklamalara girişme olanağı vardır.

Hitit, Urartu,Luvi,Lurri,onlardan sonra gelen Anadolu topluluklarının inançları konusunda yapılacak araşılaştırmalı bir çalışma, Anadolu ve Eskiçağının, ilkçağının büyük birkesimini aydınlatmaya yeterlidir. Özellikle Mitannilerin Anadolu'yu mezopotamya ülkesiyle bağlayan uygalık alışverlerine, inanç kaynaşmalarında aracılık eder bir durumda olmaları önemlidir. Hitit söylencelerinde görülen kimi varlıkların, özellikle yarı insan, yarı hayvan biçimlilerin Mitanniler aracılığıyla mezopotamya'dan geldiği anlaşılıyor. İranda, Mezopotamyada büyük bir saygı gören kartal kanatlı, biri insan, biri arslan olmak üzere iki başlı yaratık Mitanniler aracılığıyla yapıldığı ileri sürülen bu söylence varlığı, karşılıklı etkiler bakımından, ilginçtir. Gene Ankara müzesinde sergi-

lenen, bir arslan üzerinde duran kanatlı ay, güneş tanrılarını gösteren (İ.Ö.850 den sonra) kabartma da önemlidir. Bu tür yapıtların genellikle İ.Ö.1000 yıllarından sonra Anadolu söylencelerinde çoğaldığını, daha eski dönemlerde yok denecek nicelikte seyrek olduğunu küçük bir inceleme bile ortaya koyar. Gerek Hititöncesinde, gerekse Hititlerin en güçlü çağlarında, egemenliğin doruğuna ulaştığı dönemde, açıklanan türden söylence varlıklarının azlığı, sonraları yüzyıllar köytikçe çoğaldığı görülüyor. Bunun da nedeni komşu ülkelerde gelişen uygarlıkların, egemenlik gücü gerileyenleri daha kolay etkilediğidir. Bu bir varsayım olabilir, ancak Anadolu söylencelerinde, şimdilik, görülen durum budur. Sözgelişi İ.Ö. XX.ile .yy XIV.yüzyıllardan kaldığı bilinen söylence ürünlerinde *(özellikle hititlerde).* Böyle insan hayvan birleşimli yaratıklar bir ikiyi geçmez, kimi yörelerde bulunmaz bile.Oysa İ.Ö.X.yüzyıldan sonra bu tür varlıkların güneydogu Anadolu'dan başlayarak batıya geldikçe çoğaldığı, belli bir yörede yoğunlaştığı görülür. Daha önceki yüzyıllarda tanrılar, tanrıçalar hayvanlarla ilişkilidir. Ancak bu ilişki gövde birliğinin *(yarı hayvan yarı insan)* gerektirmez. Tanrı, tanrıça hayvanı yanında gezdirir. Onun üstünde durur gibi olaylar işlenir. Hurri-Mitanni etkisinin sonraki dönemlerde oluşu, bu iki ulus aracılığıyla güneydoğudan, Mezopotamya inançlarının Anadolu'ya girişi bizce, uygarlık bakımından bir Mezopotamya duraklama yada gerileme belirtisidir. Bu yan etki sonucu, kabartılarda, yontularda bir incelme, eski güç yogunluğundan , birikimden sıyrılma, belli belirli çizgilerin Yunan-Roma döneminde doğal boyutlarla ortaya konan, insanı, hayvanı gövdenin en ince ayrıntılarına değin işleyen sanat anlayışına dönüştü. Doğal gerçeğin yerini çağın yaşama anlayışını, güzellik görüşünü, erdemini yansıtan insan beğenci alıverdi. Uygarlık bakımından somuttan soyuta geçiş dönemi sayılan bu durum, kimilerince gelişme ilerleme

diye nitelenir. Ancak Anadolu söylenceleri yönünden bir gerileme olduğu da sözgörütmez. Anadolu söylencelerinin yerini, doğal olanın yerini, doğal olmayan, yalnız düşünce evreninde, inanç ortamında yaşayan aldı. İnsanın ayakları yerden kesildi.

Anadolu söylencelerinin doğadan uzaklaşmaya başladığı dönemde yeni değerlerin ortaya çıktığı, uygarlığın yeni, bilinmeyen değerler getirdiği de söylenemez. Yenilik yalnız değerlerin yorumunda, nitelenmesindedir. Eskiçağ Anadolu söylencelerinin ilk dönemlerinde tanrılaştırılan yaşamın bütün girinti çıkıntılarına sokulan yaygın değerler şunlardır: iyilik, güzellik, yiğitlik, yücelik,bağlılık bg. İnsan davranışlarına egemen olan düşünce ürünleri. Bu değerler birer tanrı, tanrıça yada kutsal sayılan varlıklarda kişiliğini bulur, kabartmalara, yontulara,toprak araçlara işlenirdi. Sözgelişi bolluk tanrısının varlığında biçimlenen değerler arasında yardım, eliaçıklık, sevgi, koruyuculuk, doğruluk kutsal bir dizi oluştururdu. Ana Tanrıça'nın kişiliginde yardım, sevgi, koruyuculuk bağlılık iyilik dile gelirdi.Hayvanların koruyusu olan bir tanrının özünü sevgi, yardım koruma ile benzeri değerler oluştururdu. Güneş tanrısının, savaş tanrısının varlığında yiğitlik, yücelik önde gelirdi. Öte yandan bilgiyi, saygıyı, güzelliği, doğruluğu birer tanrısal varlık olarak özünde toplayan, yansıtan tanrılar, tanrıçalar sayısızdı. İnsan gönlünde "iyi", "güzel" denebilecek ne varsa beğenilen, sevilen, ararən, istenen ne varsa, tanrısal bir varlıkta biçimini bulur, saygı görür, adakların, saçıların ereği olurdu. Daha sonraki dönemlerde de bu değerler sürdürüldü, belli aşamalardaki yerini korudu. Buna karşılık doğadan kopma, yaşama yabancılaşma da alıp yürüdü. Önceleri bir doğa olayı olarak nitelenen iyilik, yardım, güzellik sonraları birer düşünce ürünü niteliğine büründü. Eskiçağda çiçeklerin açılışı, ortalığın yeşermesi, güneşin parlaklığı, ayın alımı güzellik diye yorum-

lanırdı, güzellik değerinin elle tutulur örneği sayılırdı. Kuraktan kavrulan topraklar, tarlalar, ormanlara inen yağmur koruyucu tanrıların bir iyiliği, bir yardımı, bir eliaçıklığı anlamında düşünülürdü. Sonraları, bütün bu olaylar birer kavram olarak yorumlardı, soyutlaşma, doğadan kopma dediğimiz durum böyle başladı. Önce bir olayken sonra bir kavrama dönüştü, ortamından uzaklaştı.

Anadolu söylencelerinin yeni bir yorumla işlenmesi eskinin karışması sonucudur demiş bu olayı da bir soyutlaşma olarak nitelemiştik. Oysa bu durum yalnız mitologi konularının değil, onlarla beslenen, onlarla yanyana yürüyen sanat ürünlerini de etkilemiştir. Böylece soyutlaşma bütün alanlarda yerleşmeye başlamıştır. Sözgelişi çok uzun bir dönemi kaplayan eskiçağ-ilkçağ ikilisinin ardından gelen ortaçağın tektanrıcı anlayışı doğadan hızlı bir kopmadır. Eskiçağın bolluk tanrısı, tanrıçası doğadaydı. İnsanlar arasındaydı. Onun bütün eylemleri de birer doğal olaydı. Buna karşılık tektanrıcı dönemde soyutlaşan tanrı bütün eylemleri de kendisine benzetti. Artık iyilik, doğruluk, yardım, sevgi bir doğa olayı değil soyut tanrının varlığında bulunan soyut bir kavramdır, tanrının niteliklerinden biridir. Eskiçağın sayısız doğa tanrıları, ortaçağın tektanrıcı anlayışına göre bir olan, görünmeyen,varlık kavramı altında ne varsa yoktan "yaratan","tanrı" nın birer niteliğine dönüştü, birer soyut kavram oluverdi. Anadolu insanı, yaşam ortamını etkileyen inanç varlıklarının gelişim çizgisi üzerinde yürüyerek kiçağdan gelen özlü bir geleneği çağın verilerine göre değerlendirerek , yaratma eylemini sürdürüyor. Bu eylem, sanatın bütün kollarını denetimi altına alıp, mitologiyi bütünleştiren ürünleri ortaya koydu.

Bu girişin adına Anadolu gerçeği denildi başlangıçta. Burada gerçek kavramı ile söylence arasında bir çelişme bu-

lunduğu, söylence varlıklarının gerçekle bağdaşamayan, doğa üstü sayılan bir alanda kaldığı ileri sürülebilir. Olaya belli bir anlayış açısıdan bakılır, gerçek kavramına deney bilimlerinin , yerkaplayıcı nesnelerin dışında "varlık" tanımayan düşünce akımlarının ölçülerine göre anlam verilirse karşı çıkış yerindedir. Ancak, bu çalışmada ele alınan gerçek, günümüzden onbinlerce yıl öncesi Anadolusunda yaşamış insanların, en eski atalarımızın düşünce evreninde, inanç ortamında, yerinde bir davranış biçimidir. O çağda söylence varlıkları günümüz insanının düşündüğü, sandığı gibi değildi, yaşanan gerçeklerin kaynağıydı. Evreni tanrıların, tanrıçaların yönetmeleri bir *"mitos"* değil gerçek sayılırdı. Bizim*"söylence"* dediğimiz olay eskiçağ insanının belleğinde yoktu. Eskiçağ insanı öykü, söylence nedir bilmezdi. Onun gözünde fırtına ne denli gerçekse fırtınayı yöneten tanrıda o denli gerçekti. Bütün öteki doğa olaylarının kaynağında, eskiçağ insanının gerçek bildiği yüce varlıklar bulunurdu. Bugün, Anadolu'nun birçok yerinde, toprak altından çıkarılan uygarlık ürünlerinin söylencelerle ilgili olmayanı *(eskiçağdan kalanların)* yok gibidir. Bize birer söylence gibi gelen olayları yansıtan, işleyen bu uygarlık ürünleri, eskiçağda, bir gerçeği, gerçekliğine yürekten inanılanı, dile getiriyordu. Bütün tanrılar, tanrıçalar gerçekti eskiçağ insanının yaşamında.

Günümüzde bile, inançlarına, dinine gönülden bağlı kaldığını ileri sürenlerin, şeyhlerin, pirlerin, dedelerin, dervişlerin, aşırı değil içtenlikli, dincilerin birer söylence varlığı ardından koştukları kesindir, açıktır. Kimse çıkıp günümüzde bu evrenin ötesinde başka bir evrenin bulunmadığını,ölümden sonra dirilip yargılanmanın uydurmalığına,onları inandıramaz. Onların *gözünde gerçek evren* üzerinde yaşadığımız değil, ölünce gideceğimiz ülkedir, ölümsüz kalıcı orasıdır, bu yeryüzü değil. Bugün ölülerin gömüldükleri yerlere gide-

rek adak sunanlar, dilek dileyenler, şu *"ziyaret"* denen eylemi yapmaktan derin bir içaçıklığı duyanlar, bayramda kurban kesenler, ölülerin ardından törenler düzenleyenler, tapanlar, tapınanlar,t anrıya yalvaran", yakaranlar dinine bağlılığını övünerek,kıvanç duyarak söyleyenler gerçekte birer "çağdaş söylence" nin ardınan koşmaktadırlar. Onların bilim verileriyle içten bir ilgisi olmadığı gibi, inançlarına dayanan davranışlarında da geçerli, kesin bir ölçü yoktur. Birbakıma en katı, en kötü çoktanrıcılar çağımızda yaşamaktadır. İnançları gizli çıkarlar, örtülü kazançlar uğruna araç edinenler, başka düşünüp başka yaşayanlar, dine bağlı görünüp dinin gerekimlerini yerine getirmeyenler, din kuruluşlarına yardım edip din kurallarına uymayanlar eskiçağın çoktanrıcıları ölçüsünde "arınmış"insanlar değildir, yalancıdır, ikiyüzlüdür. Eskiçağ insanı bolluk tanrısına, Ana Tanrıça'ya adak sunarken, yakarırken, tapınakta saçı saçarken içtendi, özel bir çıkarı yoktu, yalnız bir umudu, bir dileği vardı. Oysa günümüzün varlıkları dincisi öyle değildir. Onun gözünde inanç başkalarını sömürme aracıdır, çıkar kaynağıdır. İşte bu tür davranışı, tutumu yüzünden çağımızın "inançlısı" *"inançsız"* diye suçladığı eskiçağ çoktanrılı kişisinden çokmu çok geridedir, yabansıldır.

Çağımızın insanı, eskiçağın insanından yalnız bilim, uygarlık aşaması bakımından ilerdedir. İnançla davranış arasında bağlantı kurma sözkonusu olanca, çağımız insanı geri kalmıştır, doğadışıdır, yırtıcıdır, saldırgandır, başıboştur. Eskiçağ insanının bir yaşama koşulu diye benimsediği, çağınızın dincisi bir egemenlik sağlama, başkalarını buyruk altına alma olanağı diye anlamaktadır. Eskiçağ insanı kendi varlığının bilincinde değildir, onun anlayışına göre doğa ile kendisi arasında büyük bir ayrılık, aykırılık yoktu. Oysa çağınız insanı bütün yaptıklarının bilincindedir. Doğadan koptukça daha yırtıcı, daha soyup soğana çevirici, daha aç gözlü olduğu-

nu bilmektedir. Birbakıma çağdaş insan daha koyu, daha katı bir "*söylence varlığı*" olduğunu da biliyor iyiden iyiye..

Uygarlığın gelişmesi karşısında insaların eskiçağ insalarını geride bırakacak nitelikte kendi özlerine yabancılaştıkları açık bir gerçektir. Uygarlık ürünlerinin yerinde, uygarlığın özüne, ilkelerine uygun olarak kullanılmayışı insanı yalnız çağının dışına itmekle kalmıyor, kendi özünden, onu "*insan*" kılan tözden de uzaklıştırıyor. Böylece çağdaş insan, eskiçağ insanına oranla bir "*mitos*" varlığı bile olamıyor, söylenceyi oluşturan öğelere yabancı kalıyor. Günümüz Anadolu insanını tarihinin akışı içinde görmeye çalışışırsak, din ortamında, eskiçağın gerisinde kaldığının görürüz. Anadolu insa söyşadığı evrene yabancıdır, ona uzaktan bakmaya alıştırılmış, köklerinden koparılmış, kaynağından uzaklaştırılmış Tektanrıcı dinler, Anadolu insanının yaşama gerçeğine aykırı düştüğünden, doğal gelişmeye engeldir.Deney bilimlerinin Anadolu'da ortaçağdan bu yana, suçlanması tektanrıcı inançların yaygınlığı yüzündendir, Anadolu insanının kendi yarattığı mitoslardan, söylencelerden kopuşu dolayısıyladır. Uygarlığın hangi aşamasında olursa olsun, kendi yarattığı söylenceleri yok sayan, yadsıyan bir toprağın insaları evlerde yetiştirilen süs bitkilerine benzemekten öteye geçemez. Onların yaşamı doğal ortamdan soyulmuş, doğal gömleğini çıkarmış bir "besleme varlık" tır. Bunun ne denli kesin bir gerçek olduğunu kavramak güç değildir, biraz eskiçağla ilgilenmek, uzaklarda gezinmek yeter. Anadolu söylencelerinin doğal yapısını bozan, güney ülkelerinden gelen inanç varlıklarıdır. Çoktanrıcı dönemlerde geçerli olan bu durum tektanrıcı dönemde, ortaçağda da etkisini göstermiştir. Eskiçağda, Anadolu insanı, çoktanrıcıydı ancak bütün tanrıları, tanrıçaları yanındaydı, evindeydi, yediğini yer, içtiğini içer, giydiğini giyerdi. Tektanrıcı döneme geçti, eskiçağın kanatlı insanları, insan başlı arslanları, kanatlı akrepleri

"melek" adı verilen düş varlıklarına dönüştü, başka bir inancın boyasına bürünerek Anadolu'ya geldi yerleşti. Eski ile yeni arasında önemli bir değişiklik görülmüyor. Yürüyen insanı, bilim verilerinin dışında kanatlandıran bir inanç kurumunda yeni, geliştirici yan aramak kendi kendini aldatmaktır. Nitekim, "kanatlı" varlıkların düşlerle takılan kanatları bilim verilerini değil de yalnız insanları uçurtmaya yaramış. Demek, insan varlığını doğal yapısının dışında eyleme itmek gelişmeye yetmiyor. İnsanı kanatlı bir araca koyup boşluğa salmak olağan da, insana kanat takıp göklere göndermek doğaya aykırı. İşte mitologi varlıkları da böyledir, kendi oluş ortamında doğal, ortamın dışına itilince doğadışı. Oysa Anadolu, tarihi boyunca, değişik inanç varlıklarının karışıp kaynaştığı bir ülkedir. Bu gerçeği sık sık yinelemek de bir uygarlık görevidir, gereğidir. Bir inanç gelirken öncekini geçersiz sayar, yürürlükten kaldırmak ister, bu isteğinin kesin gerekçelerini de ortaya koyar. Bu durumlar, uygarlık bakımından, büyük önem taşımaz. Büyük önem taşıyan durum sonradan gelenin, eskiden kalana oranla, getirdiğinde saklı yaratıcı yetenek, o yetenekler ortaya koyabileceği başarı ürünleridir. Uygarlık alanındların sayısını azaltmak, inanc verilerine kaya katılığı niteliğinde geçerlilik kazandırmaya çalışmak başarı değildir. Aranan başarı yıktığının, attığının yerine daha gelişmisini, ilerleticisini koymaktır. Yoksa *"putları kırıyorum"* diyerek kırdıklarının yerine yenisini koymayı yasal göstermek uygarlığın bilincine varan bir kimsenin yapacağı iş değildir. Bir toplumda suçlanan katılığın yerinin övülen başka bir katılık alırsa, o toplumda , uygarlığın gerekli kıldığı varlık bilinci doğmamıştır. Böyle bir ülkede mitologi alanında ne varsa ya gereksiz sayılır ya da yerine yeni bir mitologi konmak istenir.

Anadolu, yeryüzünde kapladığı toprak yüzeyi dolayısıyla, değişik görüşlerin yoğurulduğu bir ortam olmuştur. Bu

ortamın oluşmasında başlıca etken sürekli göçlerdir. Göçlerin getirdikleri, buldukları karşısında ezik düşünce, başarı vurucu güçte aranmıştır. Ortaçağda, çoktanrıcılığı yenmek düşücesiyle, tektanrıcılığın başvurduğu araç budur, eskiçağın savaş tanrılarının vurucu gücü, azgın öfkesi ortaçağda tektanrıcı inançların yarattığı tanrının kişiliğinde bir nitelik olarak belirir. Sözgelişi İslâm dininde tanrının *"kahhar"*,*"Cebbâr"* nitelikleri eskiçağ savaş tanrılarının özelliklerini taşır. Gene islam inancına göre tanrının esirgeyen koruyan, yardım eden, sağlık veren, iyiliksever nitelikleri vardır. Bunları da eskiçağ Anadolusunun tanrılarında bulmaktayız. Daha önce sözü edilen söylence varlıkarı arasında tanrıların bütün olayların yöneticileri oldukları açıklanmıştı. Eskiçağ çoktanrıcılığı ortaçağın tektanrıcılığına dönüşürken, sayısız olayları yansıtan tanrısal nitelikler tektanrının kişiliğinde toplandı, Hititlerin on iki büyük tanrısının görevleri Arapların tektanrısının nitelikleri oluverdi.Daha doğrusu esikçağın tanrıları ortadan kaldırılarak görevleri bir tanrının elinde toplandı. Böylece tanrılar birer nitelik olarak tek elde kaldı, ortada önemli bir değişme olmadı sayılardan başka.

Eskiçağ söylencelerini oluşturan varlıkların, eskiçağ insanlarında gerçek bilindiğini yukarda söylemeştik. Ortaçağda bu durum aktarılarak öteevrene, ölümden sonra yaşamın sürdürüleceği söylenen evrene yükletildi. Eskiçağın gerçeği ortaçağınki ile yer değiştirdi.İnsanların, uygarlığın başlangıcında bulundukları bir dönemde, yarattıkları düşünce ürünü, gene insanların ileri bir uygarlık aşamasında bulunduklarını söyledikleri bir çağda suçlanarak yerildi. Yerine düş varlığı kondu. Böylece somutta soyuta kayan bir gerileme başladı, gerçeğin anlamı da , yeri de değiştirildi. İnsanların elleriyle tutup gözleriyle gördüklerine değil de düş kurarak varsandıklarına gerçek denildi. Bu çağlar boyunca yinelenmiş, yürürlüğe konmuştur. Ancak atılanın yerine konmak istenen,

kimi yerde konan daha geliştirici, daha uygarcı bir nitelik taşıyamamıştır, daha açığı gelen gidenin yerini dolduramamıştır Anadolu'da.

*

Anadolu söylencelerinin önemli bir kesimi de ölülerle ilgili olaylardır.Daha sonra ayrıntılarıyla ele alınacak olan bu konu çok değişik durumlar gösterir. Kazılardan edinilen bilgilere göre, Anadolu'da ölülerle ilgili işlemlerin en yoğun olduğu dönem Hititlerin yaşadıkları çağlardır. Ancak, onların, ölülerle ilgili tüm eylemleri kendileri yarattı da denemez. İ.Ö.2000 yıllarının çok gerilerine giden birtakım geleneklerden etkilenmeleri, onlara komşu ülkelerden aldıklarını, kendi buluşlarını katmaları olağandır, doğaldır. Bugün,ölü gömme işleminin çağını kesinlikle belirleme olanağı yoktur. Ancak eldeki buluntular, Anadolu uygarlığının gelişik döneminde bu konuyla ilgili epeyce ilerleme olduğunu gösterir.

Kimi yörelerde ölülerin evlerinde içinde, döşemelerin altına, kimi yerlerde höyüklere, kimi bölgelerde kuyu biçimli kazılmış yerlere, özel küplere, odacıklara, kimi kesimlerde de taştan oyulmuş yerlere gömüldüğünü gösteren çok kanıt vardır elimizde. Yalnız Hititlerde üç türlü gömme yapıltığını biliyoruz. Toprak içine, küpe, taş kap içine ölü gömülürdü. Gene Hititlerde, daha sonra görüleceği üzere, eti yakılan kemilkerin bir kaba doldurulup gömüldüğünü gösteren kanıtlar vardır.

Kesin olarak bilinen, Anadolu ilkçağında, eskiçağında bütün ülkeye yaygın, tek türden bir ölü gömme yönteminin bulunmadığıdır, Bu konunun, Anadolu konusunda, bize ışık tuttuğu çok önemli bir sorun vardır, o da söylence varlıklarında görülen türlülüğün ölü gömme törenlerinde de varolduğudur. İşte bu özellik Anadolu söylencelerini türlendiren du-

rumlarrdan biridir.Bu olay uygarlık bakımından da ayrı bir değer taşır, oysa günümüze değin yeterince ele alınmamış, yalnız kazılarada çıkan buluntuları yorumlamakla, kısa açıklamalarla yetinilmitir.

Hititlerde ölülerle ilgili inançların değişik olması, bütün ülke yüzeyinde belli bir geleneğe bağlı kalınmaması uygarlık bakımından ilginçtir. Eskiçağda, ölülerin yakılması, yakılma işleminde özel törenlerin düzenlenmesi geleneği Hindistandarı kimi Akdeniz uluslarında da bu geleneğin sürdürüldüğü görülür. Hititlerle ilgili uygarlık buluntuları arasında ölü küllerinin konduğu, ölü kemiklerinin saklandığı özel kaplar görülmektedir. Bundan Hititlerin kimi ölüleri yaktığı kimi ölülerinin yalnız etlerini yakıp kemiklerinin sakladığı, kimi ölüleri de kollarını boynundan dizkapakları arasına uzanan bir bağla sımsıkı bağlayarak, çömelmiş gibi bir durumda gömdükleri anlaşılıyor. Böylece ölü gömme konusunda üç ayrı gelenek, üç ayrı işlem bulunuyor.

Ölülerin tümden yakılıp küllerinin bir kaba konmasının Hindistandan geldiği söylenebilir. Orada bu tür geleneklerin yaygınlığı bilinmetedir. Ölünün külleri kutsal sayılır, onlara karşı özel bir saygı gösterilir, küllerin konduğu kap da toprağa gömülür. Bu kaplar genellikle topraktan yapılmış küçük çömleklerdir. Öte yandan bu kül, kemik koyma kapları arasında tunç, başka türden alaşım kaplar da görülmüştür. Bu gelenek, maden kap yapma, Mezopotamya kaynaklıdır. Demek Hititler, bu alanda, komşu uluslardan birtakım inanç varlıkları almakta sakınca görmemişler .Bu durum inanç kaynaşmalarının kaçınılmaz bir sonucudur. Ancak , ikinci bir durum daha var, o da Hitit egemenliği altında yaşayan eskiçağ Anadol insanlarının böyle bir gelenekleri olup olmadığı, bizim Mezopotamya'dan Hitit çağından alındığını sandığımız bir geleneğin Anadolu'da eskidenberi varolduğudur.

Bu konuda çok kesin bir yargıda bulunma olanağı yoktur. Şimdilik, en güvenilir kaynaklarda bile çelişmeler görülüyor. Sözgelişi Riemschnider'in *"Die Welt der Hethiter"* adlı yapıtındı *Namni, İmar* diye geçen adlar *Belkıs mutlu*'nun"*Efsanelerin İzinde*"adlı yapıtında *Nanni, İnar* biçiminde yazılıdır.Bunlar birer dizgi yanlışı değildir besbelli. Daha bunlar gibi nice değişikliklir vardır. Bu değişiklik,yazıların okunmasındaki görüş ayrılığından kaynaklanıyor. Bu tutum günümüzde sürüp gidiyor,dolaylı olarak öteki inanç varlıklarının bilinmesinde de ayrılıklar ortaya çıkıyor.İşte ölü yakıp külleri bir kapla gömme olayı da böyledir şimdilik, kesinliğe varılmış değil bu konuda.

Hititler, ölen kıralsa yalnız etlerini yakar, kemiklerini yağlarlar, güzel kokularla yıkayarak özel bir kaba koyup gömerler. Onların gözünde kıral kutsaldır, tanrısal niteliklerle donatılmıştır. Ancak yakılan bir ölünün kemikleri özel bir kaba koyulduktan sonra neden başka bir ölünün yanına, yattığı yere gömülüyor? Demek Hititler kimi ölüleri yakmadan, kimileri tümden yakıp yalnız küllerini, kimilerini de kemikli yanyana, bir başkasıyla gömebiliyorlarmış. Bu üçlü inanç çok ilginçtir.Üçü de bir geleneği, kaynağı gerektirir.

Gene Hititler, kimi ölüleri dizçökmüş gibi boyundan,kollardan, dizkapakaları arasından bağlayıp gömerlerdi. Ölünün toprağa, ya da kendisine göre yapılmış öyle küpe oturur gibi gömülmesi, dirilip yeniden yeryüzüne gelebileceği korkusundandı. Kimi araştırıcılar öyle diyorlar. Oysa dirilme gücü olan bir ölünün o bağları da koparıp atabileceği doğaldır. Öyleyse işin içinde başka bir iş vardır. Hititler ölümle yaşam arasıdaki kesin çizgiyi bilemiyorlardı. Bundan dolayı ölümle dirilme eylemi bir düzeyde görülüyordu. Korkunun kaynağı bu "bilemeyiş" tedir.

Anadolu'da bu tür ölü gömmelerin çağlarla ilişkili oldu-

ğu, etkilenme kaynaklarının başkalarıyla bağlantılı bulunduğu ilk düşünülecek durumdur. Bundan, o çağlarda, Anadolu'da yaşayan toplulukların kendi bütünlükleri içinde ayrı birer uygarlık oluşturdukları, bu küçük uygarlıkların, Anadolu uygarlığının bütünleyici bülümlerinin varlığı da gözden uzak tutulmamalı. Ölüye karşı gösterilen saygı, düzenlenen tören uygarlığın özünü oluşturan öğeler arasındadır. Yeryüzende ölürlerle ilgilenmeyen bir uygarlık düşünme olanağı yoktur. Birbakıma uygarlık ölüler karşısında benimsenen tutumla başlar diyebiliriz.

Daha önce de değinildiği gibi. Anadolu söylenceleri belli bir dönemi kaplamaz, günümüze değin uzanır. Yunan-Roma İlkçağını, Anadolusuz açıklama olanağı yoktur. Trakya'da "Trak" denen insanların inanç ürünü olduğu ileri sürülen mitologi varlıklarının da Anadolu'dan etkilendiği, esinlendiği bir geçektir. Bu tarih gerçeğine Kafkas insanlarının buluşlarını da eklememiz yararlıdır. Söz gelişi, bir kafkas topluluğu olan *Abazalar*'ın (Abhaz'ların) inançlarında da, binlerce yıl öncesinden kaldığı ileri sürülen bir *illuyanka* öyküsü vardır. İlgili bölümde görüleceği üzre, bu öyküde geçen, Hititlerden kaldığı bilinen öğeler kafkas boylarında da vardır.Yalnız adlar biraz değişiktir. Kimi araştırıcılar birtakım kavramların köklerini araştırarak buldukları dil benzerliklerine dayanıp İ.Ö.3500 yıllarına varan eski bir ilişkiden sözetmektedirler.(6)

(6) B.Ömer Büyüka, Abahaz Mitolojisi anaç mı? 1971,s.97. Yazar bu yapıtında eski Kafkas mitolojilerine, onlarla Sümer Hitit mitolojileri arasındaki benzerliklere değinerek gerçekten ilginç savlar ileri sürüyor. Yazar çokluk batı kaynaklarına dayanarak araştırmalarını sürdürüyor, özel görüşlereni örnekler vererek açıkloyor. Yargıları kimi yerde tutarlı güven vericidir.

Kafkas topluluklarıyla Anadolu insanları arasıda, çok eskiçağlara varan, yakınlıkların bulunması doğaldır. Gerek Azerbaycanın güneyinden, Ağrı dağının eteğinden gelebilecek yol, gerekse doğrudan doğruya yayla isanlarınının gidip gelmelerine elverişli dağ yolları, Doğu Anadolu ile Kafkasya arasındaki yakınlığı sağlayacak,sürdü recek niteliktedir. Eskiçağda Anadolu-Kafkas komşuluğunun daha çok göçler sonucu yerleşmelerle yürütüldüğünü, bu olaya Mezopotamya uluslarının da katıldıklarını günümüze kalan kimi belgelerden öğreniyoruz. Öte yandan Abhazya denen ülkeyle deniz yolunun sağladığı komşuluk da önemlidir. Nitekim Abhaz'lar deniz yoluna Hopa, Rize yörelerinden Samsuna değin gelirlerdi. İlkçağda sürüp giden bu ilişkinin, özellikle Doğu Anadolu'da etkili olması olağandır. Olaya başka açıdan bakalım: Hititler Anadolu'ya Trakya üzerinden gelmişlerse Trak topluluklarından, az da olsa, etkilenmemiş, birtakım inanç varlıkları edinmemiş diye düşünülebilir mi? Biz bu soruya etkilenmenin olduğu doğrultusuda karşılık verebiliriz.

Söylence varlıkarıyla ilgili etkilenmelerin başka uygarlık ürünlerinden kaynaklandığını da söylemiştik. Bunu söylerken de eskiçağ uygarlık ürünlerinin yaratılmasında inançların büyük önem taşıdığı gerçeğine dayanmıştık.Özellikle toprak kaplar üzerendeki süslemelerde söylence alanına giren öğelerin çokluğu ilginçtir. Ölülerin yanlarına konan adak kaplarının süslerinde inançlardan başka bir etken aramak boşunadır. Bundan dolayı kaplar arasında görülen benzerlikler, süsleme yakınlıkları karşılıklı etkilerin etkilenmelerin birer kanıtı olsa gerek.Tarih öncesi çağlardan kalan uygarlık ürünleri arasında Suriye de bulunanlarla Anadolu da bulunanlar arasında ilgiye değer bir benzerlik vardır. Bu benzerlik, özellikle, toprak kapların süslemelerinde, ağız-sap biçimlerinde açıkça görülmektedir.Kuzey Suriye'de bulunan toprak kapla-

nın kimini Anadoludakilerden ayırma olanağı azdır.Bize kalırsa bu benzerlik de karşılıklı etkilerden, etkilenmelerden kaynaklanmaktadır.(7)

Anadolu söylencelerini oluşturan varlıkları tanrılardan , tanrıçalardan, devlerden, onlarla ilgili olaylardan bir bütün içinde değil, günümüzde söylenen kimi halk öykülerinin kaynaklarına vararak, böyle bir çaba göstererek araştırmak, kavramaya çalışmak gerekir.Yoksa , günümüzde "mitologi"kavramının anlamına bağlanarak yapılacak bir çalışma ne denli geniş boyutlu olursa olsun, istenen sonucu veremeyecektir.Anadolunun en eski uygarlık ürünleri olan söylence varlıklarını araştırırken günümüz Anadolu insanlarının inançlarının, geleneklerini de gözönünde bulundurmak gerekir.

(7) Kurt Bittel, Ön Asya Tarih Öncesi Çağları,1945, çev. Halet Çambel,s.100-117 Bulunan toprak kap örnekleri Anadoludakilerle karşılaştırılınca benzerlik kolayca görülür. Bu tür karşılaştırmalarda, aradaki sürenin uzunluğunu düşünerek, yüzde yüz tıpkılık arama gereği yok.

Tanrılar Tanrıçalar-Boğalar

Güneşin doğduğu yerden
Akan bir işiktır yeryüzüne
Tanrıların söylediği
Görkemli boğaların sırtında
Dalaşan bütün Anadoluyu.

SULAR ISINIYOR

Yüceler ışık kokuşlu gülüşlerle
indiler göklerin maviliğinden
Görünmeyen kanatlarında düşüncenin
Kimi öfkeden yoğrulmuş kimi sevgiden...

Bir türkü duyduğun yerde
Bir insan duygusudur konuşan
Sözcüğün örtüsünde.
Ne tutku ne yoğunluğun dilegelişi
Südün sessizliğini söyleyen

Bir çocuk özlemidir geleceğe...
Bütün söylenceler çocuktur
Sonra büyür dillerin kucağında
Girer istenen biçime
Bilinmeyen yılların akışında...
Söylencelerin en güzeli
Çocuklara seslenir duygu sıcağında.

ADONİS

Bir yazgının kanayan öyküsü
Baharı muştulayan gelinciklerde
Ak gülleri kızıla boyayan
Kışla giden yazla gelen sevginin
Masalları süsleyen kan kokuşlu öyküsü.

Adonis bir yerde Temmuz, Dumuzzi
Bir yerde Attis Anadolu'da Sümerlerde
Asur-Babil Kadınlarının gönüllerinde
Bitmeyen özlemin işlendiği bir örgü.

Adonis Hititlerde Telepinu'ya benzer
Yediveren güller açan ellerinde
Bire bin veren başaklar tarlalarda
İlkyazın sıcaklarıyla gelir bolluğu
Yaz aylarında sararmış olgun ekinler
Tarımcıların sevgilisi tanrısı
Genç kadınların özlem dolu gözağrısı.

Öyle sevmiş benimsemiş ki Adonis 'i
Anadolu'nun komşuları birer ad vermişler
Gönüllerince süslemişler donatmışlar
Yürek yakan gözler yaşartan öykülerle
Sindirmişler içlerine.
Tanrıçalar tanrılar kıskanmış Adonis'i
Birbirlerinden girmişler gencecik gönlüne
Suç üstüne suç işletmişler ona
Sonra da bir yabandomuzunu göndererek
Güneşin parlak örtüsünü sergilediği bir kırda
Çiçeklerle donanmış yaylımda girmişler kanına.

Sıcacık buğular çıkan kanlarının damladığı
Yerde bitmiş gelincik çiçekleri
O çiçekler ki baharla gelir
Baharla gidermiş o günden beri.

Attis-Adonis-Dumuzzi bir öykünün örgüsü
Ayrı ayrı dillerde söylenen üç türkü
Bolluk tanrısı döl tanrısı kadınların
Kızların sevgisili koruyucusu
Çiçekler bitkiler erkeklerin gücü
Gerdek gecelerinde görünmeyen yiğit
Güveyin belinden geline damlayan bengisu.

Dumuzzi bizim "damızlık" dediğimiz
Boynunu boynuzlarını bavi boncuklarla
Boyam boyam çiçeklerle süsleyerek
Sevinç tüküleri çığırışlarla
Döl almak için inekleri çektiğimiz
Görklü görkemli boğadır Anadolu'da
Attis-Adonis -Dumuzzi bir kökten üç ayrı dal
Bir dalın üç ayrı yaprağı

Tohum Sümer'den Babil'den Asur'dan
Yetiştiren güzelim Anadolu toprağı.

Nice türküler yakılmış Adonis'e
Hititlerde Telepinu diyerek
Törenler düzenlenmiş övgüler yakarışlar
Yalvarışlar sunulmuş açılan avuçlarla göklere.
Anadolu'da bahardır Adonis-Attis-Dumuzzi
Bir kaynağın üç adı bir de "temmuz"
Ekinlerin toplandığı ay, "orakayı" denen.
Orakayı buğdayların orakla biçildiği ay
Olgun sarı başaklarla harman düğünü.

ARDİNİ

Güneş Ağrı'nın ötesinden doğar Urartu'ya
Biraz güneyde kalır Van'la gölü
Ağrı'nın dorukları parlar önce
Sonra dökülür ışık yağmuru Vangölü'ne
Yayılır uçuşan güney ovalarına
Işık arabasıyla dolaşırken bakır
Yücelerden Urartu'ya korur Ardini

Kışın uzak düşer ülkeye yazın yakın
Güzle başlar karları giyinmeye
Baharla çeker sırtına yeşil örtüsünü
Gündüz gezer geceleyin uyur Ardini.

Ona yakın düşsün diyerek Urartular
Dağın doruğunda kurmuşlar tapınağı
Vangölününü komşusu kücük bir dağın
Bir de benzerini yapmışlar ovada
Yazın dağda kışın ovada durur Ardini.

Uzanır yazları büyük yaylımlara
Aydınlatır oylumları koyları
Koyunların yünlerini parlatır
Sığırların geyiklerin kuşların tüylerini
Girer Vangölünde yıkanır
Çıkar karaya kurunur Ardini.

Doğarken bürünür pembelere
Alaca yaşmağı çeker başına kuşlukta
Yürür ağır ağır maviliğe doğru
Kalın bir ışık örtüsüyle kaplar evreni
Öğleyin çıkar başluğun doruğuna
Yorgundur dinlenesi var soyunur Ardini.

Sonra başlar basamak basamak iniş
Açık maviye çalan giysiler içinde
Ormanlar sanırır sessizliği
Kırlarda belirir uykunun izleri
Gözleri süzülür sayıklar çiçekler
Tek tük ocaklar yanar dağ başlarında
Yürürken derin oylumlara karanlık
Emer kanını kızıllığın doyunur Ardini.

ARMA

Gece parlayan ay'ı gördün mü gökte
Akkorla dolmuş bir mangal
Kaçar bütün kötülükler ondan
Çocukların korktuğu cinler periler.
Geceleyin yolcuları koruyan
Yeşerten besleyen ekinleri
Buğdayları çeviren altına
Uyurken insanlar sarınıp karanlığa
Sığırlar ahırlarında koyunlar ağıllarda
Ormanlar kuşanırken sessizliği
Kuşlar ağaçlarda biriktirir cıvıltılarını
Günaçımında söylenecek türküye
Bir olur Hitit başlığı giyer arma
Bir olur Luvi kuşağı dolanır beline.

Dolaşır gökleri sessiz adımlarla
Güldürür yüzünü çiftçilerin
Gölgeleri kovar çayırlardan kırlardan
Sürer ormanları çalıların ağaçların altına.

Güneşle bölüşmüş gökleri
Bir dernek kurmuş çağların uzağından
Çevresinde toplanan yıldızlarla
Ulaşmaz bize boşluğu dolduran türküleri
Göklerin enginliğinde çınlayan çalgılardan
Yayılan, yumuşak ışıklı yürüyen ezgileri.
Arma'dır elinden tutan ozanların
Öğreten şiirleri öyküyü düşü.

Arma dönünce Dolunay'a güzele yüz olur
Ozana sevgli, çözer dilini sevenlerin.
Yarımay kaşıdır sevgilinini şiirde
Hitit ülkesinde bir geleceğin öyküsü
Bilicilerin dilinde, kabartmada tanrı.

Güzel günler gelir Arma'nın eteklerinde
Görkemli yüzünü gösterince yazbaşı toprağı
Onunla başlar ekinli türküler
Akar dilden dile kulaktan kulağa
Karadeniz köylerinde:

Ay doğar sini sini
Severum birisini
İplan assalar beni
Deyemem doğrisini

Bir ay ydoğdi gırandan
Olayım şefağına
Bi evde iki güzel
Vuruldum ufağına

Ay vurudi bacadan
Gün gibi yüzlerine
Hacan eperdum oni
Bakardi gözlerume

Ay doğdi gıranlara
Bak cama vuranlar
Gurban olayım e gız
Goynunda duranlara

Ay vuruyi vuruyi
Vuruyi da duruyi
E gız senunlan beni
Bi gıran ayıruyi

Ay vuranda vuranda
Memen kokar maranda
Gağur imana gelur
Gız sana yalvaranda

ARSİMELA

Dağların göğe yaklaştığı yerde
Kuş uçmaz kervan geçmez tepelerde
Yazın sıcağında kışın karında
Bir tanrı oturur Urartu'da
Tanrılar tanrısı denen bu tanrı
Çevresinde sayısız yardımcıları
Ardında sürür aydınlığı yürür
Ağrı'nın doruğundan baksa
Muş ovasındaki karıncayı görür
Güneş ay yıldızlar fırtına yağmur
Bir söylentiye göre ondan sorulur
Karayağız Urartu kızları
Yılın belli günlerinde dizi dizi
Yediveren başak gibi elleriyle
Yürek yakan bal damlayan dilleriyle
Arınmış gölleriyle girer alaya
Adak sunarlarınış Arsimela'ya
İnsanın ayak bastığı yerde sunağı vardı
Varlıklı yoksul bütün Urartu yurttaşları
Arsimele'ya saçı saçarlardı
Bir yürekti canlar
Bir damardan yayılan sıcakta tüten insanlar
Kardeşli dolgun sarı buğday başakları gibi...

ARUNA

Oynak tanrısı denizlerin
Dalgalı suların
Sevdiği balıkçılardır
Ürünü balıklar
Ona taparmış gemiciler
Durulur denizler uyuyunca
Öfkelenince kaynar
Allak bullak olur sular...

Ağarırken dalgaların saçları
Suların türküsü yansıyınca kıyılara
Tuzlu köpüklerle sarar yumağını
Fırlatır yosunlu kayalara.
Esen yellerle sarmaş dolaş
Döndürür suları yün eğer gibi
Bir olur iner denizin üstü derinlere
Bir olur çıkar yüzeye denizin dibi.

Balıklar yosunlar denizanaları
Midyeler yengeçler istakozlar
Denizin özünü sömüren
Yüzen yapışan nice canlılar
İçerken suda yıkanmış güneşi
Duyulmaz Aruna'nın sesi.

Bir de girince yeller suya
Dolaşmaya çıkınca denizde
Dağlar hırçın soluğu
Döner öfkeden Aruna'nın gözleri
Yürür kıyılara kemiriryeri.
Yürür kıyılara kemirir yeri
Dizilir dalgalar yavaş yavaş
Başlar denizle karalar arasında savaş

Denizler uyur esen yeller gidince
Çekilir enginlere dinlenir Aruna
Geceleyin örtünür ayışığını
Gündüzleyin serer denizlere güneşi
Emip günün memelerinden büyüsün diye
Yumuşak tüylü denizyosunları
Koyu bir yeşile boyayan durgun suları.

Sevmez yasalarına saygısızlık edenleri
Beceriksiz korkak insanları sevmez
Taşımaz engin bir ovaya benziyen omuzlarındna
Bilmeden girmek ölümdür denize
Aruna'nın değişmez kurallarını.
Bundandır batmayışı yüzenlerin
Uysal gemilerin bir de balıkların
Denizanalarının yayvan dirilerin.
Deniz Anadolu kıyılarında denizdir
Karadır aktır mavidir
Van'da göldür sodalı
Orta Anadolu'da tuzlu.
Deniz Anadolu'nunAnadolu denizin
Kucaklamış üç yanını meviler giyerek
Gönül vermiş Anadolu'ya Aruna,
Aruna'ya sormadan varılmaz Anadolu'nun yanına.

AŞKESAYA

Suların görünmeyen gücüdür Aşkesaya
İçtiğimiz yıkandığımız suların
Toprağın özünden çıkan
Buğulaşıp ağan sıcağın kanatlarında
Yağmur olup yağan.
Canlılarda kandır bitkilerde su
Ananın memelerinde süt
Gözlerde yaş
Işınların yansıdığı
Baharda yeşildir kışın ak
Soğukta kardır buzdur.
Çaylarda derelerle çağlayan
Kayalardan köpük köpük dökülen
Bir büyüdür aşkesaya
Hititlerden bize gelen.
Kimse duymaz Aşkesaya'nın türküsünü
Yağmur damlalarıyla delinmeyince toprak
Kimse bilmez Aşkesaya'nın gücünü
Oyulmayınca kayaların yüreği sularla.
Susuzluğun yardığı dudakların
Erimeyince yakıcı tuzu bir pınarda.
Odur demiri çeliğe dönüştüren
Demircinin Örsünden soğuk suya girince
Odur gelinciklerin al al gülüşü

Baharda tomurcuktan çiçeğe yürüyünce.
Üzümün suyunda can sıcağıdır Aşkesaya
Damar damar yayılan gövdeye
Sonra buğulandıran gözleri
Duyguları kırbaçlayan
Güçlüyü daha güçlü
Güzeli daha güzel gösteren.
Anadolu'da çağlayan sular var ya
Baharda bulunan emilmiş topralklarla
Tarımcıların yüzünü güldüren
Ekinlere canlılık veren
Aşkesayan'nın ellerinden fışkırır
Akar bitkiler tanrısı Telepinu'ya
Onun buyruğuyla döner doğaya.

EŞTAN

Güneş ışığından gülen
Günün gözüdür ay'ın yüzü
Kimden geldiği bilinmiyor Hititlere
Anadolu'yla yaşıt
Tarihten eski
Bir tanrıdır Eştan...

Öyle benimsemiş sevmiş Anadolu'yu
İnmiş gökyüzüden dağlara
Dağlardan ovalara yaylımlara
Karanlık oylumlara
Almış gecenin yarısını yeryüzünden
Işık giydirmiş ormanlara.

Bir yiğit delikanlıdır Eştan
Çıkarken günaçımıyla yoculuğa
Pırıl pırıl okları mızrakları elinde
Kaçışır karanlık- severler oyuklara.

Eştan -İstanus-Utu
Güneş tanrısı üçü
Anadolu'nun ışık egemenliği
Yaşamın yüreğinde tomuran tat
Bitkilerin sevinci canının esenliği
Toprağın gülüşü baharın şenliği

"Yoksulun yorganı öksüzün örtüsü"
Derler Anadolu'da güneşe
Elinin açıklığından onbinlerce yıl
Eştan'nın İstanus'un Utu'nun
Tapar olmuş insanlar Güneşe benzeyen ateşe.

HADAD

Fırtına tanrıları yetmezmiş gibi
Bir de hadad gelmiş anadolu'ya Suriye'den
Hitit ülkesinde törene
Birdaha gitmeyi düşünmemiş
Sevmiş toprağını suyunu
Konukseverliğini yağız insanların.
Adad ,Hamman derlermiş ona Suriye'de
Böyle söylüyor kimi söylenceler
Ağu dökülür gözlerinden
Öldürür gibidir bakışları
Kalın kaşlarının altından çevreye yayılan.
Nerde gürültü gümbürtü
Nerde yıkım nerde korku Hadad orada
Gören olmamış onu sessiz yeşil ovalarda
Besili sürülerin yayıldığı yaylımlarda.
Güzel ötüşlü kuşları
Görkemli geyikleri karacaları ceylanları
Durgun denizi mavi gökleri sevmez Hadad
Yıldırımlarla şimşekleri
Kara bulutların taşıdığı yağmurlarla
Fırtınalarla boralarla gelir
Tadını kaçırır ortalığın
Dileği yerine gelince
Gönlü olunca gider.
Orta boyu kalın omuzları çatık kaşları
İnsana dönüşen bir öfkedir.

Yüce dağlara pek çıkamamış Hadad
Orta Anadolu'dan güneydoğuya doğru
Uzanan ovaları düzleri seçmiş kendine.

HALDİ

Urartu'da tanrılar tanrısı Haldi
Güneşin yoldaşı devletin koruyucusu
Konuk gelmiş Teşup'un şölenine
Bilinmeyen, masalların sustuğu yerden
İnsanları koruyan savaşları yöneten
Bir elinde kargı bir elinde gül
Bir gözünde kan ötekinde su
Yarısı sevgi yarısı korku
Sevmiş anadolu dağlarının yaylımlarını
Yiğit duruşlu tepeleri
Uyuyan bir deniz gibi ormanlarını
Dönmemiş bir daha geldiği yere
Sürüp azgın atların çektiği arabasını
Göklerden öteye enginlere.

Girmesin yabancılar Urartu topraklarına
Akarsularında göllerinde balık tutmasın
Avlanmasın ormanlarında kırlarında
Dokunmasın kutsal geyiklere kuşlara
Yemişli dallar bizimdir yere dönük
Göğe yönelmiş güzel kokuşlu çiçekler
Ötüşleri tatlı kuşlar, sakızlı çamlar
İğdeler ardışlar kızılcıklar bizim
İster doğusunda ister batısında yetişsin
Anadolu'nun bütün ürünleri bitkileri bizim
Bizden sorulur yerle gök Anadolu'da

Uymayan gelmesin ülkeye bu kurala
Haldi'nin buyruğu bunlar onun yasası
Yoksa savaş gelir ardından kanlı bıçaklı
Başlar kesilir kılıçlarla gövdeler
Mızraklarla kargılarla delik deşik edilir.
Urartu demek yeryüzü demektir
Haldi demek savaşların başbuğu demektir
Göz gördüğünden öteye geçmezmiş evren
Böyle söyler böyle kurarmış insan eskiden.

Bir saldırıya uğrayınca toprakları
Önce Haldi'ye danışırmış biliciler
Urartu'da sonra başlarmış karşı savaşa
Giriş mutlu bir sonuç görünmüşse falda.
Toprak katmak dilerse kral topraklarına
Çağırırmış en büyük bilicileri konağına
Sorarmış geleceği günün neler getireceğini
Gülerse yüzüne yazgı kılıçlar bilenir
Kargılar oklar yaylar düzenlenir
Düğüne gidercesine yürünürmüş düşmana
Başlarında görünmeyen koruyucu Haldi.

Anadolu'nun doğusu yüksek yaylalar
Büyük dağlardır orda tanrılar tanrıçalar
Bir savaşla bir de barışla vardır
Birleşen çelişkiler bir yasada
Yaşamın başka yolu yoktur doğada.

HALMASUİTTA

Bir tapınak yaptırmış sana çağlardan aşan
Kuşşara kıralı Anitta
Seninle birleştirmiş adını
Yaşamış sana sunduğu sayısız adaklarla
Tanrı Halmasuitta.
Korkuların kaynağı Hatti ülkesinde
Saygıların yoğunlaştığı gönüller
Türküleşen yakarışların yükseldiği
Bolluk fışkıran toprağın özünden.

Neden yalnız adındır kalan
Kayalara yazılmış bilinmeyen ellerce
Tanrı Halmasuitta
Kuşşara'da kral Anitta
Bir yazıtın yaşattığı?

HAPANTALLİYAS

Evlerin yanından geçerken kötülükleri kovun
İçinizden arının sonra çarpar başınız
Hapantalliyas kayalarına
Aydınlığı sever Hapantalliyas
Korkar erdeminden karanlıklar
Gündüzleri gelir evrene geceleyin ay'ı
Gönderir göklere.
İyilik edin insanlara hayvanlara
Güzel düşünün güzel söyleyin
Böyle buyurur Hapantalliyas
Dalları kırmayın çiçekleri yolmayın
Koparın incitmeden yemişleri
Beslenin gönlünüzce.
Kimsenin görmediğini görür
Bilmediğini bilir Hapantalliyas.
Ona sığınır ormanlarda kırlarda yaşayanlar
Sevimli güzel diriler
Kötü yabanlar ilgarcı yaratıklar değil.
İyilik güçtür kötülük kolay
Yiğit işidir taş atan eli öpmek
Ekmek verenin yüzüne gülmek çetin değil.
Yolcuların önlerine diken koyan
Katırcıların düşlerine giren?
Bir düşmesin Hapantalliyas'ın eline
Belinin kırıldığı gündür.
Korkmayın geceden çocuklar yolcular
Ummadığınız yerde Hapantalliyas sizi kollar...

HARUVA

Güzel geyikler var ya yeşil otlaklarda
Ürkek bakışlarla çevreyi gözetleyen
Yürümekten çok sıçramayı bilen
Yaşını boynuzlarından öğerendiğimiz
Kızılağaçların gürgenlerin altında
Eğreltilerin arasında sazlıklarda
Koşar gibi süzülen
Süzülür gibi koşan
işte onların tanrısıdır Haruva
O tutar geyiklerin elinden
Götürür yaylımlara sulara
Sürdürür soylarını
İri memelerinden yavrusunu emziren
Geyikleri koruyan odur.
Uğur diye boynuzlarını kapılarımıza
Astığımız mutluluk beklediğimiz
Postunun üstünde yattığımız acımdan
Etini yediğimiz geyikleri koruyan odur.
Haruva gibi sevememişiz geyikleri
Yavrusuna bakmadan avlamışız
Övünmüşüz bir de basıp üstüne yerde yatarken
Upuzun gövdesinin pırıl pırıl tüylerle...
Petekten bal damlar gibi bakar geyik
Bir ışık yumağınca döner gözleri bakışlarında
Kaçarken döner arkaya kollar yavrusunu
Sonra süzülür sıçrayarak karışır ormana.
Ağlamaklıdır bağırışı bile
Seslenirken Haruva'ya...

Haruva'nın bol otlu yeşil yaylımlardır
Yaz aylarında durağı, kışın çekilir konağına
Kollar güzelim geyikleri yabanlardan,
Bir geyik vurulunca düz yaylımlarda
Haruva'nın yüreğinden damlar kan toprağa
Görünmeden, kızıl çiçekler açar orda.

HARZİŞ

"Ne ekersen onu biçersin,
İyiliktir ektiğim insanların gönlüne
Yüzyıllar Anadolusunda
Seçmeden iyisini kötüsünü canları.
Karanlıkta bile görürüm sevgiyi
Soğuklarda sıcak olurum
Serinlik solurum bunaltan sıcaklarda
İçilen suda yenen ekmekteyim
Sağılan sütte koparılan yemişte
Kovarım karanlığı tutar aydınlığın elinden.
Görünmeden gelirim dileyenlere
Görünmeden giderim kötülerden.
Dağlar aşılır bencillik aşılmaz bilirim
Ekmek veren ellere taş atanlar da gördüm
İyilik et denize at
Balık bilmesze tanrı bilir
Demiştim insanlara
Dinleyen var dinlemeyen var öğütlerimi
Gücenmem yapılanlardan
İşim iyiliktir gücenmek değil
Bir güneşim doğarım bütün varlıklara
Bir içim güzel suyum susayanlara
Seven de gelsin bana sevmeyen de.
Boş çevirmem uzanan eli"
Böyle yakmış türküsünü Harziş
Hitit çalgılarında binlerce yol
Çiçeğin kokusu yemişin tadı
Kuşların cıvıltısı günün ışığı
Ananın sütü atanın gülüşü
Ekmeğin özü onun sesidir.

HAŞAMELİ

Dokunmayın hayvanlara canı severseniz
İncitmeyin karıncayı kelebeği kuşları
Kimler çıkarmış bu yasaları
İnsan dilediğini yesin diyen?
Ben Haşameli hayvanları koruyan
Besleyen çoğaltan yaşatan tanrı.
Güçsüz güçlünün kulu değil benim ülkemde
vurulan kırılan yem değil
Besin değil
azık değil...
Ben Haşameli : hayvanları koruyan
üreten besleyen yaşatan
canı canlıdan çok seven tanrı
Anadolu'yu süsledim kuşlarla
Kelebekler uçurdum gelinciklerden
Arı kondurdum çiçeklere bal akıttım
Peteklerden,dut yaprağında ipekböceği besledim
Issızdı sessizdi yeryüzü
Giderdim tatsızlığını yaşanır kıldım

Dağların üstünde dağdı Haşameli
Kartaldan karıncaya değin bütün türküler
Onun dilinde söylenirdi tarihten önce.
Tarihten sonra bozuldu düzen insan girmiş
İşin içine değişmiş ezgilerin uyumu
Yemişler olmadan kurumuş dallarda
Çiçeker açmadan solmuş
Toprak kavurmuş tohumu...

HAŞHAŞ

Ocağımızı tüttüren tanrı Haşhaş
Evlerimizin şenliği yazda kışta
Karanlığı yırtan gecelerden öte
Ekmeğimizi pişiren büyük güç.
Tapınakları koruyan
Ona sunulmuş bir adaktır çobanların ateşi
Yüce dağ başlarında yaylımlarda yazın
Sürülerin yayıldığı.

Haşhaş doğanın görünmeyen yalımlı gücü
Kanın sıcaklığında güneşin yakışında
Ocağın kıvrılan kızıl alevlerinde
Bir canlılığı dile getiren.
Ev yapmak ateş yakmakla başlamış
Uygarlık gelişmiş ocağın sıcağında
Isına ısına görünmeyen ellerinde
Haşhaş korur kendine bağlananları
Önce yakar kızıla çevirir
Sonra dumana küle döndürür karşı koyanları.
Şimşeklerin çakışından fırlayan yıldırım
Taşın taşa çarpışından sıçrayan kıvılcım
Birbirine sürtünen nesnelerin sıcaklığı
Haşhaş'ın anasıdır.

Haşhaş taşın özünde güneşin gözünde vardı
Birbirine çarpan iki nesnede
insanlara göz kırparak yaşardı.
Birden yeşil ormanları kızıla döndüren
Çayırları kırları küle çeviren Haşhaş
Yalnız sulardan korkardı
Bir kabın içinde çalkanan su
Bir kazana boşalan deniz
Düşünce Haşhaş'ın eline
Duman duman göklere ağardı.

Haşhaş diriydi dipdiriydi
insanlar dokunmasalar katı nesnelere
Çakmaktaşını sürtmeseler demire
Sürerdi kendi tarlasını gönlünce
Ne ormanları döndürürdü kömüre
Ne yürekyağını dökerdi toprağa
Ne koyunlar kesilir ocakta kızarır
Ne konaklar evler barklar yanardı.

İnsan uyandırmış uykusunda Haşhaş'ı
Çıkarmış taştan demirden evinden dışarı
Önce kendini yakmış sonra evreni.
Görmüş insanın deliliğini Haşhaş
Uzak kalmak istemiş kötülüklerden
Ölmek değil yaşamak için daha mutlu
Daha güzel günler yarınlar görmek için
"Oynamayın benimle " deyip insanı uyardı.

Günün birinde sezmiş anlamış Haşhaş
Kötülük kendinde değil insanda vardı.

HAZZİ

Yüce dağlar tanrısı Hazzi
Egemen doruklara tepelere
Kutsallık veren yüceliklere
Hurriler belli günlerinde yılın
Düğün dernek eder tören düzenler
Adaklar sunarlardı Hazzi'ye
Dağa başlarında çalgılar eşliğinde.
Hazzi Hurrileri Hurriler Hazzi'yi
Böyle severlerdi.
"Dağlar tekin değildir" diyen öykü
Hazzi'nin ellerinde büyümüş
Kimi dillere masal olmuş
kimi dillere türkü.
Uğurludur dağ dorukları sayrılara
Sevenlerin açılırmış içleri dağda
Dağlara sığınanı dağlar korurmuş
Dağlar yürümez derviş yürürmüş
Bir masal gelir bize çağların gerçeği
Değşien gelenekler duygular elinde.
Özdür kalan Anadalu'da
Yediğimiz ekmekte içtiğimiz suda.
Van'dan güneye yürüyen dağlar
Hazzi'den öyküler söyler sessiz.
Bugün bile kimi yurttaşlarımız
O dağları kutsal sayarlar.
Beş bin yıl süren bir masal
Ancak dağların dilinde yaşar...

HEPAT

Uzun saçlarını dökünce göklerden
Başlar kara bulutlar gezinmeye
Doğumu yaklaşan yüklü bir kadın gibi
Şişer bulutların kocaman karınları
Şimşeklerin göz kırpışları görülür uzaktan
Duyulur tanrıça Hepat'ın öldüren sesi
Ardından bulutların kişnemesi
Dağlardan yuvarlanan kayalar gibi gürler
Yansır oylumları dolduran gümbürtüler.

Hepat'ın böyledir gelişi göklere
Kocası Teşup'tan geri kalmaz yıkımda
Taş çıkarır yakıp yıkmada göksel erkeklere,
Hepat fırtınaların kadını devler anası
Allak bullak etmektir evreni değişmez yasası
Bir geyiği parçalayan kaplan gibi keskin
Dişleriyle koparır sessizliğin derisini
Kara kan fışkırır toprağın damarlarından
Bulanan çamurlanan sulardır bunlar
Azgın dönergelerle göklere yükselen yerden.
Yıldırımların kılıç sesleri yankır
Karanlıkta dolan oylumlara yüksek tepelerden.
Korkudan titreşir çoluk çocuk
Şİmşeklerle gümbürder ağlar yağmurla boşl

Korkar çıldırır atar kendini taştan taşa su
Durdurur evreni bir azgın kadın tutkusu
Yıldırımlar gömülen dişleridir yere
Fırtınalar yayılan öfkesi enginlere.
Geçmez kolay kolay dişiliğinin azgınlığı
Eritir ince kumlara dönüştürür taşı kızgınlığı
Sürer dağların üstünden aşırır yelleri
Karlarla doldurur geçitleri belleri
Söker evlerin uçurur damlarını
Oynatır ağaçların en kocamanlarını
Evreni kucaklayan kollarında bebek gibi.

Böyle donatmış kadını Hurri düşüncesi
Bir tanrıça yaratmış ondan
Götürmüş Teşup'un yatağına
bir fırtına gecesi.
Söylediğine bakılırsa kimi masalların
Fırtına Hepat'ta Teşup'un sevişmesidir
Boşluğu dolduran gürültüler gümbürtüler
Hepat'ın yataktan yükselen sesidir.

HİKSTAS

Tanrıdır son dönemlerinde Hititlerin
Nerden geldiği kesin değil
Eskiden yaşamış olabilir Anadolu'da
Saldırır Tarhutas'a bilinmez neden.

HUHİTİS

Kayseri müzesinde bir yazıtta
Okunur Huhitis
Sevmezmiş tanrı Tarhutas'ı
Oyun edermiş ona boyuna
Saldırırmış yıkım getirirmiş başına.
Sonunda kızmış kralTuvati
Güç almış Tarhutas'tan
Yenmiş Huhitis'i.
Bu başarısı Tuvati'nin
Okunur Çiftlik köyünde Kayseri'de
Küçük bir yazıtta.

HURRA

Alaca öküzü suya çekince dışbudağın altında
Sapan bırakıp boyunduruk çözülünce
Sessizliğin içinden bir ses gelir
Toprak duyar
Yaprak sezer....
İki yorgun öküze bakar yücelerden biri
Görülmeyen, güneş gözleri dipdiri
Yeller yum
şar bakışlarından
Azalır sıcağın hızı
Toprak direncini koyverir...
Öküz öksüz değildir
yoksul değildir
kul değildir.
Bir tanrısı vardır onun da
Hurra derler
önünden eğilerek geçerler
insanlar

tanrı yaratanlar....
Öküzdür, öküzlerin tanrısıdır, kutsaldır Hurra
Öküze duyulan sevgi bir gelenktir
Ondan kalmıştır Anadolu'da.

HURRİŞ

Kocaman boynuzlu kalın enseli dik bakışlı
Boğalar vardır salınır yaylımlarda
Dalgın otlayan inekler arasında görkemli
Onların tanrısıdır Hurriş
Onları koruyan çoğaltan döl güçlerini.
Hurriler Hurriş demişler bu tanrıya
Hititler de benimsemiş koymuş tapınağa.
Kutsaldır bütün boğalar Anadolu'da
Yakın ülkelerde Sümer'de,Mısır'da
Dölleyici gücüdür doğanın.
Bilinmez başladığı çağ yürüdüğü yol
Bu kutsallığın gelenklerden öte
Bilinen ancak Hurriş'e sormadan
Adaklar sunmadan boğaya dokunma yasağı.
Bir masal vardır öldürürmüş isanı
Bir tas içinde boğarmış boğanın kanı
Böyle söyler Frigy'nın öyküleri
Bir de kral varmış bıkmış yaşamaktan
İçmiş boğanın kanından çıkıvermiş canı.
Hurriş'ten gelir bu söylenceler
Çağdan çağa yürür dilden dile geer.
Doğu Anadolu dağlarında kırlarında
Yaşamış Hurriler Vana dolayarında
Sonra göçmüşler güneye
Taşımışlar gelenklerinin göreneklerini
Gittikleri yelere sonra Hititlere
Onlardan kalmış bizlere
Ne gün bir boğa görsem.alımlı çalımlı
Gezinen yaylarlarda
Hurriş gelir gözlerimini önüne.

HUTUNİ

Büyük tanrılardan Hutuni
İnsanları yönetmekle geçirir günü
Güler yüzü saçılar adaklar coğalınca
Çatılır kalın kaşları gönlü olmayınca.
Oturur baştanrılarda ağrının doruğunda
Esen yellerle gönderir buyruklarını
Göklere sulara br de toprağa
Dediği tediktir buyruğu buyruk
Ne aydınlığa bakar ne karanlığa.

Bir gün doğarken toplanır tanrılar
Bir de karanlık gelirken ortalığa
İlkin ışıklaryıkanır Van gölünde
Sonra yeller el sürmeden çiçeğe yaprağa.

Daha çocuklar sıyrılmadan uykudan
Kuşlar oynatmadan kanatlarının
Koşar Hutuni göklerin ötesinden
Görkemli arabasına uçar gibi atlarını.

Sonra başlar evreni denetlemeye
Karıncadan arslana değin
Serçeden kartala değin
Tırtıldan yılana değin
Yoncadan gürgene pınardan denize
Kelebekten insana değin

IRBITIGA

Eskiden güneşle yıldızlar varken Anadolu'da
Ay doğarken geçenin üstüne göklerden
Tanrıydı yüceler ülkesinden seslenen Irbıtıga.
Bir yandan insanları severmiş doğayı bir yandan
Uzanan kollarıyla kucaklarmış bütün evreni
Onunla başlar onunla bitermiş gündüz
Bir de gece dağların ötesinde.

Topraktan kapkaçak yaparmış insanlar
Adaklar sunarlarmış saçılar saçarlarmış
Anılmış gönüllerle kutsal sularda yıkanmış
Ellerle güneş yuvarlanırken gökte.

Irbıtıga bilinmeyen adını bilenlerce
Dağların suların göklerin kutsallığı
Bütün ağaçlara bağımsızlık
Bütün kuşlara kanat veren.
Yüreğinden doğan mutlulukla beslenmiş
İnsanların nicesi Anadolu'da
Bugün adı kalmış bize
Geçmişi yaratan varlığımızdan.

İNAR

Güzel delikanlı
Arinna'lı Vuruşemu'nun oğlu
Güneş tanrıçasının.
Işık bakışlı
Görkemli görklü
Anasının eteklerinden tutarak yürür.
Aydınlığı sürür ardınca yerde gökte.
Mutluluk damlar bakışlarından
Çöle dökülen bir yağmur
Karanlığı yaran aydınlık
Avuçlarında yoğurulur doğanın sevinci
Ne öfkeyi bilir gönlü ne hıncı.
Işıyan bir erdemdir İnar
Uçar enginlere kanatlarında kıvanç
Güneşle gelir çocukların gözlerine konar.

Karadeniz'de gezerken koyu mavidir
Ovalarda yeşile boyanır bakışları
Akarsularda pırıl pırıl
Kıyıdan bakınca görünür çakıllar
Kızların gönlünde bir süslü duvar
Gelinlerin kucağında geleceğin güvenci.

Büyüne umuştur günçınında yeryüzüne
Karanlığın ağırlığında yeryüzene
Martı kanatlarının çevikliğinde mutluluk.

İRMUSİNİ

Çavuştepe'de bir tapınakta
Yalnız adı kalmış İrmusini'nin
Haldi'nin yanında yüce tanrılar arasında.

Adaklar sunarmış İrmusini'ye
Sıcak buğular yükselen kanları dökerek
Kesilmiş boğazlarından hayvanların
Dudaklarında yakarışlarla
Bitmeyen bir umudun ardınca koşanlar Urartu'da
Çavuştepe'de bir tapınakta.

Bugün yalnız temeli kalmış tapınağın
Kocaman kayalardan kurulmuş temeli
Bir de tapınağın gişinde yazıtta
Kral Sarduri'nin adı
Tanrılara adak sunmanın
Kesin yasa olduğunu bildiren yazı.

İSKUR

Fırtana derler ya
Allak bullak eden ortalığı
Tozu dumana katan
Yaşamın tadını kaçıran
Ağaçları yıkan ekinleri yokeden
Ölümü korkuyu getiren
Onun tanrısına yardımcıdır İskur.
Binince korku salan ölüm saçan arabasına
Hızla dolanır boşluğu
Gürültüler gümbürtülerle gelir
Zas Hazuna'nın ardından
Yıkılanı yapmaya değil
Kalan varsa ortadan kaldırmaya.
Bir mutluluk türküsüdür kulaklarında
Yerden yükselen çığlıklar iniltiler.

İskur için Saspunas'ın arkadaşı derler
İnsanlara birlikte yıkım getiriler.
Yatarsın umulmadık yerde pusuya
Sığırlar yaylıma gitmiş kadınlar suya
Düşünmez geçmez gönlünden acımak
Dağlar daraldıkça genişler yüreği
Fırtınadan hızlı çoğalır tutkusu
Uçurur boşlukta güzelim gelincikleri
Toza toprağa katar karar ekinleri
Bir çamur yığınına döner yeşil çalılık
Buğdaylar yokolur ardından gelir açlık
Çıkar göklerin yücesinde durur
Bakar çırpınan insanlara güler Iskur.

İSTANUS

Güneştanrıdır doğanda batanda
Bütün göklerin bilinen bilinmeyen
Bütün tanrıların tanrısıdır
Odur evrene can veren
Eriten kalın buzları
Karanlığı yokeden
Bir örtü gibi yayılan yeryüzüne.
Sağlığın esenliğin kaynağıdır aydınlığı
Gören gözdür görünmeyenden öte
Sıcaklığıdır yüreklerin.
Ağır ağır yürürken gökte
Sayar zamanın basamaklarını
Günü dilimler ışığın bıçağında
Ayları yılları bir boncuk dizisi gibi
geçirir zamanın ipliğine
En yüce doruğuna çıkıca gögün
kocaman bir göz olur yeryüzüne.
Onundur en görkemli tapınaklar
en görklü sunaklar onun
En güzel adaklar gönüllerin sarmaladığı
En sevilesi sunuşlar onadır
Yalvarışlar yakarışlar...

Günler uzamaya başlayınca büyür yolculuğu
Uzar bakışları yağan ışınlarla evrene
Kuşlar türkü çığırırken baharda
Koyunlar kuzular yayılır yaylımlara
Sığırlar buzağılar daha geniş solur
Yeşeren yumuşacık otları koparırken...
Kuş yuvalarında cıvıltılar yükselir
Dalların arasından güneşe doğru
Işınlar gözlerini kırparken
Anasının gagasından yem alan yavrulara
Çiçekler yakaran bir eldir açılır
Yapraklar yeşile dönüşdüğünde kırda bayırda
Bir yeşil yarışmadır yaşamak doğada.
Sularda yansıyan ışıkların oyaladığı yaşmak
Dökülür kıyılara denizin omuzlarından
Güneş yellerin dağıtıp dalgalandırdığı
Gür saçlara dönüşür tel tel ışınlarla
engin boşlukta.
Daha boldur ineklerin memelerinde süt
Koyunların tüyleri daha gür daha parlak
Sırtı yuvarlak olur küçük tosunların
Boğaların omuz aralarında yumaklaşır yağ
Bitkiler ağaçlar büyükçe
Yerden göğe yükselir dağ.
Sularda parıltılarla süzülen balıklar
Daha kolay görülür ışıklar kayarken
derilerinden
Daha parlaktır gözleri kayadan kayan
Çakıllar arasından uzayan kıvrılan
salınışlarla çıkan yılanın.

Artar etinde sevişmenin susuzluğu gençlerin
Uyanır sıcaklığı derisini yalayan özlemle
Yalvaran iki el gibi uzar öne doğru
kızların göğüsleri

Sıcacık bir yılan kıvrılır kalçalarında gizli
Görünmeyen bir el iner göğüslerinin arasından
Sıcaklığın ıyayarak göbeğine doğru.
İstanus yükselirken dağların arasından
Önce tepelerin ışıldadığı görülür uzaktan
Sonra serilir oylumlara aydınlığın örtüsü
Boyalı bir kilim dokur ışığın elleri
Türlü bitkilerin yaprakların yeşilinde
Aydınlıkla yanyana yürür gölgeler.
Ağaçların asmaların altında.
Günler uzarken uzar kırlangıç sesleri de
Öğle sıcağının yorgunluğu çarpar kanatlarına
Çiçekten çiçeğe konar arılar
Buğday başaklarında başlar bükülme
Arpanın çavdarın yorgunluğu duyulur sarıda
Kızılcıkla kızarır gelincikler solarken.
İstanus çekilirken dağların arkasına
Ayadınlatırken evrenin görümeyen bölümlerini
Bir kızıl yaygı serer göklere
Etekleri yayılır doruklara yaygının
Sonra sunar al köpüklü kutsal içkiyi
Yavaş yavaş gelir ardınca karanlık
El değiştirir yönetim yeryüzünde.

KALHİSAPİ

Hititöncesi tanılarından
Anadolu toprağından yoğrulmuş elleri
Nice boylara mutluluk vermiş
Nice boylara koku Kalhisapi.
Kimsin nesin nerdesin söyle
Hangi yüzler sürülmüş adak taşına
Hangi eller taşımış sungularını sana?

KAMRUŞŞABA

Tanrısın biliyorum Kamruşşaba
Anadolu toprağındansın gelincikler gibi
Seversin iyinin iyisini
güzelin güzelini,
Geceler korkutur çocukları, Kamruşşaba
ışık gönderir yararsın karanlığı
iri bir kabağı bölercesine yarıya
aydınlık olursun düşlere.
Sana yönelir açarken çiçekler
Gelincikler kızarırken tarlada kırlarda
Kızılcıklar etlenirken
Kirazın alı salkımın sarısı sende.
Sevmeyi sevilmeyi seversen Kamruşşaba
Yürürken konuşurken gülerken oynarken
Doğuran yaşar ağlayan yaşar gülen yaşar
Uzar bitmeyen bir çizgide varlık
ben
Sen
O
Biz
Siz
Onlar
Seninle başlar seninle biter Kamruşşaba.

KARHUHA

Büyük tanrı karhuha
Süsleyen kabartmaları kayalarda
Adına törenler düzenlenen
Yılda bir koyun bir sığır kesilen.

Gülermiş gözleri dökülünce kan
Süslenmiş kutsanmış adağın vurulan boynundan
Öyle söylüyor yazılar.

Karhuha büyük tanrılar arasında
Sürdüren görkemli göksel yasasını
Duyulmayan sesiyle
Seslenen insanlara
Büyük tanrılar arasında Karhuha
Yıllık şölenlerde kanla doyunan.

KAŞKU

Geceleyin aydınlık saçan ay varya
Gökyüzünden ovalara dağlara
Denizlerin üzerine serilen
Akan derelerle çaylarla
Gölgelerden kaçan
Açıklığı genişliği seven ay var ya
Kaşku demişler adına Hititler.
Onun gülüşüdür ay
Yüce dağların arkasından
Kum tepelerinin üstünden.
Yaprakların hışırdayışı dilidir
Sıcak yelleri ezgileri
Bilinmiyor yüzbinlerce yıldır
Yıldızlara gizli gizli söyleşileri.

Bir masal vardır Anadolu'da
Söylenir kış geceleri küçük çocuklara:
Güneşin kızıymış ay
Eskiden güneş aydınlatırmış geceleri
Yıldızlar da çocuklarıymış güneşin küçük
Ağlamış bir gece durmamış çocuklar
Acıkmış karınları yaramazların
Börek istemişler annelerinde: Güneşten.
Buğday öğütmüş un elemiş hamur yoğurmuş
Güneş, derken başlamış gecenin gelişi
Uzaktan gürünür olmuş karanlıklar
Güneşin elleri hamurlu çacuklar ağlar.
-- Git sen aydınlat gökleri biraz.
Karanlıkta kalmasın insanlar
Görüyorsun kardeşlerin ağlar elimde iş var
Demiş ay'a gelirim işim bitince.
Üşenmiş ay, çıkmak istememiş evden
- Göz değer güzelliğime, çarpar karanlık
Beni, ben görünmek istemem insanlara.
Böyle karşılık vermiş ay kızdırmış annesini
İndirmiş ay'ın yüzüne tokatı güneş
Yapışmış elinin hamuru yanağına
O günden beri bir yanağı karamsıdır,
Dolunay da bile Kaşku'nun.

KUBABA

Anaların anası Kubaba
Başkaların Kybele dedikleri
Bütün uluslarca bilinen
Söylenen dillerince.
Ellerinden yağar toprağa bolluk
Bitkiler ekinler
Çocuklar ellerinde büyüyen
Doğuran kadınların memelerinde süt
Ekinlen toprakta tohum
Üreyen çiğit çoğalan doğum
Bütün doğanların doğuranların sığındığı...
Geceleyin koruyan uyuyan bebekleri
Ağılda yatan yaylımda gezen kuzuları buzağıları
Besleyen iri göğüslerinden
Sürdüren diriler soyunu.
Anadolu 'nun anası Kubaba
Bilinmeyen çağların koynunda büyüen kadın
Geniş kalçalarında yaratmanın gücü
Doğuran yaşatan besleyen
Bütün Anadolu kadınları gibi
bire bin veren başak elleri.
Toprak esneyince yazbaşı
Tomuran çiçeğin özünde
Yeşile dönen yaprağın dilinde türkü
Işıkla gülen günaçımında yeryüzüne
Geceyle yayılan sessizlik oylumlara
Ana Tanrıça yaratan kadın
Bizimle başlayan bizimle giden.

Tarihin dilende masal
Doğada gözlerimize sunulan gerçek

Suyun dirilişi şişen toprakta.
Hititlerin söylediği bir ninni
Onlardan önce bilinmeyen atalarımızdan
Hattilerden kalan oymalı beşikte
Uyuyan bebeğe mutluluklar dileyen.
Denizler ırmaklar çaylar dereler
Sularda yaşayan göremediğimiz diriler
Yaşamın özünü Kubaba'nın memelerinden emen
uçan kuş yürüyen karınca.
Yoncaların süslediği başlığıyla
Tapınakları görkemleyen tanrıça.
Seninle gelir toprağın kıvancı
Baharın sevinci seninle
Olgun buğdayların mutluluğu
Kirazın alı karası
Kızılcığın kızıllığı
Vişnenin alası kayısının sarısı sende
Sana döner yüzünü gülen elma
Kızarıp kabuğunu çatlayan nar
Tadını sarıya dönüştürüp gösteren ayva
Sıcaklığını suyunun serinliğinde gizleyen
Buram buram özlem kokan üzüm
Alımlı bir sevgiye yarılır gibi
Dallara dolanan asma,bir de sarmaşık...
Senin özleminde kışın bulutttan inen yağmur
Kara dönüşür serilir bir yaygı gibi toprağa
Örter ilkyaza değin uyuyan tohumu
Gözkırpar uzaklardan bakan güneşe
İnce kar yumurları yansıyan ışınlarla.
Seninle başlamış seninle gider Anadolu
Geçmişten geleceğe tükenmeyen
Senin göğüslerinle doğa
Yeni bir beşik donatır uygarlığa...

KUMARBİ

Tanrılar atası Kumarbi
Hurriler ülkesinde yüceden yüce
Öyküler söylenmiş yüzyıllar boyu
Masallar örülmüş Hitit,Hurri dillerince.

Gökler tanrısymış büyük Alalu,
Bir uçtan bir uca süren egemenliği
Almak için elinden oğlu Anu
Başkaldırmış kıskancından babasına
Gökleri tek başına yöneten atasına
Bir savaş bir boğuşma baba-oğul arasında
Gökleri sarsan dağları titreten.
Kazanmış sonunda Anu
Almış egemenliği atasının elinden.

Tanrıların da değişmezmiş yazgıları
Böyle sürüp gidermiş göklerin yasaları
Günün birinde Kubarbi başbuğ olmak kurmuş
Gökleri yöneten babasına karşı koymuş
Anu'nun Alalu'ya yaptığını
Kumarbi de yapmış babasına
Gitmiş egemenlik elinden
O da bulmuş babasına ettiğininden

Boğuşurken baba-oğul Anu -Kumarbi
Oğul yenememiş azan öfkesini
Dişlemiş babasının erkeklik öğesini.
Kargışlamış Kumarbi'yi babası Anu
Ettiğini bulacaksın demiş üç tanrıdan
Gebe kalan toprağın karnından çıkan.

Doğurmuş toprak sonunda;fırtına tanrısı
Olmuş biri, Aranzah denen dicle ikincisi,
Üçüncüsü Taşmişu devlerin devi yaratık.

Örerken ağlarını yazgı yeni oyalar katar
Dokuduğuna, babasına oynadığı oyunu
Başlar Kumarbi'ye de oynamaya.
Anlaşır denizle Kumarbi bir dev yaratır
Kayalardan Ullikummi dedikleri
Dizlerine gelir ancak denizin en derin yeri.

Fırtına tanrısı Kumarbi'nin korkunç oğlu
Yardıma çağırır öteki tanrıları
Gelir us kaynağı Ea keser ayaklarını devin
Denizleri titreten Ullikummi'nin.

Ullikummi bir devdir, sağ omuzunda gökleri
Taşıyan,tanrı Upelluri 'nin sol omuzundadır.
Batar sulara kesilince ayakları
işe yaramaz Upelluri'nin yardımları
Verir yargısını yazgı yenilir Kumarbi.
Eden bulur olacak olan olur.
Elele vermiş Hititlerle Hurriler
Kumarbi'nin öysüsünü düzenlediler
Anu,Alalu, Ea,Sümer inancının ışıkları
Süzülmüş gönüllerin eleğinden
Ekilmiş Anadolu toprağına tohumları...

KUŞUK

Hurri gecelerini gündüze çeviren Kuşuk
Güneş giderken gelir göklere
Dağların Ardından eteklerini sürüye sürüye
Yağdırır bakışlarından aydınlığı
Kovar tepelerden dallardan yoğun karanlığı.
Hititlerde Kaşku,Selardıs,Arma derler
Luviler de Arma'yı severler benimserler.
Bütün değişik adların ötesinde ay tanrıdır
Anadolu 'da birdir yücedir.

Kuşuk göklerde yaydır yarımaydır dolunaydır
Doğarken başkadır batarken başka
Otuz günde üç biçim giyimi vardır
Üç parlaklığı üç gülüşü üç yürüyüşü
Gelirken de giderken de görkemli görünüşü
Esinler yağdırır gönlüne ozanların.

Hititler Luviler Hurriler Urartular
Gönüllerindce yaratmış yaşatmıy ay'ı
Adaklar sunmuş saçılar saçmış
Süslemişler tapınaklarını.
Geceleyin süslenir Hurri kızları
Ezgilerle türkülerle seslenirmiş dolunay'a
Sorarlarmış bilicilerden geleceği.
Kıskanırmış gibi tanrılar ay'ı
Buluttan örtü çekerlermiş yüzüne
Kızlar bundan üzülürmüş en çok
Seslenirlermiş iyilik tanrısına
Sürsün bulutları diye dağların arkasına.

Tarımcıları severmiş Kuşuk korurmuş
Ona dönermiş yüzünü ayçiçeği
Bir söylentiye göre ona vurgunmuş
Bir söylentiye göre çiçeğe dönüşen
Yalvaran yakaran mutsuz bir insanmış
Tanrıların kargşına uğramış.

İlkin işbölümü yapmış güneşle ay
Sonra kötüler girmiş aralarına
Cinler periler kıskanmış sevgiyi
Çözülmüş birbirinden elleri
Biri gelirken öteki gidermiş o günden beri.

LAKSMAS

Saldırgan tanrısı Hititlerin
Öfkeli yavısı Tarhutas'ın
Bir yazıtta söylenir adı
Kral Tuvati'nin yenilgiye uğrattığı
Tanrılar arasında.
Orta Anadolu bölgesinde söylenir adı
Bilinmez başka yörelerde
Bellidir çok eskiden kaldığı
Anlamı yok Hitit dilinde.

Hattuşaş'ın koruyucusu Lama
İyilikler atası yardımlar kaynağı
Onun açılan ellerinden yağar sevgi
Görkemli günler yaşar Hattuşaş
Mutluluklar esenlikler içinde.
Ne kılıç ne kargı ne mızrak
Ne ölüm saçan savaş arabaları
Ne kasırga ne fırtına girebilir büyük
Kapılardan Hattuşaş'ın
Arası yoktur Zas Hazuna'yla
Onun yakınlarıyla kardeşleriyle karısıyla
Barıştan başka türkü bilmez dili
İyilikten öteye uzanmaz eli.

Hititler ısmarlamış Lama'ya Hattuşaş'ı
Damdan açmışlar evlerin kapılarını
Ne dögüş düşünmüşler ne de savaşı
Elin tersiyle alında teri siler gibi
Yumuşlar yavıdan korkularını
Lama dolaştıkça Hattuşaş alanlarında
Tatmışlar en güzel uykularını.

Yorulmasın diye Lama damdan evlere girmede
Çevirmişler kapıyı doğuya
Örtmüşler damı baştanbaşa
Daha kolay görmek için doğan günü
Daha büyük görmek için Lama'nın yüzünü.

Hattuşaş Hattuşaş olalı Lama da Lama'ydı
Lama Lama kalalı
Hattuşaş'ta yaşamak kolaydı.

LELVANİ

Savaş tanrısı Lelvani
İnsanın tükenmeyen tutkusu
Sönmeyen öfkesi dinmeyen hırcı
Kanın kokusu çığlığın sesi.
Azgının gözünde yüreğinde kötünün
Uyumayan düşman uyuyan su.
Yenenin gönlünde yenilenin tepesinde
Kanla beslenen canlara doymayan
Savaşa gülen barışa kızan Levlani.
Yalnız insanlar arasında değil savaş
Yabanları da düşürür birbirine
Kurbağayı yılana yutturur
Geyiği kurda yedirir
Kartalın pençesinde çırpınır tavşan
Doğan serçeyi parçalar atmaca sığırcığı
Büyük balıklar yutar küçüklerini
Yaban sığırlarını kollar arslanla kaplan
Bağırta bağırta yerken yalnız kanla
Güçsüzün uykularını kaçırır güçlü
Senin işlerin bunlar Levlani.
Savaş kötüdür yenen için de
Uzun sürmez kanla sağlanan utku
Kimsenin ettiği yanına kalmaz
Sonunda kanla yuyulur kan
Kazdığı kuyuya düşer insan.

LEVANİS

Fırtına tanrısının kızkardeşi
Ele avuca sığmayan azgın dişi
Ortalığı karıp karıştırmaktır işi.
Ağlayan bebeler ürken kuzular
Titreyen buzağılar
Yüreği çarpan kuş yavruları
Sarı çiçeğe takılıp kalan arı
Küçük bir su birikintisinde boğulan
yüzlerce karınca
Kızılağaçların altında eğreltiler arasında
sinen yavru geyikler
Yumuşatamaz içini Levanis'in.
Dişinin eyleme dönüşen yoğun öfkesi
Kadının doğayı dolduran sarsan sesi
Erkeğe bilenen diş
Şimşeklenen göz Levanis.

MİN

Işıyan ayın tanrısı Min
Aydınlığın karanlığa gülüşü
Ilık güney gecelerinde gemicilere
Göklerin maviliğinden yağan ışık
Adına sunakların tapınakların yapıldığı
Deniz kıyılarında sularla türküleşen
Bir sevincin sessizliği yaran ötüşü.

Antalya'dan Side'ye doğru gider bir kıyı
Uzanır gizli ellerle koyların koynuna
Tuşlaşan maviliğinde denizlerin
Örer öykülerin ağını balıklara.

Kimilerin Men kimilerin Min dediği
Ayla gelen ayla giden bulutsuz göklerde
Görkemli bakışların aydınlattığı boşluk
Dalgalarla uzayıp kısalan
Söyleşen göksel varlık Min.

Çok severmiş Min'i balıkçılar
Ona sunarlarmış ilk tutulan bakılkları
Işık örtüsünü yaydığında sulara.

MEZULA

Arinna'nın güzel tanrıçası güney
Gülüşlü Vuruşemu'nun kızı
Sevenlerin umudu
Yanan gönülleri serinleten su
İyilikler ecesi Mezula.
Sana uzanır elleri dara düşenlerin
Örterken ışınlarıyla yeryüzünü
Karanlığı sürerken uzaklara
Gülüşlerinle dolar evren gün açımında.
Köpüren şaraba dönersin gün batarken
Pırıl pırıl bir mermere damlayan
Yayılan kızıl saçlarınla dağlara
Kızılcık suyunda yıkanmış ak örtü gibisin
Açılan birer ağızdır sabah çiçekleri
Övgüler söyleyen türküler yakan
Mutluluk taşıyan gelişlerine.,
Ver gözlerinle bakayım evrene
Yılın en uzun gününde Mezula.

NANNİ

Dağlar benden sorulur diyor Nanni
Hurriler ülkesinin yüce dağları
Ne güneş ne ay çıkabilir doruklarına
Bana sormadan ne gündüz ne gece
Gezebilir oylumlarında yamaçlarında.
Ağrı'da başlığım aktır yılboyu
Kırlarda yaylımlarda yeşil giyerim
Yılın yarısı, çamlar ardıçlar gülüşüm
Eteklerimde karayemişler bekçidir
Kartallar ulağını fırtına türküm.

Eskiden yurdu, kıyılar ovalarmış Manni'nin
Kıskanmış deniz tanrısı görkemli
Yürüyüşünü göklere yükselen başını
- Benim maviliğim yok sende, demiş,
Benim ışıyan suların, dalgalarım,
Ucu bulunmayan derinliğim, enginliğim,
Göremez en güçlü gözler bile bastığım
Yeri, sana kim baksa yorulur,
Açılır gözü günlü bana gelenin.

Üzülmüş bu sözlere Nanni
Uğramamış bir daha kıyılara
Toplamış ağaçları bütün bitkileri
Çekilmiş suların varamadığı dağlara.
Yağmurlarla yıkandıkça Nanni
Gövdesinin kirlerini döküntüleri
Akarsularla yollarmış denize.

Bozulmuş o günden beri barış
Dağlarla denizler arasında.
Ne denli kükrese sarsılsa deniz
Yürüse gürleyen dalgalarla karalara
İnermiş dağ tanrısı tepelerden
Atarmış tokatı sulara
Onun sesiymiş denizden gelen gürültü
Kulakları patlatan korkunç gümbürtü.

NERİK

Fırtınalar tanrıçası Hepat'ın kocası Nerik
Bir dediğini iki etmez eşinin
Yardımcısıdır bütün işlerinde
Ortaklığın altını üstüne getirmede
Sularda kaplama ekilmiş tarlaları
Söküp götürmede sayısız ağaçları

Ölüm gezdirir omuzlarında Nerik
Hepat'ın öfkesini taşır yüreğinde
Buyruk salınca göklerin ötesinde
Görünmeyen engin denizlere göllere Hepat
Açar bütün kapıları Nerik
Boşalır gürültülerle gümbürtülerle sular
Kara bulutların oyuklarından
Şimşek yıldırım gökgürültüleri
Fırlar gizli yuvalarından
Takınırlar esen yellerden kanatlarını
Bütün güçleriyle saldırırlar yeryüzüne.
Önce dağlara vururlar
Korkunç gürültüler duyulur yücelerden
Fırtınalar atar saldırganları
Yenildiği görülmemiştir yiğit dağların
Yürür ormanların üzerine fırtınalar
Ağaçlar inler ağaçlar kırılır devrilir
Azgın sular sürükler ölülerini
Toprağın gövdesini yırta yırta denize.
Sonra geniş ovalarda başlar savaş
Süzülür yellerle yıldırımlarla sularla
Hepat'ın ordusu göklerden
Başlarında Nerik.

NİKARUHA

Antitta'nın yaptırdığı tapınakta
Öfkesi adaklarla yatışan tanrı
Köpüren kıran döken Nikaruha,

Verimlidir Çorum ovaları
Koyunların sığırların yayıldığı yaylımlar
Ürken sıçrayan geyikler
Göklerin süzülen kartalı dağ doruklarına
Senin yolunda birer adak Nikaruha.

NİNATTA-KULİTTA

Tanrıça Sausga'nın yardımcıları
Ninatta-Kulitta
Yanyana yürürler Anadolu'da
Sausga'nın yanında söylenceler boyunca.
Alınyazıları yazgılar
Ninatta-Kulitta ikilisin ellerinde örülür
Bilicilerin söylediği türküler
Onların dillerinden dökülür
Bir ezgidir Ninatta
Bir uyumdur Kulitta
Ellerinde yazgıyı gösteren zarlar
Bir tepsinin üstünde
Sausga'nın ardınca yürürler
Hitit kabartmalarında öyle görünürler
Savaşta barışta
Acıda kıvançta
Yüzyüze dizdize
Ninatta-Kulitta...

NOLAİNİ

Suya giderken yaban sürüleri
Ürkek gözlerle bakar çevresine
Bir yırtıcı pusuya yatmışsa yörede
Yaklaşır sürüye sine sine
Masalların söylediğine göre
Nolaini yönetirmiş bu işleri
Urartu kaya yazılarında
Kimi çiviyazılı buluntularda
Sık sık geçer Nolaini'nin adı
Adaklar sunulur saçılar saçılırmış ona
Kimi sevgiden kimi korkudan
Eli boş gidemezmiş tapınağına.

Kolay değil insanlarla tanrılar
Arasında barışı sağlamak
Adak sunmadan saçı saçmadan
Tanrılara yaklaşmak.
Üstelik dağlık bir bölgedir Urartu
Birden bire karlı tepelere dönüşür ova
Güneş çekince elini eteğini
Bir kalın örtü gibi korku serilir ortalığa.
Adak ister saçı bekler tanrılar
Aydınlıkla gelende karalıkla gidende
Karanlıkla gelende aydınlıkla gidende.

PAHHUR

Od'tur ocaktır Pahhur
Ateşte yaşar ateşi korur
Bütün ocakların başbuğu
Kanımızın sıcaklığı
Kıvrılan yalım
Dalgalanan alev
Tanrılar arasında güçlü dev.
Ondandır yalımların kutsallığı
Yanan odunun etkisi.
Yakalarsa bir kabın içinde
Kendisini söndüren suyu
Duman duman uçurur göklere
Bir de dökülünce üstüne su
"cızz"diye titrer yüreği.
Bundandır eski bilgeler.
"Ateş ortamında güçlüdür" dediler.
Pahhur gizlidir üzümün suyunda
İçinde sıcaklığı gövdemize sarılan
Sevginin yakışı bile
bize ondan kalan.

PİVA

Nice su tanrılarından biri Piva
Dağlarda ovalarda göllerin
Akarsuların tuzlunun tuzsuzun görünmeyen
Tanrılarından biri.
Esen yellerde yumuşak yumuşak kımıldayan
İnceden birses çıkaran tatlı sular
Bir özlem türküsüdür Piva'nın
Ağaçlar dinlemek için eğer dallarını
Salkım söğüt bu özlemle kimbilir
Salar sulara yeşil saçlarını.
Sazlar yükselir derinlerden
Yosunlar sokulur kıyılara gizlice
Bir olur kayar yüzünde suların
Siner tatlısu balıkları
Boyalı kelebekler uçuşur
İnce saz doruklarında
Işık ortalık kararırken dalar uykuya
Türkülerin idinlemek için Piva.

RUNDA

Güzel bir geyik yanıbaşında
Mutluluk soluyan tatlılık otlayan
Yazgının yürüyen buyruğu
Geleceğin bilgesi Runda.
Örtünmüş dolaşır iyiliği
Göklerde yeryüzünde
Işık damlayan gülüşleriyle
Görünmeyen gövdesiyle
Salınır canlılar arasında.
Çağlar yürümüş çağların ardından
Daha gelişmiş çiçekler bitkiler
Sazların üstünden uçuşan kelebekler
Duyulmayan tüküler söylemiş yazgıya
Işıkla çizilmiş insanların yolu
Savaş bilinmezken Anadolu'da.
Bir başka düzen gelmiş yeryüzüne
Demirden kargı yapılmış ok yapılmış
Binlerce yıl sürüp giden barış
Runda'nın ülkesinde geyikleri koruyan

"Geyikli Baba" türemiş ıssız ovada.
Sonra gidip yerleşmiş Bursa'da
Geyiklerle gezermiş ormanlarda
"Abdal" olmadan önce "Kaygusuz Abdal"
Oklamış bir güzel geyiği
Geyik kaçmış "Kaygusuz" koşmuş
Varmışlar kapısına Abdal Musa'nın
İçeri girince geyik görünmez olmuş.
- Ne ararsın demiş Abdal Musa
Elinde yay taşıyan Kaygusuz"a
"Kaygusuz "demiş;
- Bu eve girdi vurduğum geyik onu isterim.
Çıkarmış böğründen atılan oku
- Attığın ok bu mu demiş abdal Musa
Sarsılmış "Kaygusuz" el almış "Baba"dan
O gün bugündür geyik kutsaldır Anadolu'da.
Geyikle dile gelen
Masallar öyküler ören Runda.

SANTA

Luvilerin yüce tanrısı Santa
Sarma demişler adına Güney Anadolu'da.
Adakların sunulduğu günaçımları
Ağıtların yakıldığı geceler
Süsleyen birer sunuştur Santa'ya
Yakaran yüreklerin buğulu sıcağında.
Çağların belleğinde kalmış adı
Törenlerin düzenlendiği tapınakta
Kıskanılan bir yer bilmediğimiz
Geleceğin eline bırakılmış bir öykü
Uzayın dudaklarında duyulmayan türkü.
Görülür günün birinde yüzü Santa'nın
Dinleyen olur sesini çağların ötesinden
Bugün bilimin unuttuğu bir yerden.

Nice boyların gelip geçtiği Anadolu'da
Pek az öykü söylenir Luvilerden
Sayısız tanrının beslendiği toprak
Susuyor tarihin başladığı yerde
Bilinmeyenlerin özlemi tüter bir öd ağacında
Büyür umudun geleceği bilinenlerde.

SARHUTAS

Yalnız adı kalmış gümüze bir yazıtta
Tarhutas'a saldıran tanrılar arasında.
Bir varlığın simgesidir sevdiklerine gülen
Sevmediklerine kızan Sarhutas.
Nedendir geçinemediği Tarhutas'la
Nedendir kargısını çevirdiği
Ucu sivri oklarını yağdırışı bilinmez.

Bir tanrı olduğudur bilinen Hitit ülkesinde
Binlerce tanrıdan biri.

SARKU

Yılda bir koyun sunulur Sarku'ya
Törenler düzenlenir yemekli
Büyük tanrılar dişili erkekli
Toplanırlar görkemli konağında
Baştanrının göklerin bilinmeyen katında.

Birleşir korku saygı
Süzülür gözleri güzelim koyunun
Fışkırırken boğazından sıcak buğulu kanı
Al al güler bıçağın ağzı.

Sarku sunulan adağın sıcaklığında
Yüceliğin tadını çıkaran tanrı.

SARRUMMA (ŞARRUMMA)

Hititlerde Telepinu
Güney illerinde Şarrumma,Sarma,Santa,
Sarrummma dedikleri
Hep iyilik düşünür insanlara
Bilinmeyen çağlardan beri
Yerde gökte görünen görünmeyen canlılara.

Sarrumma'nın gözlerinden yağan ışık
Önler karanlıklara saklanan kötülüklerin
bilemiş saldırılarını
Mutluluk saçar elleri
Odur gülen sevilesi varlıklarda
Güney dağlarında yaylımllarda
Açan çicekte yeşeren çayırda.
Odur koruyan canları
Suçları kovan odur.
Nice türküler kalmış tarihin belleğinde
Bizlere söylenmedik
Sarrumma'ya sunulmuş yazbaşı günaçımında.

Bilinmeyen bir yerde gözlerin ışığı
Gülerken süslenir doğa
Yayılır yeşilin kokusu
Toroslardan Antalya'ya...

SASPUNAS

Düşler susar bellek yorulur
Çıkmaz aydınlığa Saspunas
Yalnız fırtınalar çıkınca görülür
Allak bulllak olan ormanlarda
Uğuldayan dağlarda
Gürleyen göklerde.
Kimi bir fırtına tanrısıdır der
Kimi Zas Hazuna'nın yardımcısıdır
Onun da parmağı var yıkımlarda
Korku salan olaylarda
Bir yerde dinerken fırtına
Bir yerde başlar
Masalların yorumuna bakılırsa
Tanrılar anlaşamamışlar.
Öfkenince kan dökülür ellerinden
Acısını çeker insanlar yazgılarınca
Kötülük saldırır iyiliğe
Alçaklık kanlı gözlerle yürür erdemeni üstüne
Karanlık bir kaşık suda boğmak ister aydınlığı
Bilenir kılıç ağzına döner hıncın dişleri
Öfkenin kan dökülür ellerinden

Ot bitmez bastığı yerde kıskançlığın
Güçlünün kabarır azgınlığı doymazlığı
Soyup soğana çevirir güçsüzü
Tutan olmaz yoksulun elinden ölse de
Leşe konan sinekler gibi sarar çevresini
Varlıklının üşüşür başına çıkarcılar
Dört nala kalkar düşkünü sömürme
Bulunmaz ölüsünü gömen bile.
Görünmez insanın içi dışından
Bundandır iki yüzlünün kazancı.
Bir fırtınadır insanda bu da
İster uyanıkken gelsin ister uykuda.
Sapsunas fırtınadır yıkımdır
İnsanda kudurmuş atılımdır....

SAUSGA

Geleceğin tanrıçası Sausga
Yazgıların yumağını ören
Ne gelecekse başına nsanların
Bilinmeyen bilinen Sausga'nın buyruğundan geçer
onun görümeyen ellerinde dokunur
Alınyazılarının mutluluğun kilimi.

Bir de savaş işlerine bakarmış Sausga
Ardından yürüyen yardımcıları inatta-Kulitta.
Oyuncuların eğlencelerin tanrıçası
Zar atıp fal bakmanın bilgisini
Ondan öğrenmiş Hitit bilicileri.
Başında güzel örtüsü tacı
Elinde oyun araçları ya ad iki ağızlı balta
Kimi yerde geniş kanatlı kimi yerde
Dalsız budaksız uzayan bir kavak
Kadı güzelliğinin taşa oyulmuşu.

Sausga'nın kutsal ellerinden çıkmış
Utku, ona sığınırmış yakarırmış savaşçılar
Saçılar saçar , adaklar sunar savaştan önce
Onlardan yana olsun diye
Onlara gülsün diye başarı
Güzel kokulu tütsülürle yükselir yakarışlar.

Anadolu'nun ovalarında dağlarında dolaşan
Sürüleri otlatan çobanlar
Ekinleri toprağa saçan tanrımcılar
Genç analar çocuklar
Yeşil evlilik düşleri gören kızlar
Yollarını gözler Sausga'nın
Onun pırıl pırıl sularında yıkarlar
umutlarının görünmeyen bir ülkede
Gönül dedikleri yerde.

Yonca yapraklarıyla bakılan falda
Kuyuya atılan dilek taşında
Umutların kanatsız uçurulduğu gökte
Dolaşır Sausga'nın ulakları.

SEBİTU

Büyük tanrı Sebitu dağların doruğunda
Adaklar saçılar bekleyen ölümlülerden
Urartu'nun yücelerinde durup KIrallara seslenen
Andiçilirmiş adına kötülüklürden arınmış
dillerle gönüller
Dinlediğimize göre çiviyazılı belgelerden
Günün ışığı vurmadan oylumlara
Göz kırpmaya başlamadan Ağrı'nın karları
Kızıl başlığıyla dağların arkasından
yükselen güneşe
Kırallar kalkar Sebitu'ya yakarırlar
Gelen günün ardından mutluluk umarlar.
Ona sorulmadan başlanmaz günlük işlere
Ne sığırlar götürülür yaylımlara
Ne düğün düzenlenir ne dernek
Ne toprağın tadı karışır pınara.

Aydınlık çekilirken dağların ötesine
Kuşlar kantlarına yükseliy götürürken
alaca cıvıltılarını
Ormanlar giyinirken geceyi
Günün son yakarışları sunulur Sebitu'ya
Yeryüzü dalar uykuya.

SELARDİS

Senin de biliriz adını
Kaşku'dan öğrendiğimiz
Sen de bir ay tanrısısın
Başka bir adısın Kaşku'nun.
Sevgiler esenlikler sana da
Yeryüzünden
Yüreğinden insanoğlunun.

Salardis ay'dır gecenin başında
Işıyan bir başlık açılan göğe
Yürüyen karanlığa karşı günşen ötesinden
Yarımay'dır dolunay'dır ilkay'dır
Bilinmeyen
Kimliğini gizlemiş çağlar
kıskanmış saklamış özelliklerinin.

Gecenin kuşluğunda çıkar gezintiye
Yorulur öğlesine doru
Durur gibi yavaşlar adımları
Yıkar yüzünü göklerin görünmeyen mavisinde
Hızlanır yürüyüşü çekilir oylumlardan
Yavaş yavaş dürer eteklerini
Dinlenir dağ doruklarına.
Gider yüzünün parlaklığı
Solar aklığı giysilerinin
yaklaştıkça güneşe
yeryüzünden görünmeyen bir yerde
Başlayan sessiz bulumşa bitirir işini.

SERİS

Boğalar yücedir Anadolu'da
Bütün inekleri dölleyen soyun gücü
Tarlayı süren sapan
Harmanı döğen çakıl dişli tahta
Kimilerin "düven"dedikleri
Onun boynundan geçer.
Boğalar kutsaldır Anadolu'da
Boynuzlarında taşır yeryüzünü
Sallayınca başını deprem olur
Boynuzları kapıların üstünde
Evleri çocukları kapıların üstünde
Kimiler güç sayar kimiler uğur.
Boğalar burulunca dölden kesilir
Yalnız sapan çeker harman döğer
Eskiler "öküz evin direği" derler .
Boğalar yiğittir Anadolu'da
Delikanlının güçlüsü "toson"dur
Korkağa "inek"
Bizim suçumuz yok böyledir gelenek.
Seris bir boğadır Hititlerde
Tanrısal güçlerle donanmış enenmemiş
Masalların konuşamaz olduğu yerde
Mısır'da "Apis" Hurrilerle "Hurriş"
"Şeşiriş" yoldaşları vardır denenmiş.
Boğalar sevimlidir Anadolu'da
Analar oğullarına "tosunum "derler
Dalkılıç boynuzlu boğaları düşünürler.
Boğa böğürürken yiğittir
Boğa yürürken görkemlidir
Boğa aşarken erkektir.

SİN

Ay tanrısı Sin
Samilerden konuk gelmiş Hititlere
Öyle sevilmiş beğenilmişki
Bir daha göndermemişler geldiği yer.
O bilinmeyen günden beri
Onun da vardır Anadolum'da
Geceleyin göklerde güzel bir yeri.
Oda süslemiş Anadolu'nun
Ay tanrıları Kuşku'ya Arma gibi
Karanlığın örtüsünü kaldırıp gökleri
Girmez dalların altına
İnmez korkulu yerlere
Gölgeyi sevmez oldum olası
Engin denizlerin pırıl pırıl örtülerine
Yaylımların kırların geniş kilimlerine
Uzanmak sessizliğin tadını çıkarmak varken.

Mezopotamya'dan gelirken Sin
Yıkamış ellerini Fırat'ta
Dicle'den gidermiş susuzluğunun
Ovadan yükselmiş Anadolu dağlarına.
Birgüzel kızmış orda da
Güneş tanrısıyla bölüşmüş evreni
Seçmiş karanlığın üsüne doğmayı
Yol göstermeyi yolculara
Bir de düşleri süslemeyi
Gizlice bürünerek uykulara...

SİUNASUMMİ

Anittan'ın yaptırdığı tanrı evinde
Bir hitit inancının biçimlediği
Tanrı Siunasummi
Adaklara saçılar kurbanlar
Anadolu'nun besili görkemli hayvanların
Sıcak buğulu kanlarında yaşayan.

Siunasummi kimden kimedir seslenişin
Bogazköy'den öte tarihten beri
Unutulmuş onunda yakarış türküleri.

Bir adtır günümüze kalan
Sayısız Hitit tanrılarından
Siunassummi.

SULİKATTA

Irmakların akarsuların tanrısı
Tamarra ırmağındaymış konağı
Ordan buyruk salarmış ırmaklara...
Çavlayan gürleyen
Çavlanlardan dökülen sular
Azgın dereler çaylar
Onun dilinden söylermiş türküyü.
Otururken Meryemana deresinin kıyısında
Maçka'da bakarken akan öfkeyi suya
Düşündüm Sulikatta'yı
Gelmiş mi dedim içimden
Çocukluğumun geçtiği yaylalardan kopu glelen
Kışın uysal baharda güzde deliren bu çaya
Yüzmüş mü göllerinde
Ondan gidermiş mi susuzluğunun benim gibi.
Öyle kıskançki zaman
Gözlemiş ırmakların en güzel öykülerini
Bizden, esirgemiş belleğimizdem.

SUPPİLULİA

Pırıl pırıl pınarlar görürsün Aadolu'da
Kaya diplerinden çıkan
Otlar çayırlar arasından fışkıran
Ağaçların altından akan
Soğuk serinletici tatlı pınarlar
Kimilerin göze
Kimilerinin kaynak dedikleri güzel içimli sular
Onların da koruyan birer tanrısı tanrıçası var.
Suppilulia korur bu kaynakları
"Arınmış kutsanmış" demektir adı da
Bundandır kimi suların yüceliği
Sonradan Greklerin "kutsal su "ya
"aigiasma " dedikleri.

"Aigiasma"ya bizimkiler"yazma"derler
Cinlerin perileri koruduğunu söylerler.
Suppiluliuma bir kraldır yücedir Hititlerce
Tanrısal güçleri vardır görülmeyen
Özdeştir onunla Suppilulia
Tanrı kutsal kıral kutsal pınar kutsal.

İnce birses duyulur fışkırırken su
Bilinmeyen çalgıyı düzenleyen elden
Gelen uyum bu
Yeşildir pınarın yöresi
Çiçek oynayışlarına
yaprak kımıldanışlarına uyar suyun sesi.
Pınar umuş yeridir Anadolu'da
Sevenler gönüllerini duyar
Sıyrılır kötlüklerden arınır bir solukta.

Pınarbaşında tarihin dilinden anlayan.
Onbinlerce yılın türküsünü duyar.
Bir başka masal karışmış öykülere:
Açarmış akarsular inasının içini
Giderirmiş bütün üzündüleri pınar...
Suppilulia'nın tadı tuzu var.

SUVALİYATTA

Soluğu kesilmiş sessizliğin
Uyanmış bütün ağaçlar otlar uykudan
Toprağın ürperen derisinden çıkan seseler
Kaygıya düşürmüş çiçekleri kuşları
Bulutlar yürüyor ağır ağır göklerin
Enginliğinde belirsiz salınışlarla
İnce fısıltılarla konuşuyor ormanlar:
- Suvaliyatta'dır gelen fırtına var.
Fırtına tanrılarından Suvaliyatta
Tutamaz öfkesini tepinir çırpınır
Vurur kendini taştan taşa
Atar yerden yere
Birden iner yerlere
Birden çıkar göklere
Ağız köpüren döğünen çırpınan asrlan
tutarığa kapılmış bir insan gibi.
Tutarığa kapılmış bir insan gibi.
Fırtına yürür denizlerden karalara
Gümbürder kıyılar parçlanır toprak
Bir lokma olur dalgaların ağızından.
Fırtına yürür karalardan denizlere
Çatırdayarak devrilen ağaçlar gibi
Kaldırır inletir dalgaları çarpar birbirine
Çılgına dönen sular saldırır sağa sola
Anlaşılmaz boğuşma mıdır yarışma mı.
Dinince Suvaliyatta'nın
Kesilir suların gümbürtüsü
Karaların sesi
Çöker omuzlaran yeryüzünün yorgunluk
Bırakır kendinin sessizliğe
karmakarışık yıkıntılar arasında.

ŞAMAŞ

Mezopotamya düzlüklerinden,
Fırat'ın Dicle'nin suladığı geniş ovalardan
Yükselmiş göklere bir tanrı
Güneş giyinmiş onbinlece yıl
Evrenin tepesinde duran Şamaş
Gün açarken gelir batarken gider.
Dolaşırken gelir bataken gider.
Dolaşırken gökyüzünde Şamaş
Bir gün uğramış Anadolu'ya
Hititlerin düğün dernek günündeydi.
Çiçeğe konan balarısı gibi
Anadolu'yu sevdi.

Dört bin yıldır Hattuşaş göklerinde

Dolaşır Hitit Tanrılarıyla Şamaş.
Bir güneş tanrıdır Anadolu'da
Görkemli yeri vardır Hitit tapınaklarında.
Konuk değil bizdendir
Eti etimizden kanı kanımızdandır
İçtiğimiz su yediğimiz ekmek
Sevdiğimiz yeşil beslenir Şamaş'ın ellerinde
Işığında yatar gün boyunca.
Buğdayları sarıya döndürüp olduran
Ayvaların sarısı elmanın alı
Gelinciklerin süsü takıları Şamaş'tır
Susayana su acıkana aştır toprakta bolluk.

İstanus güneş Tanrısıdır Hititlerin
Şamaş Sümerlerin
Şarmaş dolaş olunca uygarlıklar
Tanrılar arasında başlamış barış.
Senlik benlik kalkmış ortadan
Bir sevginin uyumunda düğümlenen kıvanç
Tanrıya dönüşmüş insanın ellerinde.

İstanus'un türkülerinin söyler Şamaş
Onun çalgısında gelir dile sevinci
Ne gülüşü başkadır ne giysileri
Ne de gökyüzünde yüdüğü yol
Gitsin İstanus'un konağına
Şamaşı görmek isteyen Anadolu'da.

ŞEŞİRİŞ

Boğaları vardır Hurrilerin
Gücü kemiğe dönüşen boynuzlarında
Erkin yağlarla yoğurularak
Yumak yumak olduğu omuzlarında
Apıl apıl yürüyen boğalar görkemli
Bakışlarında dile getirir yiğitliği
Eşerler öfkelenince boynuzladıyla yeri
Ulu boğürtüleri kıvandırır genç inekleri.
Demircinin ocağında yumaşamış çelik
Etli kalçalarında güler boğaların
Dönüşür pırıl pırıl tüylerle kaplı
Yoğun bir et yumağına .

Şeşiriş böyle boğaların tanrısıdır
Boğalar Şeşiriş'in Şeşiriş boğaların yarısıdır.
Boğalardan sorulur sığırlar sürüsü
Yaylıma çıkarken önde boğalar yürür
İnekler yayılırken otlaklarda
Küçük tepeciklerde durur boğalar sürüyü korur.
Yaklaştırmaz sürüye yabancı boğaları bile
Ayrıdır sürülerin boğaları
Bölüşmüş sanılır gücü yetiştigince yallımları.
En görkemlisi "tohumluk"tur
Uğurlu sayılır alnı akıtmalı
Doruya çalan boğanın dölü.
Kimi yörelerde beneksiz karası sevilir
Boğanın ona çekilir inekler.
Kıskanır yaylımda boğa seviştiği ineği
Sokmaz çevresine başka soydaşını
Böyle buyurmuş Şeşiriş
Böyle yürür boğaların yasası
Hurriler ülkesinde.

ŞİMEGE

Güneş tanrısı Luvilerin
tivat'ın arkadaşı demek
Güneyden gelmiş Anadolu'ya
Girmiş Hitit tapınaklarına
Adaklar sunulmuş saçılar saçılmış ona da
Güneşle gelir evrene günaçımında
Güneşle gider dağların ötesine
Işıklar omuzlarında yaşmak
Aydınlık dudaklarında sessiz türkü
Uzanır sulara denizlere
Islanmaz giysileri
Yeşil yeşil güler bahardan yaza doğru
Okşarken sessizce bitkileri
Işık kokuşlu yunuşacık elleri
Öfkesi yalımdır gülüşü sıcak
Üzüldüğünde bastırır karanlık
Bir kara yaygının altına girer ortalık.
Kumlu çöllerde gezer Şimege
Güneylidir sever sıcağı
Kaçar yüksek dağlarından Anadolu'nun
Sokulmaz soğuk oylumlara yazları bile
Masalların söylediğine bakılırsa
Konuktur Tivat'ın konağında
Onun yanında gelir toplantılara
Onun buyruklarında görülür adı.

ŞİVİNİ

Ulu tanrılar arasında Şivini
Masallar bile bilmiyor yerini
Silinmiş gitmiş tarihin belliğinden,
Demek geçememiş çağların eleğinden
Urartu kabartmalarında konuşan öyküler
Onun da yüce bir tanrı olduğunu söyler
Adak sunulur saçılar saçılırmış.
Birkaç büyük tapınak yapılmış adına
Belli günlerde törenler düzenlenir
Kadın erkek genç yaşlı çocuk
Alay alay insanlar dizilir
Haykırışlarla yakarışlarla giderler tapınağa
Tütsüler yarak içlerini dökerlerdi
Kimi sağlık kimi mutluluk dilerdi...
Ne karşılık verirdi bilicilerle Şivini
Yalvarıp yakaranlara bilinmiyor daha
Anlayan kalmamış bu tanrının dilini
Kabartmalar konuşmuyor bizimle kayalarda
Susuyor çiviyazılı kalıntılar belgeler
Adını söylemekle yeniyor tanrının
Toprağın diliyle söyleşen gerek
Toprağın tadına varınca bilinecek...

ŞULİNKATTA

Savaş tanrısı Şulinkatta kötülüklerle
Hititler de bilmezmiş geldiğin yeri
Eskiymişsin öylesine,Hattiler de bile
Çağların arkasından bakarsın Anadolu'ya
Barışı kovan
Savaşı seven Şulinkatta.
Kana susayınca fırlar oyuklarından kızaran
Gözlerin döner al köpüklü qşarap dolu kaba
Depremdir dudaklarının kımıldanışı
Kaşlarının oynayışı savaş
Çekilen kılıçlar pırıl pırıl güneşte
Yükselirken insan iniltilerine karışan sesleri
Boşluğa, birbirine çarpar yansıyan ışınlar
Deler boşluğun yüreğini mızraklar

Atılan oklar uçar süzülür kanatsız kuş gibi
Birer can takılmıtır uçlarına
İnsan çığlıklarından
çocuk ağlayışlarından türkülerin var Şulinkatta.
Yerde yuvarlanan delik deşik kanlı gövdeler
Çırpınan eller ayaklar

Yıkılan evler sönen ocaklar.
Görünmeyen gözlerle sana bakar
Kıran döken yakan yıkan Şulinkatta.
Seversin kesilen boyundan akan
Sıcak buğuları yükselen boşluğa
Ilık ılık yere damyalan kanları
Yaşamdan kaçan ölüme sığınan Şulinkatta.
Seninde bir arslan yatar gönlünde
Tanrılaşan tutkusudur insanın
Bilinmeyen giysiler içinde
Sende dinmeyen bir öfke
Sende dile gelen eyleme dönüşen Şulinkatta.
Ilgıt ılgıt çayıra kan damlarsa
Sular kanlara karışıp akarsa
Ev yerine kılıç
Çocuklara oyuncak yerine kargı yapan varsa
Demirden tunçtan hayvan kemiklerinden
Arkasında insan vardır sen değil Şulinkatta.

TARHUİ

Saldırgan bir tanrıymış tarhui
Yavı bilmiş kendine tanrı Tarhutas'ı
Boyuna yürümüş üzerine
Ucu sivri kemikten kargılarla
Ucu sivri taştan mızraklarla.
Sonunda yenmiş onu Tuvartti
Kovmuş ülkesinden yardımcılarıyla.

Hititler tanrılardan tanrı türetirler
Bire bin katarlar kendilerinden önce
Yaşamış insanlardan aldıklarına
Anadoluda sular tanrı gökler tanrı
Toprak tanrıdır
Tarhui kendinden olana sevgi yağdırır
Olmayana kargış dökeri oklarının ucundan

TARHUİS

Tarhutes'in yavısı tarhuis
Yenik düşmüş kıral Tuvati'ye.
Bir yöre tanrısıdın Anadolu'da
Tarhui'nin yanında savaşan
Başka tanrılara karşı.
Sesini çıkarmıyor söylenceler
Söz etmiyor soyundan sopundan
Bir adıdır bize kalan

TARHUND

Lulvilerin fırtına tanrısı
Göklerin başbuğu yağmurların öncüsü
Kimi tarhund demiş adına kimi turhuni
Resimyazılı belgeler söylüyür bunu.

Anadolu'nun güneybatısında yaşamış Luviler
Yağurmuş inançlarının toprakla
Olaylar mayalanış doğanın teknesinde
Salmışlar düşüncenin fırınına
Ekmek kokuşlu sıcacık tanrılar
Sunulmuş insanlara türlü türlü.

Tarhud pek tekin bir tanrı değildir.
Kardır kasırgadır fırtınadır esen yeldir.
Altını üstüne getiren ortalığın
Görünmeyen yalnız korkunç sesleri duyulan
Kırıp döken fırlatan yıkan bir eldir.
Tarhun gelince gider yeryüzünün tadı
Bulutlar ağlar Luviler ülkesine
Kıvrılan azgın bir yılan gibi sarılır yeller
Toprağın göğsüne döndürü döndürü çıkarır
Göklere tozları sonra bırakır birden
Toprak yağıyor sanısın boyluğa yeden
Toprak iniyor dersin yere göklerden.
Göz gözü görmez kulak kulağı duymaz
Gömer yıldırım dişlerinin toprağın etine

Seller evlek evlek yırtar yerin derisini
Korkudan titrer ağaçlar tutulur dilleri
Uçuşan çınar yaprakları boylukta
Yakaran birer dilekçedir gönderilen Tarhund's

Bir çöle döner Güneybatının ovaları
Sararır korkudan delişmen ırmak suları
Çamur kokar devrilen sazlar kamışlar
Örter ekinleri toprağın balçık yorganı
Tarımcılar ağlar Tarhund güler
Bitkilerin tozlu yüzlerinin yağmur siler.

Gönlü olunca Tarhund'un
Gider yeryüzünden yokeden korku
Yorgun toprağın üstüne yayılır uyku
Gider kargaşa gelir durğunluk
Kurular toprağın örtüsünü güneş.

TARHUNDAS

Bolluk tanrısıdır luvilerin
Bir elinde buğday başağı
Üzüm salkımı birinde
Yaslanmış görkemli bir kayaya İvriz'de.
Hititler de benimsemiş bu tanrıyı
Buyur etmişler tapınaklarına
Kendi başlıklarını koymuşlar başına
Ayakkabılarını giydirmişler ayaklarına.
Bolluk saçan elliryel birleştirmiş
Bütün Anadolu yüreğinde Tarhundas
Onu selmalayarak akar Evriz'in pırıl pırıl
Suyu, saygıyla geçer önünden
Sürer yumuşak ellerinin kocaman kayanın
Eteklerine sonra gider daha büyük sulara.
Tarhudas bir yerde Telepinu'dur
Bir yerde bütün bollul saçan el.

Bir mağaradan çıkar ivriz deresi
Yürür iniş aşağı Tarhundas'a
Yeşertir tanrının ellerindeki
Üzümle buğdayı birten alır başının gider
Bilinmeyen bir çağdan bir çağa.
Kimin yolu düşerse İvriz'e
Gitsin Tarhundas'ı görsün
İnanç dönüşünce bir kayaya
Ölümsüz olur insan bilsin.

TARHUNZA

Konuk tanrılardan Tarhunza
Luvilerin ellerinde büyümüş
Gelip oturmuş Hitit ülkesinde
Gezmiş dolaşmış bir süre
Ona da sunulmuş adaklar
Saçılmış saçılar çağlar boyu.
Çiviyazılı belgeler
Resimyazılı kaynaklar söylemiyor işini
Anadolu'ya gelip gidişini.
Bir gün çıkar aydınlığa
Toprağın belleğinden
Söyler kendi diliyle soyunu
Gösterir konağını masalları dokuyan
Ellere bildirir yolunu
Kurtaramaz arayan insanın gözünden
Uzun sürmez gizliliği
Aydınlatır onun da yurdunu
Bilgilerin büyüyen ışığı.

TARHUSİNİ

Hititlerin büyük tanrılarından birir
Gökkatlarının en yücesinde yeri
Arada bir inermiş yerüzüne görünmeden
Sasarmış yerleri gökleri.
Geçinemezmiş öteki tanrılarla
Yıkım gelirmiş insanların başına bu yüzeden
Vuruşan dövüşen tanrılar
Acısını yaşam boyu çeken insanlar.
Seven tanrı Tarhusini
Kırıp döken tanrı kızdığında.
İnasanın yarattığı bir varlık
Sonunda yıkım getiren başına
Anadolu toprağında yeşeren bir düşün
Yükselen aydınlığı göklere
Sonra kuduran bir öfkeye dönüşüp
Görünmeden inen yere.

Tarhusini biliniyor yazılardan öte
Öyle kıskanmış öyle saklamış özünü
Hitit öncesinden tarihin gözünden.
Birkaç yazıda görülür adı
Ne doğduğu yer bilinir ne yaşadığı.

Bir yazıt sessizliği konuşur Kayseri'de
"Ben Rura,Tuvanti'nin uşağı
Oturulur yerlerdi bu evler
Boşalttım bu evleri ben
Bir kohak kurdum onların yerinde
Yücelttim yüce tanrı Tahisini'yi de"

TARHUTAS

Bir güzel tanrıymış tarhutas
Çiflik köyünde bir yazıttan bildiğimiz.
Nice sevenler varmış onu kırallar arasında
İyiliklerinden dolayı.
"Bir anıt diktim atalarım için,
Ben, tanrı Tarhutas'ın uşağı
Kıral Tuvatis'in göklere yükselen anıtını...
Yenmişy beyim Tuvatis saldırgan tanrıları
Tarhutas üzerine. Bu tanrılır:
Sarhutas, Sarrumas, Huhitis, Tarhui,
Ben, yer verdim bu tanrılara.
Yeniden sağlığa kavuştu tanrı Tarhutas.
Alsınlar yontularımı beyim tuvati, şu tanrılar.
Yemek yesinler, su içsinler."

Yalnız Hititlerin değil bu tanrılar
Onlardan binlerce yıl öncesinden
İnançlarla sarmaş dolaş çağların kucağında
Büyyüyüp gelen uzayıp giden gelceğe .
Toprağın dilidir söyleyen tanrıları
Üzüm buğdayda çiçekte
Akan suda sessizliği yoğuran kayada.

TEİŞEBA

Gökkatlarından gelen buyruklar var ya
Dağlara yaylımlara sulara yalıyan
Oyulumları dolduran ormanları koruyan
İnsanlar elinde dönüşen birer yasaya
Teişeba'nın sizleridir çoğu görünmeyen
Yalnız doğa dilince söylenen yürüyen.
Bir ulu tanrıdır Teişeba doğusunda
Anadolu'nun dağlara dönüşen ucunda
Güneş olur bakar yağmur olur yağar
Kar olur buz olur suya çevrilir akar
Çıkar yücesine yeryüzünün gündüz gece
Kimi dillerde masaldır kiminde bilmece.

Hanı sular kendiliğinden akardı
Yağmurlar iyilik olsun diye yağardı
Ne sömürmek vardı ne kemirmek

Emek yaşamakmış yaşamak emek
Dağlar ağaçlar ovalar sular insandı
Çiçekler bitkiler yemişler birer candı
Ancak kesilen yer kanardı taşla
Gönül kanaması bilinmezdi savaşla
Ocak bir ısınmaya yarardı birte tapmaya
Ağacın ölüsü sığınak barınak yapmaya.

O çağlarda yaşamış Urartu'da Teişeba
Baştanrılar arasında görkemli tapınağında
Bilicilerle seslenirmiş insanlara
Doğruyu sever eğiriyi yerermiş
Erdemlilere koruyucu kanatlarını gerermiş
Gündüz geceyi görürdü gözleri gece gündüzü
Karıncanın ayak seslerinin duyar.

Çiçeklerin soluyuşlarını sayar
Yaprakların yeşil kanını koklardı.
Ağrı dağının karları yağmazdı ona sormadan
Ağarmazdı, Van gölünün suları kabarmazdı
Onun ellerinde biçimlenirdi yazgı
Onunla başlar onunla biterdi Yaşamı.

TELEPİNU

Güneş serince aydınlığın evrene
Buğuların çıktığını görürsün topraktan
İnce fısıtılar duyulur göbi kımıldar yer
Tohumda bir uyanma başlar gerinir içinde
Gömleğinin patlatır kabuğunu
Yeşil gülüşler dökülür dalların dudaklarından
Ayva sarısına bezer sular
Kimi yerde kızıllar doruya döner ırmaklar
Yaprak çiçek karışır birbirine
Boyam boyam giysilerle donanır ortalık
Ekinler yükselir göğe doru
Boşalır ağıllar ahırlar
Evlerde durmaz olur emekleyen çocuklar bile
Yeşil kilimler serilir yeryüzen
Güneş daha yakından bakar
Daha uzun sürer yolculuğu gökte
Kuş cıvıltıları geyik oynayışları yarışır
Bitkilerle kırlarda ormanlarda yaylımlarda.
Telepinu'nun muştularıdır
Çekilmiş bütün tarılar evrenden
Bitkileri koruyan çimenleri sulayan
Çiçekleri güldüren Telepinu gelmiştir.
Görkemle yeryüzüne yönetim elindedir.
Yemişe dönen ağaçlar çiçeğe yönelen eşkinler
Ekine salınan tahum bir düğündür.
Dirilik kokar taşlar bile
Bir can sıcaklığı yayılır toprağın derisine
Uyanır ölüm uykusundan can fışkırır

Bolluk yağar ağır ağır yürüyen kararmış
Şİşik karınlı bulutlardan.
Bir bebeğin ışıyan gözleri gibi parlar
Çitlenbikler asmalar solur yarışın
Yorgunluğunu yeşilde
Ardış yeniler giysilerin
Çamlar eski bibillerini döker serer
Yenen sevgidir içilen sevgi doğdan.
Yeşil dölleyen tohuma dönüşür belinde
Gençlerin kanın sıcaklığından öte
Bakışlarından gebe kalır kızlar
Yakaran iki el gibi uzar güğüsleri
Yeşilin ardınca yürüyen duyğularla
Kışın bitişi baharın gelşidir Telepinu
Yüce dağ doruklarından doğan
Işıklarla yeryüzüne yağan güneşle.
Adonis derler benzerine Suriye
Dolaylarında yürek doğruyan bir öyküylü.
Sevmez Telepinu yeşeren bitileri koparmayı
Yeşille donanmış ağaçları kesmeyi
Bundandır "yaş kesen baş keser" deyişleri
Atalarımızın bilinmeyen bir çağdan beri
Bundandır çayırların sarıya yönelince biçilişi
Telepinu'dur Anadolu toprağı
Anadolu toprağıdır Telepinu
Ayakseslerinden tanrılar baharda birbirlerini.
Gelirkenyeşillerle karşılayan toprak
Giderken sarı yaygılar serer yollarına
Telepinu'nun

Kopan birer el gibi düşer dallardan
Sararan yapraklar harmanlar gülerken
Kırlar çayırlar ağaçlar ağlar

Sular sararır kısalır güneşin yolu
Alır elinden yönetimi yeşilin sarı
Bir ak örtü dokur yakından gelecek konuğa
Görünmeyen elleriyle bilinmeyen yerde.

Bir oyun oynamak istemiş babasına
Çalmış onun yıldırımlar gönderen,
Gökleri gümbür gümbür öttüren araçlarını
Altını üstüne getirmiş ortalığın, sarsmış
Yerleri gökleri korku salmış bütün tanrılara

Birgün de gizlenmiş Telepinu görünmemiş
Ortalıkta, durmuş yaşam, çekilmiş bolluk
Bitkiler tanrısı nerdedir diye.
Bir şölen kurmuş güneş tanrısı çığırmış
Bütün tanrıları görkemli yemeğe.
Susamış tanrılar, kurumuş dudakları bütün,
Anlamış durumu gökler tanrısı, kaçtığını
Bildirmiş Telepinu'nun konuk tanrılara.
Toplanmış kurultay,bulsun diye Telepinu'yu
Göreve verilmş kartala, dolaşmı evreni
Kartal iki kez, eli boş dönmüş sonunda.
Yalvarır karısı fırtına tanrısına, gülüşler,
Oynayışlar döker, kımıldatır gönlünü kocasının,
Eli boş döner oğlunu evinde bulamayan tanrı.
Gönderir Ana Tanrıça işbilir arıyı , git bul
Getir buraya Telepinu'yu, diyerek.
Üzüm bağlarında bulur uyurken Telepinu'yu
Arı, batırır iğnesini uyandırır tanrıyı,
Döner Telepinu göklere başlar mutluluk.

Bir oyun düşünmüş Telepinu'ya annesi
Dinsin diye yeryüzünü sarsan azgın öfkesi.

Yıllık toplantıya gelince gökte tanrılar
Alınyazınını belirleyen zarlar atarlar
Kötü zar getirirler telepinu'ya bile bile.
Kızar yazgıya Telepinu, korkup kaçışır zarlar,
Bağlardan, tarlalardan başka yerlere, kapılardan,
Bacalardan, pencelerelerden.
Daha yağmaz yeryüzüne
Yağmur, yuvarlanır gider zarlar tamuya.
Bir kapıcı vardır tamuda, giremez yeller bile
Ona sormadan içeri, kapar kapıları bütün
Sürer üstüne ağır sürgüleri.
Bu kapıcı yedi kapı açmış yuvarlanan zarlara
Yedi sürgülü kapı, toplamış bütün zarları
Doldurmuş kocaman küpe kapamış ağzını,
Bir daha çıkamamış Telepinu'nun öfkesi dışarı
Başını dinler olmuş tanrılar, tarıçalar.

TEŞUP

Etiyle kanıyla karılmış korkudan
Dağları sarsan yıldırımlar yağdıran
Irmakları bulandıran ağaçları deviren
Suları uçuran tekerlek gibi döndüren
Hurrilerin fırtına tanrısı Teşup.
Önce bir karartı belirir görceklerden
Sonra yürür ağır ağır yoğun bulutlar
Ürperir durgun suların üstü
Üfürülen yalım gibi yapraklar oynar
Salındığını görürsün ağaçların tepelerde.
Karışır kırışır göklerin yüzü
Kalın çizgilere oluşur boşlukta
Devrilen ağaçlar kırılan dallar gibi

Çatırdar bulutlar ne kuş ne böcek
Kalır ortalıkta hayvanlar siner
Yukarı kayalara çarpan dalgalara
Benzeşik ürkünç sesler iner.
Boğulurcasına solur başlık
Yeller ivecen yeller durgun
Yavaş yavaş büyür ağzı dönelgelerin
Karalar oynak denizler yorgun.
Birden bastırır görültülür gümbürtüler
Gökten iner sanırsın yere denizler
Kökleri sökülmüş ağaçlar dörünün

Suların önünde taşlar yuvarlanır sürünür
Korkudan kaçar sessizlik oyuklar
Kuş Kartal atmaca doğan karga kumru

Ne varsa sığınır karanlık kovuklara.
Balıklar kaçışır daha derinlere
Güneş açılmaz olur enginlere
Yırtar toprağın yüzünü sular
Serpintiler ağaçları tırmalar
Uçup giden yumuşak açıklığın yerine
Gelir ağır koyuluk gerine gerine.
Güvenin yerinde koruk dolaşır
Gülüş sevinme gider ürpertiler kalır
Ümit azalır kaygı çoğalır ışıklar söner
Boşlukta fırtına değirmen gibi döner
Boğuşur vuruşur karışır denizle kara
Alev ırmağı yıdırımların akar uzaklara.
Yavaş yavaş dinler fırtınanın öfkesi
Yağmur durur sular çekilir gökler açılır
Siner yorgun orman kesilir dağların sesi
Sissizlik sığınaktın çıkıp gelir yerine
Orta burda kabuksuz ağaç gövdeleri
Birde derisi yüzülmüş çıplak kayalar
Toprağın eti sıyrılmış kemikleri
Teşup'un konağında düğün var.

TETEŞAPI

Uzaklarda gelir sesi
Dağların ötesinden toprağın özünden
Yaşatan koruyan seen sevilen
Tanrı Teteşapı.
Hitikler de bilmezmiş soyunu
Böyle görmüş böyle benimesemişler
Buyur etmiyler tanrılar deneğine
Binlercenin arasına.
Güneştir aydır yıldızdır
İnsanın toprak kokan ellerinden
İçer Anadolu'nun suyunu
Büyük dağlarca dağlara karşı.

TİVAT

Günaçımında serer evrene kızıl örtüsün
Tivat dağların ardında gösterir yüzünü
Bölük bölük koşar tapınağa Luviler
Adak saçılar yakarışlar türküler
Sunarlar arınmış ellerle, ona,
Yeni doğan günle girerler yaşama.
Güneş Tivat'tır Tivat Güneştir
Gelirken akkor giderken kızıl
Öfkesi kuraklık gülüşü bolluk
Geceye dargın gündüze vurğun
Işık yüklü kanatlarında tohumun gücü
Baharda yarar yüreğini toprağın
Kızılırmak batısından Antalya batısına.

Güneş göründüğünce yücedir ülkelerde
Yarattığında yaşayan insan gibi
Buğday orakayı'nda sever güneşi.
Kiraz kirazayı'nda, fındık ağustosta
Üzüm eylülde güler yüzü
Koyun koçayı'nda koç katımında bakar güneşe
Elma,vişne, kayısı , kızılcık,erik
Kestana,karayemiş,böğürtlen çitlenbik
Bilir kaç yaşına sevilir güneş
Kaç uzun adım çeker yörüngesi
hangi uzun adım çeke yörüngesi,
Hangi yoldan gider konağına Tiva
Yaşamak inanmak tivat'a Luvilerde
Mutluluk izende yürümek sapmadan
Gün bataken ağıtlar

Gün doğarken övgüler söylemek yüzüne.

Karanlık görününce değerlenir ışık
Ekmek kıtlıkta yücedir su kuraklıktka,
Tivat bilir çağını yeşili
Seslenir gökten Luvillere bayram günü:
Gitsin karanlık bitsin korkular
Çiçeklensin insan yürekleri
Kan dahah sıcak yürüsün damarlara...

Bütün Luvi yurttaşları dönerken gün
Kızarırken dağların ötesinde karanlık
Yalvarır dillerle titreyen ellerle gelirler
Tivat'ın tapınağına diz çökerler gelirler
"Bir içim sudur bir yudum içkidir
Bir dilim ekmektir bir avuç dilektir
Sevgidir sevilendir sevendir insandır
Anadolu toprağıyla beslenen candır
Gözlerin çanağında sana sunduğumuz
Bir avuç mutluluk yarın umduğumuz
tivat bizden biz Tivat'tan
biz Tivat'tan
tivat biz
Biziz Tivat'ız
Tivat'ız biziz
Tivat Tivat Tivat
Tivat'ta vat'ta
Vat'ta Tivat'ta
Ti Ti Ti Ti
Vat vat vat vat
Tiiii-vaaaat
TİVAT"

UA

Koruyan, savunan, yokeden UA
Bir yüce tanrıdır Urartularda,
Haldi'nin yanında.
Canlar başğışlar UA
bitkiler yeşertir şemişler verir
Bolluk saçılır ellerinden
İlleri insanlara
Öyle söyler çivi yazılı kayar
Öyle der masallar, söylenceler.
Ona sunulur sungular, adaklar
Ona sığınır kırallar
Sardur oğlu İşpuini bir de
İşpuini'nin oğlu menua.
UA gecenin karanlığında
GÜnün aydınlığında gören gösteren
Gökler karalar denizler buyruğunda
Haldı'nin yanında

Koruyan, savunan, yokeden UA
Bir yüce tanrıdır Urartularda.

UPELLURİ

Korkulur tanrısı Hurrilerin Upelluri
Teşup'la karısı Hepat'ın azgın oğlu
Ürkünç öncüsü fırtınaların
Omuzlarında taşır gökleri denizleri
Oynatır yerleri gökleri sarsar
Kaplayınca kara bulutlarla enginleri
Kınından sıyrılmış keskin bir kılıç gibi
Parlatan şakırdatan şimşekleri Upelluri.

İner yıldırımlarla yeryüzüne
Biner yoğun bulutlara yükselir göklere
Esen yellerle dolışır boşluğu
Doldurur baştanbaşa gümbürtülerle
Gürültülerle çınlayan enginleri.

Bir olur sürü atını kabaran sulara
Azar azdırır kızar kızdırı dalgaları

Bir olur saldırır bütün hıncıyla ormanlara
Çıkar dağların doruğuna titrek yamaçlardan
İner dağların doruğundan uğuldayan oylumlara
Böğürür yalçın kayalarda çarpar ağaçlara
Uçurur yaprakları sürür ekinleri
Toplar başına kendinden azgın cinleri
Toz duman bulut yağmur
Gökler bulanık yerler çamur

Okşar dirileri sarsar ölümün elleri
Dolaşır tutulur birden yaşamın dilleri
Savrulan yağan yuvarlanan püsküren
Devrilen yıkılan sarsılan sürünen
Haykıran ağlayan gürleyen
Çırpınan bağıran titreyen inleyen
Yerde gökte duyulan görülen.

Bir ağıt yürür ardından Upelluri'nin
Dağdan ağaçtan topraktan insandan yükselen
Sessizliğin avuçlarından dökülür
Bırakıp gittiği yerlere görünmeden.

URA

Urartularda bir tanrı vardır adı Ura
Çivi yazılarında tanrı UA'nın yanında
Eş mi kardeş mi bilinmiyor
Yoksa bir adın yazılışı mı başka başka.

Bağ kurmuş yeni, bir otlak kurmuş
Bir de yemiş veren ağaçlarla donanmış
Yeniden yeni Sardur oğlu İşpuini'ye
Onun oğlu Menua'ya.

Kapılarda duran koruyan kollayan URA
Esenlik verirmiş urartulara,
Haldi'nin yanın da
Ona sunulmuş adakların en güzeli
Saçılar en arınmışı
Onunla süslenirmiş tapınaklar sunaklar
Ona akarmış sıcacık buğulu kanı kurbanların
Taştan yontulmuş düzgün olduklardan.

Bugün birer iz kalmış Van'da
Toprağın kucağında yatan
Çivi yazılarının süslediği kayalarda.

UTU

Güneş tanrısı Utu
İstanus'tur bir adı da
Nedendir bilinmiyor böyle çığrıldı
Tarih gizlemiş bizden.
Kimi bilginler
Güneşin ayrı ayrı durakları var derler
Değişik adlarla söylenirler.
Utu da biriymiş bunların
Güneş üstüne yayılırken ovaların
Giyermiş Utu'nun giysilerini.

Baba gürgenlerin altında soluk bitkiler
Eğreltilerin gölgesinde yorgun otlar
Özlem duyarmış Utu'ya
Görmek için pırıl pırıl yüzünü
Kalın yaprakların arasından
Bakarlarmış gün boyu göklere
Bildiğinden bu bitmez özlemi Utu
Gönderirmiş incecik ışınlarını gölgelere
İnce bir elekten geçen un gibi
İnermiş sık dalların arasından yere.

Bundanmış gölge bitkilerinin
Yaprakları hızar dişlerine benzeyen
yeşili yoğun eğrentilerin
Altlarında yayılan ıslaklak ince nem
Utu'yu seven otların gözlerinden inen
Arınmış yaşlanmış geçip kirpiklerinin
yeşil imbiklerinden.

İnsan özleyince sever yaprak yeşerince
Özlemdir güldüren solduran toprağı bitkiyi
Özlediğinden kendini yaratmış evreni tanrı
Öyle diyor dinler.
Bir özlemdir Utu yeryüzünden göğe
Geçmişin derinliğinden gelen duyuşlarla
Karanlığın korkusuna başkaldıran
Dağların özesinden geceye saldıran.

Sığırcık övgüleriyle gelir erkeninde,
Günün , ağır adımlarla yükselen yürüyüşü
Kuştan hızlı gönderir aydınlığı.
Utu yükselirken ışıklar iner

VANDU

Bir luvi türküsü yansır anılarında
Güneybatı yöresinden Anadolu'nun
Vardu diye çığrışır toprak
Hititlerin sevip saydığı tanrı
Bilinmezin koynunda uyuyan bir güç
Karada gökte sularda.
Vandu yücedir görkemli tapınağında
Korulan sevilen ulular arasında.
Vandu sudur ışıktır ekmektir kaygıdır
Duyguya verilmiş bir biçim

VAZESSEL

Tanrıdır yücelerden yüe
Dağdır denizdir ovadır
Kutsallığın akar suyunda yıkanmış
Anadoludan bir tutam emek
Buğdayda başak asmada salkım
Kara şarabın yapıldığı delik taş tekneden
Damlayan toprak küplere.

Çağlar yalnız adının söyler bize
Binlerce yılın ötesinden.

VURUŞEMU

Arinna'nın yüce güneş tanrıçası
Işık bakışlı Vuruşemu
Göklerin aydınlığı evrenin süsü
Esenlik kaynağı sağlık ocağı
Senin içindir kuşların ötüşü
Gün doğarken suların ışıldayışı
Çiçeklerin boyam boyam gülüşü
Suların türkülerle kayalardan dökülüşü.

Senin içindir yeşeren asmada sevinç
Kızaran elmada sararan ayvada kıvanç
Üzüm suyunun estiren kızıl tadı
Güvercinin ışıkla yıkanan kanadı
Balığın yüzerken oynayışı
Turnaların dizi dizi salınışı.

Senin içindir sararan buğday denizi
Işıklarından içince kendinden geçen
Ekinlerin olğunluğu kıvandıran bizi
Kışa karşı güvenle dolduran içimizi
Gün doğarken sunulan adaklar
Güzel kokan otların yakıldığı tapınaklar
Günaçımında binbir boyaya bürünen doğu
Topraktan derin derin solurca çıkan buğu.

Senin içindir kuşluğun parlaklığı
Erik çiçeklerinin yumuşak aklığı
Hanımelilerin ince dallara sarılışı
Gün doğarken tomurcukların açılışı
Gelirken ak giderken al giyen Vuruşemu.

Arrinna seninle vardır tarihte
Birlikte yazılır adınız kayalara
İlin giriş kapılarında kabartmalar
Güneş başlığınla gösterdi seni
Sana baş eğmeden girmek yasakmış içeri.
Sen korurdun ilde yaşayan yerlileri
Böyle diyor Hititlerden yazılar.

Kırallar sen görünmeden önce kalkar
Arınmış gönüllerle yüzlerini yıkar
Işıklarında, tütsu yakar adak sunarmış.
Sana, yurdunda böyle bir gelenek
Işıkla sevgi mutlulukla yaşam eş
Geçinirlermiş kadeş kardeş
Ne savaş ne dargınlık ne kan
Sevmek sevilmek iyilik etmekmiş yasan.

Senin gelmeni bekleşir yolcular
Umut dolu gözlerle bakar tepelere
kartalların bulutların çıkamadığı yükseklere
Uçurulun avuçlar dolusu yakarışlar
Çekilsin diye karanlığın örtüsü
Gelsin donatsın ortalığı görkemle

Göklerin aydınlığı everin süsü.
Yaşamak aydınlıkmış senin çağında
Büyük sevinmek tohum mutluluk
Yağmur yıkamaya yağardı
Güneş Kurutmaya doğar dı
Bugün bir anıdır tarihin belleğinden
Masalların dilinde VURUŞEMU

ZASHAZUNA

Fırtınalar başbuğu
Allak bullak eden yerleri gökleri
Doğa doruklarından oylumlara saldıran korku.
Ormanları çatırdatan
Ağaçları söküp köklerinden ırmaklara sürüyen
Esen yellerle savurup göklere kaldıran ekinleri
En yırtıcı yabanları kaçıran oyuklara
Kasırgalarla suları karada yürüten
Evlerin damlarını uçuran
Kum yığınlarının göklerin boşluğundan gezdiren
Kocaman ellirinde bulutları yoğurup
Suya döndüren yeryüzüne indiren tanrı.
Sensin Ağrı'nın dorğundan alıp bulutu
Ankara 'nın tepesinden yere fırlatan
Sensin Sakarya'da taşan suyla
Bingöl dağlarına kar yağdıran
Sen kasırga sen bora sen fırtına
Uykularımızı kaçıran Zashazuna.

Birden kalkar yeryüzüne güneşi serdiği örtü
Aydınlık çekilir görümeyen uzaklara
Tozla toprakla yürür korku
Dğlara inler oylumlar ağlar

Bulutlar gürler boşluk sarsılır
Gürgenler devrilir çınarlar yıkılır
Dallar indirir birbirine yumruklarını
Sessizlik siner korkusundan
Doldurur ortalığı gürültü
Gümbürder kayalar yıldırımlarla.
Yaylımda fırlar oyuklarından gözleri sığırların
Titrer ayakları çarpılır yürürken
Koyunlar sokulur birbirine .
Meleşir kaçışır ürken kuzular
Ürperir ince tüyleri buzağıların
Sığınırlar analarına dışarı fırlayan gözlerle.
Sesi çıkmaz kuyruğunu kıvırıp sinen köpeklerin
Çobanlar kalın kepeneklerin altında
Bir kaya bir ağaç arar saklanmya
Doğanın öfekesidir Zashazuna
Engin iyiliklere güzelliklere karşı
İnsanların yarttığı titreten öfke
İnsanı tanrı diliyle söyleyen duygu.
Bilinmiyor yeşerdiği çağ
Yalnız inançlarla beslendiği var
Toprağın kokusunda yaşamak denen bilmecede.
Hitilerden kalmış derler ünümüze Zashazuna
Yalnız adı değişmiş özü yaşar elimizde
Masalları dokuyan elleri bakılırsa
Hititlerden önce nice işler görmüş
Anadolu'nun bir dilimdir eskiden
Tarihle pişen ekmeğimizden
Atalarımı ninelerimiz Zashazuna'yı
Yoğurup yaratmış özümüzden..

ZİLİPURA

Hattilerde Zilipura koca tanrı
Kapıları koruyan konaklarda
Esenlik güvenlik sağlayan insanlara
Derin uykularına dolduklarında.

Zilipura, Zirupriya hattilerden Hititlere
Güneşten önce karınlıktan erken
Bilinmeyen bir yerde giren evlere
Açık kapalı kapılar.

Zilipura kapıların bekçisi
Bütün kötülüklere karşı Anitta'nın ülkesinde
Labarna'dan beri Arnuvanda'dan öte...
Hititler gelmeden Anadolu'ya
İçmeden Hatti sularından daha
Yaymadan koyunlarının yaylımlara
Ülkenin kapılarını beklerdi Zilipura.

Zilipura dururken kapılarda görkemli
Güler yüzle karşıladı Hititleri
Ogün bugündür Anadoluda
Tanrılar kapıların bekçileri.

ZİNTUHİ

"Arinnanın güneş tanrıçası Vuruşemu" derler
Bir tarıça vardır yüceleredne yüce
Onun torunudur Zintuhi
Güneşte gezen Arinna göklerinde
Tutup ninesinin eteklerinden
Çağların kucağında büyüyen
Evrene güneşle gelen günüşle giden
Işık giysili güzel kız.
Ele avuca sığmazmış.
İşi gücü oyun oynamakmış tanrılara...

ZİPPALANUSİA

Fırtınaların kadını
Köpüren kızan kırıp döken
Sevgiyi kovan öfkeyi seven tanrıça.
Koca Zashazuna'yla verip elele
Ne yaprak bırakırsın dökülmedir
Ne devirilmedik ağaç ne çalkanmayan su.
Sütü kesilir bebekli kadınların
Yavrulu koyunların buzağılamış ineklerin

Yayılınca kara saçların göklere
Bulut örtünce güneşi
Bir de korkulu soluğun ağaçları sarınca.
Sensin azgın dişiliğinle kudurtan Zashazuna'yı
Gökten ölüm
Yerden ölüm fışkırtan sensin ona
Acımak bilmeyen çılgın kocana
delişmen
Zashuzuna'ya...
Dişiliğin kudurunca etinde dönünce gözlerin
Oyuklarından fırlarcasına
Titrer iri göğüslerin bir iner bir çıkar
Kocaman kalçaların salınır
Görünmeyen bir yalım yayıyır derine
Göbeğinden iner derinlere

Acıkır etin daha geniş
Gitmez susuzluğun sevişmeye
Dinmez öfken
Yeryüzünden alırsın hıncını
Alt üst edersin evreni
Bir yıkıntıya çevirirsin....

ZİTARİYAS

Gitsin kötüler gelmesin oduğum yere
Pırıl pırıl canlar isterim ben
Sevmemkötülüklerin yuvalandığı karanlığı
Görünmeyen tinler dolaşmasın evrende
Kokutmaya çocukları
Ürkütmesin kötü tinler yaylımda buzağıları
Anasından ayrı kuzuları
Otlamaya yeni başlayan incecik dişleriyle.
Gelsin iyiler iyilikler
Açılsın tatlı dillerin söyleşerek
Yemeklerin yendiği sofralar
Tadına doyulmaz içkilerin içildiği.
Sevelim sevişelim
İyilik edelim iyilem görelim
Kovalım kötü tinleri
Sürelim karanlığı yurdumuzdan.

Korkmasın kimse çiçekleri koklamaya
Çekinmesin kızla delikanlılar oynamaya
Sular söylesin iyilik türkülerini
Yılanın dişlerinden bal aksın ağu değil
Akrebin çengelleri sağlık versin
Böyle bir evrendir sevdiğim benim.
Söyleyin bana nerdedir kötüler
Kötülük yağdıran tinler
Gösterin karanlığın sindiği yeri
Yağayım ışıklarımla sütüne
Aydınlığımda boğuluversin.
Kormayın çocuklar buzağılar kuzular
Seslenin gelirim
Görmezsiniz beni
Çağırdığınız yerde varım iki elim kanda olsa.
Böyle söylemiş iyilikler tanrısı Zitariyas
Sonra çekilmiş göklerin üstüne
İri gözlerle gözetler olmuş evreni.
Hititlerden önce de varmış Anadolu'da
Adı bilinmiyordu çoklarınca
Bugün dolaşır evrenimizde
Bilgiyle sevgiyle kolkola.

BAYRAMLAR

ANTAHŞUMŞA

Ekinler sallayınca yeşil başlarını
Esen yellerin türküleriyle tarlalarda
Doğa çevirir toprağın boyasını yeşile
Kuşlar sıcağın kucağına döker yumurtalarını
Yakaran birer avuç gibi yuvalarına.
Tomurcukların uCunda kıvancın gözleri
Kırpışırken güler dallar birbirine.
Gökten iner yağmurlar yumuşar yer
Gider kışın katılığı soğuğun izleri
Tütsüler yakılır tapınaklarda
Güzel kokular yağlar sürünür biliciler,
Kadınlar kızlar en güzel giysilerini yiyer
En güzel Yemekler, içkiler konur ortaya
Çalgıların eşliğinde tanrısal türküler
Yalvarışlar, yakarışlar, adaklar, saçılar
Dizilir görkemli kıralın ardınca binlerce kişi
Çıkarlar baharı karşılamaya tapınaklara
Giden süpürülmüş düzenlenmiş yollarda.

Bütün Hitit ülkesinde bucak bucak il il
Törenler düzenlenir düğün dernek kurulur
Yaşanır bayramın sevinci günün kıvancı
Barış mutluluk dilenir tanrılardan
Güneşe yükselen bakışlarla yarakan gözlerle
Yaprak yaprak açılan ellerde dilekler dolu
Mutlu geleceklere yönelen gönüller dolu
Daha güzel günlere daha güzel yaşama
Bağlanan yüreklerde duyguların sıcağı
İri güller, gelincikler gibi açılır

Boyam boyam kırlara dökülen çocuklar
Çiçeklerle yarışan giysiler içinde.

Baharın gelişine yazılmış bir övgüdür
Hititlerin sevinci yollara dökülen
Alay alay topluluklarla bütün ülkede
Antahşumşar türküler oyunlar içinde.
Güneşin sıcağında petekten damlayan bal gibi
Yumuşar iyilik tanrılarının yüreği
Akarmış Hitit tapınaklarında yakaranlara
Sular daha bir besleyici olurmuş
Bitkilerin özünde kuzuları danaları seven öz
Daha güçlü çıkarmış topraktan yaylıma.
Öfkelenir hırçınlaşırmış kötülük tanrıları
Karşı duramazlarmış güneşin gücüne
Kışı beklerlermiş kabaran tutkularıyla
Birde güzün içi kara bulutlarını.

Bayramdır törendir Antahşumşar
Hitit ülkesinde baharda düzenlenen
Telepinu'nun bolluk saçan ellerine
Sunulan bir sevgi yağmurudur yerden yağan
Işıklı göklerin engin maviliğine.

MESİR BAYRAMI

Günler uzamaya başlar ya toprak şişince
Çatlar tohumlar sevincinden
Esrimiş gibi kudurur bitkiler
Bir delişmen atılışla fışkırır yerden
Kalkar dağların ak örtüleri
Bir çapkın yeşil yağar oylumlara tepelerden
Sıçrayarak yürür buzağılar kuzular yaylımda
Günüş daha yakın gelir üstümüze
Üşütmez yağmurların en yoğunu bile.
Bulutlar gölgeliktir güneşin öfkesine
Öğle sıcağında soluyan eşkinlerin
Dinlendiği çıplak kırlarda.
Buğdaylar arpalar çavdarlar
Toprağın uzayan yeşil elleridir göğe
Temmuz sıcağını bekleyen tarlalarda.

Koçların daha parlaktır boynuzları
Koyunlarda çövzülür memelerin ağzı
Topraktan hızlı kabarır danalarda kalçalar
Boğanın terler apış arası serinde bile
Arılar ışıklar fırlar kovanlardan
Kaşınır kızların göğüs uçları
Delikanlılar özenir daha güçlü görünmeye.

Koşusan kızlar delikanlılar gelinler güveyler
Kırlara gün görmüş yaşlılar yardımcıları
En döllüsünü dererler çiçeklerin otların
Kayadan oyulmuş bir dibekte yıkarlar
Karar karıştırır yoğurur
Gün görmüş erkişiler, yoksa, kadınlar
"Şekerden şerbet ezerler
Dört yanın alır güzeller"
Türkülerle büyüyen özlemler dillerde
Dileklerle dağıtılır törenle Manisa'da

Temmuz Dumuzzi telepinu
Sümer Asur Babil Hitit
Eskiden yeniye güçlenen tanrısal verim
Değişmez duygular değişen adlar
Attis Adonis ilkyazla gelen
Gelinciklerle başlayan biten
Bütün umuşların topağı "mesir macunu"
Erkeğin kadında düğümlenen kuşağı.

Telepuni törenidir "mesir bayramı"
Attis olmuş Adonis olmuş kime ne
Önbinlerce yılın Anadolu'sunda
Değişmeyen özün değişen adı
Gelişen güçlü bir yaşama sevincinin
Çağın gönlünce söylenen türküsü.

PRULLİYA

Hititlerin büyük bayramlarından biri
Kıralın buyruğuyla düzenlenen prulliya.
Gün doğmadan yıkanır süslenir tapınaklar
Güzel tütsüler yakar biliciler
Taşın ağırlığını gidermeye kocaman yapıda
Dirilir gibi kayaralra tanrı kabartmaları
Görürünmeyen adımlarla yürüyen gönüllere
Göklerden görkemli salınışlarla.
Bir bahar bayramıdır kimilerince
Kimi söylentilerde kış törenleri.
İster yaz ister kış kutsaldır Prulliya
Bir görevdir onu Kutamak saçılarla
Adaklarla tapınaklarda kıralın yönetiminde.

İyilik tanrılarına tanrıçlarına yakarış
Kötülüklerden kötülerden korunma
Bir bayramla bildirilirdi göksel varlıklara.
Ayın pırıl pırıl olduğu gecelerin ardından
Gelen güneşli günler süslerdi bayramları
Çalgılar eşliğinde söylenen türkülerle
Tanrılar dinlermiş insanların dileklerini.

Kutsal hayvanlara sunulan adaklar
kutsal ağaçların bitkilerin köklerine dökülen
Okunmuş sular birer bağlılık belirtisi
Hitit bilicilerininbüyücülerinin elinde
İnsanların içini dile getiren birer dilekçe.

Kıral tanrılarla tanrıçlarla konuşurmuş
Bayram törenlerinin yönetirken bolluk
Getirirmiş insanlara görünmeyen ellerle
Tarlalar ekinlerle dolarmış
Bire bin verirmiş bütün başaklar.
Bir elinde başak birinde üzüm Telepinu
Bolluğu gösteren kabartmada İvriz'de.
Saçılar başlarında kıralla bilicileri
Yalvarışlarla yakarışlarla yürürler
Bolluk tanrısının katına
Kırala sunar adakları Telepinu'ya
Bildirir dileklerinin ulus adına.
Dönerler anınmış gönüllerle tanrı katında
Beklerler umulanları sıcak bir özlemle

KONUŞMAYANLAR

KONUŞMAYANLAR

İnsandan başka yokmuş konuşan
Bir mutluluktur onlarca
Konuşanlar nice savaş araşları yapar
BirbirİNin kanına susarlar
Sonra yargıçlar bulup gönüllerince
Sevmediklerini tutuklar
Sevdiklerinie kızdıklarının sırtında
Görkemli konaklar kurarlar.

AKREP

Bilinmeyen çağlar Anadolu'da
Bir güzel delikanlı
Kendinden binlerce güzel sevgilisiyle
Gezer kayalıklarda yatarmış
Günün birinde daha görünmez olurmuş
Sevgilisi çılğına dönmüş artmış üzüntüsü
Sormuş soruşturmuş öğrenmişki
Kaçırmışlar sevgilisini.
Çıldırmış öfkesinden yakarmış tanrılara
Beni başka biçime döndürün demiş.
Tanrılar akrebe dönüştürmüş onu
O günden beri taş altlarında kaya
Aralıklarında durur açar kollarını
Bekler sevgilisini
Bir dokunan oldu mu ona
Batırırmış ağulu iğnesini.
Bakarak iki kol gibi açılan çifte iğnesine
Akrep demişler insanın Kötüsüne.

ARRİNA'NIN KARTALI

Bir Hitit iliymiş Arinna
Ankara yakınlarında toprak altına suskun
Vuruşemu derlermiş Koruyucu tanrıçasına
Güneşle gelir güneşle giderrmiş
Bolluk yağdırırmış gözlerinden toprağa...
Yerde geyik gökte kartal
Birinde mavi birinde yeşil Anadolu
Bulut güneş bir de yel
Birleşen üç büyük el
Toprağa can veren...
Kartal göklere yerleşmiş O günden beri
Üstüne konmuş en yüce tapınakların
Evleri korumuş İlluyanka'dan.
Kötülüğün anası yerlerin devi
Eski söylentilere bakılırsa
Yerin altındaymış görünmeyen evi...
Göklerle yerin savaşıymış boğuşması
İlluyanka'yla kartalın
İyilikle kötülüğün
Bugün kimi kaya kabartmalarında
Kimi Anadolu kilimlerinde görülür bu savaş.
Uçmuş demek binlerce yılın üstünden
Konarak binbir kayaya
Özgürlük türküsü taşımış kanatlarında
Arinna'dan Ankara'ya....

İLLUYANKA

Bozulmuş yerlerle gökler arasında barış
Boşluk kararan toprak esneyen
Gökten inen fırtına tanrısı
Yerden başını kaldıran İlluyanka.
Savaşan bir tanrıydı bir devle
Gökleren enginliği toprağın katılığı
Boğuşan iki güç gürültülerle titreyen evrende.
Katı toprak üstün geldi göklere
İlluyanka yendi fırtına tanrısını
Aldı gözlerini birde yüreğini
Çekildi engin denizlerin dibine
Mavi karanlığın görünmeyen uzaklığında.

Yıllar geçer sindiremez içine yenilgiyi
Bir oyun düşünür koca tanrı
Evlendirir oğlunu, İlluyanka'nın kızıyla,
Tanrının öfkesiyle donanmış düğünde
Öğütler oğluna gözlerini, bir de yüreğini
Alsın illuyanka'nın canı karşılığı.
Genç güvey kandırır güzel gelini
Aldırır kaynatasının yüreğini bir de gözlerini
Geri. gücü yerine gelince tanrının
Saldırır göklerin boşluğundan İlluyanka'ya
Saldırır dağlar çalkanır denizler.
Ne var ki yazgı yürütür yargısını
Güvey kaynatasının yanında babaya karşı.
"Ödür beni baba" diye haykırır oğul.
Bütün gücüyle saldıran tanrı sarsar denizleri.
Öldürür İlluyanka'yı da, oğlunu da
Alır yılların ötesinde kalan öcnü,
Girer tanrılar arasına babanını attığı
Oklarla vurulup ölen oğlu da.
Ölüm ölümsüzlük getirir kişiye
Tanrılaşır varlığında yokluğun.
Bilinmeyen çağların ötesinde
Söylencelerin diliyle konuşan.
İlluyanka bir yılandı göklere direnen
Ölürken tutup elinden çıkadı yücelere
Kızının kocasını ölümle ölümsüz kıldı.
Hititöncesinden kalan söylenceler
Bu olayı bize böyle bildiridi.

KARINCA

—Nereden gelir nereye gidersin karınca
— Geldiğim emek gittiğim yaşamak yolumca
— Ne yersin ne içersin yıl boyunca karınca
— Günaş ısıtınca toprağı başlar çalışmam
Yığarım ekinimi yaparım yuvamı
Sessiz tüter ocagım kış aylarınca
— Senin tanrın tanrıçan olmaz mı karınca
— Tanrım tanrıçam çalışmak inandığımca
— Senin tapınağın bilicin yok mu karınca
— Yuvam tapınağım emeğim bilicim yaşadığımca
— Senin siysilerin var mı yıkanır mı karınca
— Giysilerim içimin arınmışlığı yıkayan usum
— Senin türkün çalğın nerde karınca
— Türküm bulduğum çalğım taşıdığım
— Senin Çoluğun çocuğun dölün karınca
— Biriz birliğiz kendi yasamızca
— Senin tarlan bağın bahçen karınca
— Kardığım toprak geçimim yeterince
— Senin sevgin sevgilin söyle karınca
— Öpüşür koklaşırız karşılasınca.

Anadolu'da karınca tarihten yazıdan önce
Yaşamın balından emen güneşi giyen bilge
Emekten öte yoktur yasası
Kanatlanınca konar uzak çiçeklere
Yazgısında başlar ölüm tasası.
— Karınca kanatlanınca sevinir
— Uçarım dolaşırım evreni diyerek
Batırır iğnesini komşu böceklere
Ardından koşarak gelir ölüm
İncecik kanatlarına konar
Karıncanın ölümü kanatlarında yaşar...
Böyle söyler öyküler böyle yazar masallar.
Karınca Telepinu'nun sözcüsü
Yürüyen bir emek Anadolu'da dağdan ovaya
Ne denizin balıklarına göz Koyan
Ne denizin balıklarını yaklaştıran karaya.
Tanrılar öğüt vermiş karıncaya güneşle:
Ayağın yettiğince dizin tuttuğunca git
Elin uzanmasın sana verilenden öte
Kanat kuşların senin değil
Sığdığınca yap yuvanı büyüklenme
Ne sulara dal ne göklere çık
Emeğince sana yolun açık.

KARINCA İLE KARTAL

Kartal uçuyordu doruktan doruğa
Karınca yürüyordu çorak taprakta
Kartal karıncayı gördü
Karınca kartalı
Kartal dedi : "Nereye karınca kardeş?:
Karınca dedi " Nereye kartal amca ?"
Kartal dedi : "Arinna'da mezula'ya?"
Karınca dedi: "Arinna'da Mezula'ya"
Kartal güldü karıncaya
Karınca güldü kartala...
Kartal durdu dağ doruklarında
Avlandı dinlendi
Karınca durmadı çorak toprakta yürüdü
Bir de ne görsünler
Karınca kartalda önce vardı Arrina'ya

KOYUN

Durgun bakar yeşil örtüsüne yaylımların
Pırıl pırıldır tüyleri güneşte
Yeşil ot ak süte dönüşür memesinde
Derisinin yürzeyinde parlayan yüne.
Yanza demiş Hititler bizim koyun dediğimize.
Koyun uysaldır Anadolu'da direnişten uzak,
Koyun kutsaldır Anadolu'da tanrılara adak.
Önce doyururlar sonra süslerler koyunu
Tanrısal türkülerle götürüler sunağa
Okumuş bıçakla keser başını görevli
Akıtır tanrılar adına kızıl kanını,
Sıcak buğular yükselirken boşluğa.

Çok eski bir gelenektir koyun adamak
Yatıştırmak için tanrıların öfkelerini,
İnsanları kurtarmak yıkımlardan.

Koyun giyecektir Anadolu'da
İçecektir, yiyecektir insan soyuna.
Bundandır onu sevdiği tanrıların, tanrıçaların
Kanıyla ısıtılması tapınak duvarlarının.

ÖRÜMCEK

Örümcek ağ örer yaşamaya
İnsanlar kandırmaya.
Örümceğin ağı
İnsanın çorabı
Kimin başına?
"Örümcek ağını bilir
insan bağını bilmez
Örümceğin bir ağı
İnsanın kırk dağı var.
Örümcek ağını bilir
İnsan kapısını bilmez.
Örümceğin ağından yalnız örümcek girer
İnsanın kapısından bin türlü böcek girer.
Örümcek ördüğünce insan gördüğünce"
Bunları bilmeden örümcek
Örmüş ağını çağlar boyunca
Bir elinden tanrı bir elinden insan
Tutmuş yürümüş
Örümcek masallarla masallar örümcekle
büyümüş.

TURNA KUŞU

Turna kuşu giderdi susuzluğunu
korkusuz çayın kıyısında
Sonra serdi kanatlarının güneşe kurundu
Kartal yüksekten uçar
Uzaktan geçip giden avcılar
Turna kuşuna yan gözle baktılar
Yasaktı cana dokunmak...
Turna kuşu silindi birden
"Hasameli bakıyor" dedi "bir yerden"
Tadını çıkardı gönlünce günün...

YILAN

Anne kızınca yaramaz çocuğuna
"yılan" der
Ağlayınca çocuk
İncinince bir yeri döner
"Yılan" dediğini bağrına basar sever
Yılan öfkeyle gelir sevgiyle gider
Eğrilir kıvrılır yılan
Açar kanatlarını gökten süzülür kartal
Boğuşur birleşir yerle gök

Savaş kilimlerimizi süsler.
Ağuludur korkuludur kötüdür yılan
Görünmez soğuklar bastırınca
Güneş yeşile dönüştüğünde
Kaldırır başını çatal dilini göstererek
Çıkar yeryüzen yerin altından
Kuyruğuna basanı dişler

"Yılan gömleğinden geçer insan
bildiğinden geçmez
Yılan yılanken su içen insana dokunmaz

Yılan yılanlığını bilir
insan insanlığını bilmez
Yılan sürür insan didinir
Yılanının soktuğu ölür
insanın yerdiği
Yılanın yediği insanın dediği
Yılanla yatan çıyanla kalkar
Yılan dolanır insan yalanır
Yılan kıvrılır insan sıyrılır
Yılan gömüyü kollar insan ölüyü soyur"
Yılanların en azgını "yedi başlı yılan" dır
Büyük ırmakların kaynağında yatan
Yuvasından çıktığında yeryüzünün bir
Bölümünü sularla kaplayan ne varsa
Silip süpüren insanları götüren
Bir can almadan dinmeyen.
Dev derler böylesine yılanın
Büyük dağlarda mağaralarda yaşarmış
Peri padişahının konağında durur
Güzel kızını kollarmış.
Hititler yılanların en büyüğüne
İlluyankas derler
Onun katlla savaşından
öyküler üretirler
Atalarımız böyle söylemiş Anadolu'da
Bir yanda yılan bir yanda insan.

AĞAÇLAR
OTLAR

AĞACIN ÖYKÜSÜ

Ağaç kayığa dönüşmeden inmedi suya
İnsan taşımadı kıyıdan kıyıya
Yeşerdi yaprak açtı
Boyandı çiçek
Güneşte gölge saldı yemiş yağdırdı
Uygar değilken insan
Ağacın korkusu yoktu
Demir bakır tunç derken
Balta kılıç bıçak
Sap kılıf tutacak
Ok kargı mızrak
Kaçtı yaşamın tadı
Ağacın ocağı söndü.
Önce dalda barınak ev olmuş ağaç
Arkadan gelin sandığı dolap
Biraz daha gelişince insan
Mezar tahtası tabut...

Ağaç dedi ki telepinu'ya:
"Artık büyütme beni
Yeter sap olduğum baltadan Çektiğim
Derimin yüzüldüğü toprakta süründüğüm
Yatmak istemiyorum yerde"
O gün bugündür
Bütün "agaçlar ayakta ölür"

GÜL İLE DİKEN

Diken dedi ki güle:
— Ben seni koruyorum
Neden beni yerdikleri
seni sevenlerin?
Gül dedi ki dikene:
— Korumak batmak değildir
sevenlere.
Diken dedi ki gülü:
— neden koparır seni dalından sevenler
benimle?

Gül dedi ki dekine:
— Çelişme var doğada
benimle sen
seninle ben.
Diken dedi ki güle:
İnsan seni bensiz mi koklardı?
— İnsan seni benimle sevmeyi bildi.
Sen bana karşı
Ben sana karşı
Biz bize karşı
Onlar onlara karşı
Ben seninl
Sen benimle
Bizi sizinle
Siz bizimle
Onlar onlarla
Biz bezi
Siz size
Onlar onlara
Buğdaylar Çuvallara
Çuvallar değirmene
Değirmen unlara
Unlar ekmeğe
Ekmek birliğe...

KARADİKEN ALDANMAZ

"Karadiken aldanmaz" derdi annem
Baharın gelişi ondan bellidir
Karadiken gülerse tomurcuklarla toprağa
Geçmiş demektir karakışın çağı
Ilık yeller eser soğukların ardından
Sürer yüce dağlara.

"Karadiken aldanmaz" derdi annem
Bütün ağaçlar aldanır
Açar yapraklarını biraz ısınınca ortalık
Arkasından bastırır bir daha soğuk
Ne çiçek kalır ne yaprak ne yemiş.
Karadiken kanmaz doğanın oynaklığına.

Kara diren açınca yeşil ellerini göğe
Güneş mavisi güler bulutlar ağlar
Kaynar toprağın kanı
Bolluk yürür bitkilerin ellerinden tutarak
Övgüler söylenir Telepinu'ya.
Kimse duymaz evreni dolduran bu sessiz
Türküyü, yalnız baharın gözleri görür.
Ayak sesinden tanır.

"Karadiken aldanmaz" derdi annem
Karadiken gülünce yeşile
Annemin ışırdı gözleri
Bakardı pencereden ekinlere.

Kızılağacım ben otlu sulak yerlerde
birkaç insan boyu büyürüm daha da
Geniş yapraklarım el gibi
Dallarım yatkın dalların yayvan
Boyumca gölgemin serinliği
Dallarım süzer yapraklarım emer güneşi
En güzelini sunar gölgemin toprağına
Benim gölgemde dinlenir geyikler
Benim toprağında giderir yorgunluğunu
Sular, eğreltiler ince doruklu sivri otlar
Bir avuçtur yaprağım boşluğa yeşil dağıtan
Toprağa gölge veren ışığı dinlendiren.

Kızılağaç iyilik tanrılarının ağacı
Suların sevgilisi kuraklığın korkusu
Bütün ağaçların büker belini kurak
Kasar kavurur otları yaylımlarda
Sarı ninniler söyletir yeni yeşerir çimenlere
Gelir kızılağacın önünde diz çöker
Yürümez yargısı bilir ondan öte.

Geyikler büyük otlakları sever sulu
Seyrek ağaçların altında kolaydır koşmaları
Dalbudak boynuzların çarpıp kırılmadığı
Oların yeşil sularla beslendiği
Diri yerlerde güneşin dallardan süzülen
Yumuşayan erimiş sıcağında.

Kızılağaç bir tanrının ağacıdır
Toprakla suyun barıştığı yerde
Bütün sevgiyi kucaklayan yüreklere açık
Ayıya kurda sırtlana kapalı
dökülen kanı seveni sevmeyen.

YONCANIN TÜRKÜSÜ

Ben süs kuşu değilim
Onbinlerce yıldan gelir gelişim
Benimle donatmış başlığını
Benimle gülmüş Anadolu'ya
Emziren toprağı Kubaba.

Masal değilim ben
Ekmeğim suyum emeğim
Bırakın ellerimi
Tarla duvarlarının
Koparın eşekdikenlerini
İstediğim yerde biteyim.

Uğurdur yapraklarım
Bİr el gibi göklere açılan
Parmaklarım yeşil
Baharla gelir mutluluğum
Sürer yaz boyunca
Dağlar örtünür ak yaşmağı
Ben sararıp solunca.

BİLMECELER

YERALTI ÜLKESİ

YERALTI ÜLKESİ

Yerin altındakiler
Yerin üstündekilerden çoktur
Dilleri yoksa da söylemeyen
Korku bilmezden yaşamın ötesinde

Korkutmaz yeraltı tanrıları
Duman çıkmadığına yeryüzene
Görkemli yalımlar çıkaran ocakları
Böğüren öküzleri yoktur.

TAMU

Yerin altındadır tamu suçluların gittiği
Karanlıklar ülkesi, korkutan, ürküten yer
Ne kulakları duyar çığlıkları,
Ne gözleri görür kıvranan kırışan yüzleri,
Yedi kapısı vardır sürgülü yedisi de
Acımasız, kokusuz bir devdir kapıcı
Taş yumuşar yumuşamaz yüreği
Kayalar yarılır acıdan, üzüntüden
Kılı bile kıpırdamaz yalvarışlara.
Dolaşır kötü tinler karanlığında
Bakışları kuşkulu yalımlı gözlerinde
Geçmişi geleceği olmayan bir zaman
Bitmeyen başladığı bilineyen koşu.
Yalnız tin gidermiş tamuya Hititlerde...

YANAN CANLAR

Hititler ölüleri diriler gibi severler
Donatırlar kutsal ocağı
Okunmuş üflenmiş odunlarla
Tütsülerle güzel kokularla
Övgülerle ağıtlarla
Yükselen yavarışlar yakarışlar
Tutuşturulur odunlar
Üstlerinde ölenin katılaşan gövdesi
Duyulan canın değil yalımların sesi.
Toplanır ölünün külleri saygıyla sevgiyle
Bir törenle konur kutsal kaba
Sunulur yeraltı bekçilerine.

Ölen kıralsa yücedir
Yalnız etleri yakılır kemikler
Yağlanır güzel kokular sürülür
Törenle açılır toprak
Törenle kemiklerin konduğu kutsal kap
Bırakılır toprağın ellerine
Ölümsüzler ülkesine.

Kimi günler yakılmaz ölüler
Elleri ayakları bağlanıp gömülürler
Çene dizlerine değer ölünün
Öyle buyurur inanç bir daha kalkmasın
Yattığı yerden dönmesin geldiği yere
Korkulur ölüsünden yaşarken sevilenin
Ürkütür en güçlü yürekleri bile
Yoluna bin can konan güzelin ölüsü
Alır sevişmenin sıcaklığını
Yayılır gövdeye ölümün soğuğu.

YAZIDAN ÖTE

YAZIDAN ÖTE

Yazıyla başlamamış insan
Düşünce bütün güçlerin üstündedir
Yaratan kavrayan geliştiren
Bir akışın bitmeyen soluğunda
Söylenen türküler vardı dillerden öte
Sözcüklerin dili tutulduğu yerde
Damarların sıcacık olduğundan
Kanın sessizliğine bürünmüş duygular akardı...
Anadolu bir dilsiz ozandı
Ağaçların soluğunda
Bitkilerin kırağılaşan çığlığında
Bilinmeyen bir geçmişi yaşardı,
Orada bir insan vardı...

DİZÇÖKMEK

Büyük kıralı Hititlerin
Bir günaçımında bayramda
Uyanmış bütün uyruklarından önce
Yunmuş arınmış kutsal sularla konağında
Sonra varmış görkemli tapınağa
Dudaklarında sessiz yakarışlar
Yüreğinde korkuyla kaynaşan saygı yoğun.

Büyük kıralı Hititlerin güneşten önce
Kalkmış yatağından yunmuş arınmış
Kutsal sularla dudaklarında bir ezgi
Ürkek adımlarla yürümüş görkemli tapınağa
Büyük kıralı Hititlerin
Güneş aydınlatırken görkemli tapınağı
Birleşirken derin bakışlarıyla tanrının
Bulutların eleğinden akan ışınları
Dizçökmüş önünde çakışan ellerini avuç avuca
Uzatmış göğüsünün ortasından tanrıya.

Büyük kıralı Hititlerin
Hattilerden öğrendiği yakarışları
Dönüştürmüş yoğun gövdesine
Sunmuş önünde dizçöktüğügörkemil tanrıçaya.
O gün bugündür anadolu'da
Dizçökülür önünde büyüklerin
Kişinin tanrılara kulluğu Hattilerde
Kişinin kişiye kulluğu çağımızda.

TARİHÖNCESİ

Bir masal Anadolu'da suyun aktığı yerde
İnsan yoksa duyulmamış
Bir masal Anadolu'da kuşun uçtuğu yerde
İnsan görmemişse söylenmemiş
Bir masal insanın olduğu yerde
İnsan bilmemişse bilinmemiş

UZAKTAN ANADOLU

Sen
Bilirmisin
O dağları
Balam?
Alır başını gider göklere
Ne karalık çıkabilir doruklarına
Ne yıldırım inebilir eteklerine?
Yücelerinde tanrılar
Derinlerinde tanrılar
Böyle söylemiş tarihin kulağına
Tarihten önce
Tarihten sonra gelen çağlar....
Yediğimiz tanrıdır buğdayın özünde
İçtiğimiz tanrı suda üzümde
Yıldızlar güneş ay tanrı
Geyik arslan bıldırcın turna sığırcık tanrı
Gürgen çınar karaçam ardıç fındık kestane kavak tanrı
Kartal yılan yonca kızılağaç meşe zeytin tanrı
Tanrıyı yaratan insan
İnsanı yaratan tanrı
Gecesiyle gündüzüyle bütün Anadolu tanrı
Runda haruva
Arıma aruna
Lama mezula
Piva Kulitta
Sarru Sarruma
Telepinu Vuruşemi...

UZAK TANRILAR

Eskiden de günüş vardı Anadolu'da
İnsanların görmediği gökler vardı
Dağlar ağaçlar bitkiler sular vardı
Ay doğar güneş batardı
Geçe gelir gün giderdi
Yaldızlar ay'ın derneğine toplanırlardı.

Eskiden de ay vardı Anadolu'da
İnsanların gökleri bilmediği
Ağaçlardan yemişler dermediği
Çağlar vardı yıldızlar güler oynardı
Yeryüzünün durgun sularında
Karlar iner yağmurlar yağardı
Gün doğarken gece gider
Gece gelirken gün göçerdi.

Eskiden de yaylımlar vardı Anadolu'da
İnsanların gezmediği ovalar vardı
Adı bilinmeyen nice yabanların
Kimileri otlar kimileri avlanır
Güçlüler kovalar güçsüzler kaçardı

Eskiden de insanlar vardı Anadolu'da
Bilinmeyen bir düzen yaşarları
Bilinmeyen bir dille konuşur
Bilinmeyen yemişler toplarlar
Birbirlerinde korkarlardı.

Eskiden de insanlar vardı Anadolu'da
Yazı yoktu yazmak yoktu
Ev yoktu ocak yoktu kap yoktu
Ok mızrak kargı bıçak yoktu
Giyim kuşam kaç göç yoktu
Yalnız doğanın yasalarına uyarlardı
Onlar da insan gibi yaşarlardı.

Eskiden de insanlar vardı Anadolu'da
Ok bulundu mızrak bulundu kargı-bıçak bulundu
Senin benim kaygısı düştü içlerine
Barınaklar yapılır oldu veler yapılır oldu
Çitler duvarla yapılır oldu
Topraklar ayrılır odu derken
Örtünmek kaç göç başladı
İnsanları bir kaygı sardı.

Eskiden de ormanlar vardı Anadolu'da
İnsanlar kuşlar gibi yemişleri toplardı
Çayırlar biçilmezdi ağaçlar kesilirdi
Derken ataş bulundu ocaklar tüttü
İnsanlar ocakta ağaçları yakarlardı.

Eskiden de tanrılar vardı Anadolu'da
Tanrılar aydı güneşti yıldızlarda
Büyük ağaçlardı dağlardı

Irmaklardı büyük sulardı
Kocaman kayardı
İnsanlar onlara taparlardı.

Eskiden de ateş vardı Anadolu'da
Demir bulundu bakır bulundu tunç bulundu
İnsanlar onaları eritip araç yaparlardı.

Eskiden savaş yokken Anadolu'da
İnsanlar doğanın buyruğunca dolaşırlardı
savaşın bilinmediğ yerde barış vardı.

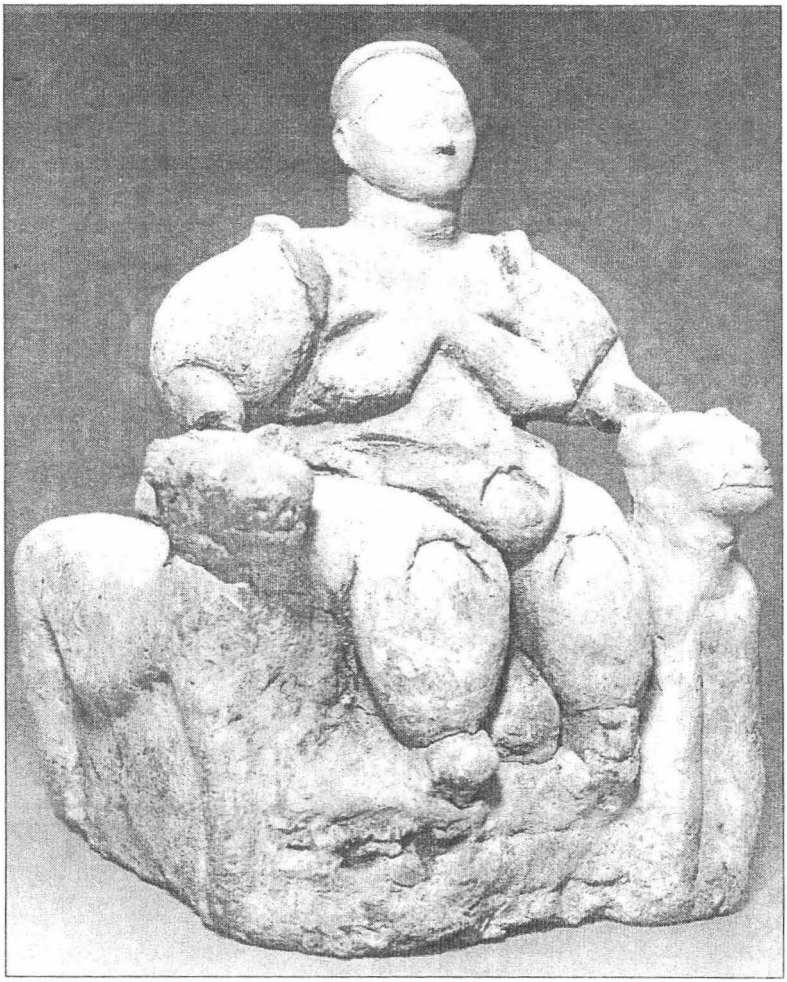
Eskiden de insanlar vardı Anadolu'da
Savaş vardı toplumlar vardı kırallar vardı
Hayvanlar insanlardan kaçardı
Tanrılar kırallardı.

Eskidende insanlar vardı Anadol'da
Yazı bulundu yazmanın tadına vardı
Uluslar birbirlerini tanıdı
Kırallar tanrılar yarıştı
Buğday ekildi ekmek pişirildi
Üzümden içki çekilde
Törenler düzenlendi
Tapınaklar yapıldı
Yaşamanın tadı tuzu kaçtı.

Eskiden de tanrılar vardı Anadolu'da
Demir çivilerle kayalara kazılan
Pişmiş toprak araçlara yazılan
Kaba kaçağa küpe çömleğe çizilen
kırallarla tanrılardı.

Eskiden Hattiler vardı Anadolu'da
Hİtitler binlerce yıl önce yaşamış
Ekin ekmiş tarla kazmış ağaç dikmiş
Evcil diriler beslemiş ateş yakmış
Demir bakır tunç eritmiş işlemiş
Yoğurmuş avuçlarında toprağı
Dilediği biçimi vermiş insanlardı.
Eskiden tanrılar vardı Anadolu'da
Toprağa veren kutsallığını
Barışın ellerinden tutup
Dağ dağ ova ova gezdiren tanrılar.

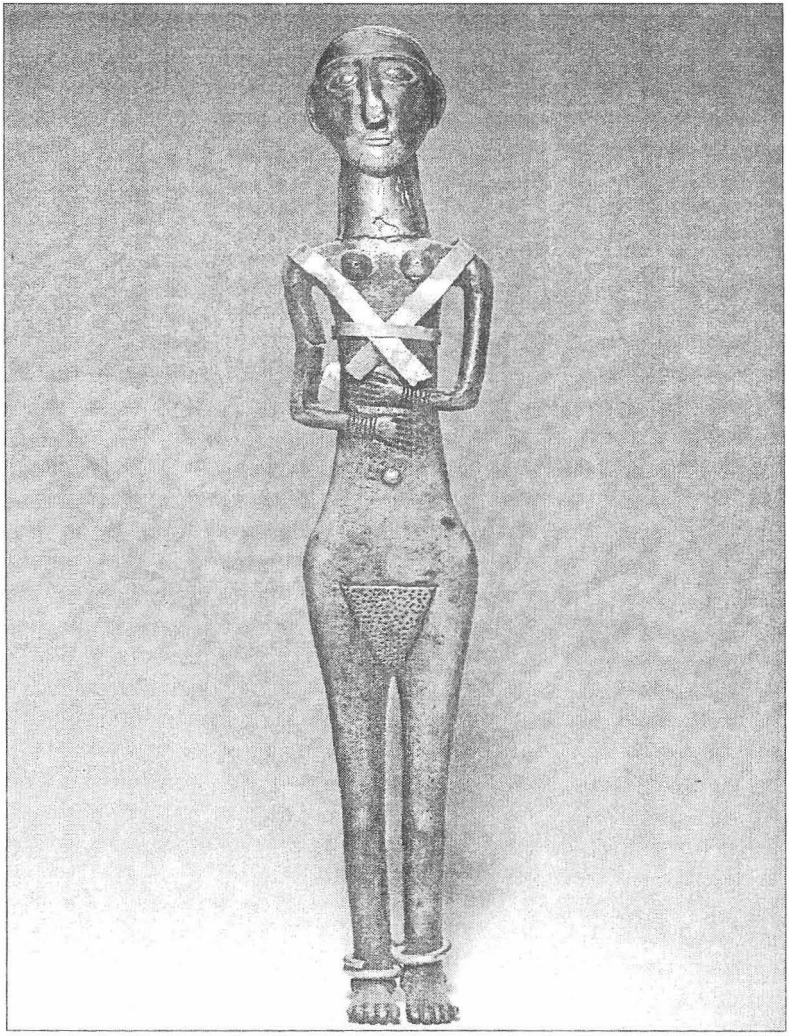
Eskiden tanrıçalar vardı Anadolu'da
Dağlar gibi kabarmış memelerinden
Ekinleri insanları bitkileri emziren
Barışın ellerinden tutup
Ev ev insan insan çocuk çocuk gezdiren.

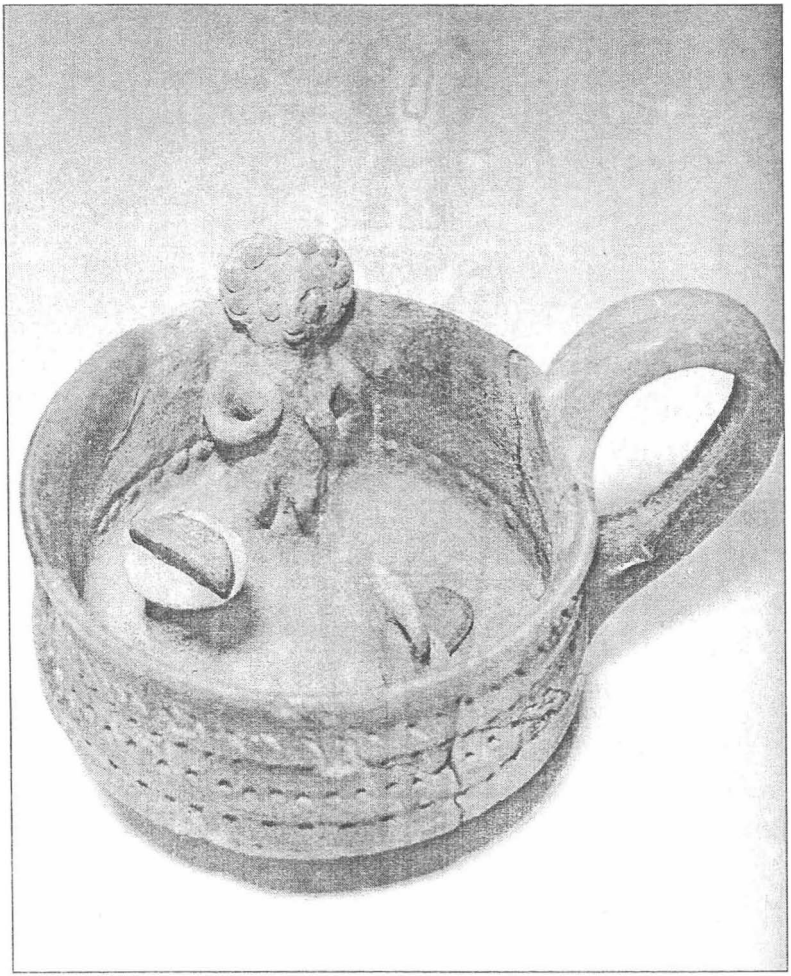
Ana Tanrıça Heykelciği (Ön)
Pişmiş toprak
Çatalhöyük
M.Ö. 6. binyıl ilk yarısı

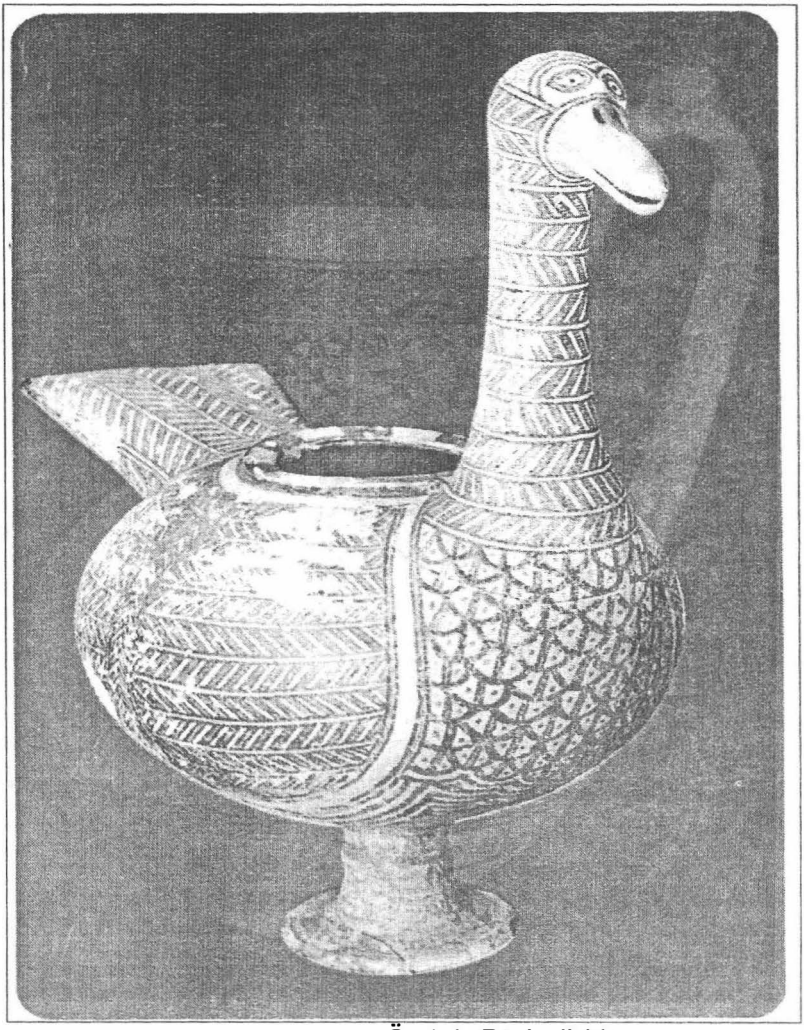
Ana Tanrıça Heykelciği (Arka)
Pişmiş toprak
Çatalhöyük
M.Ö. 6. binyıl ilk yarısı

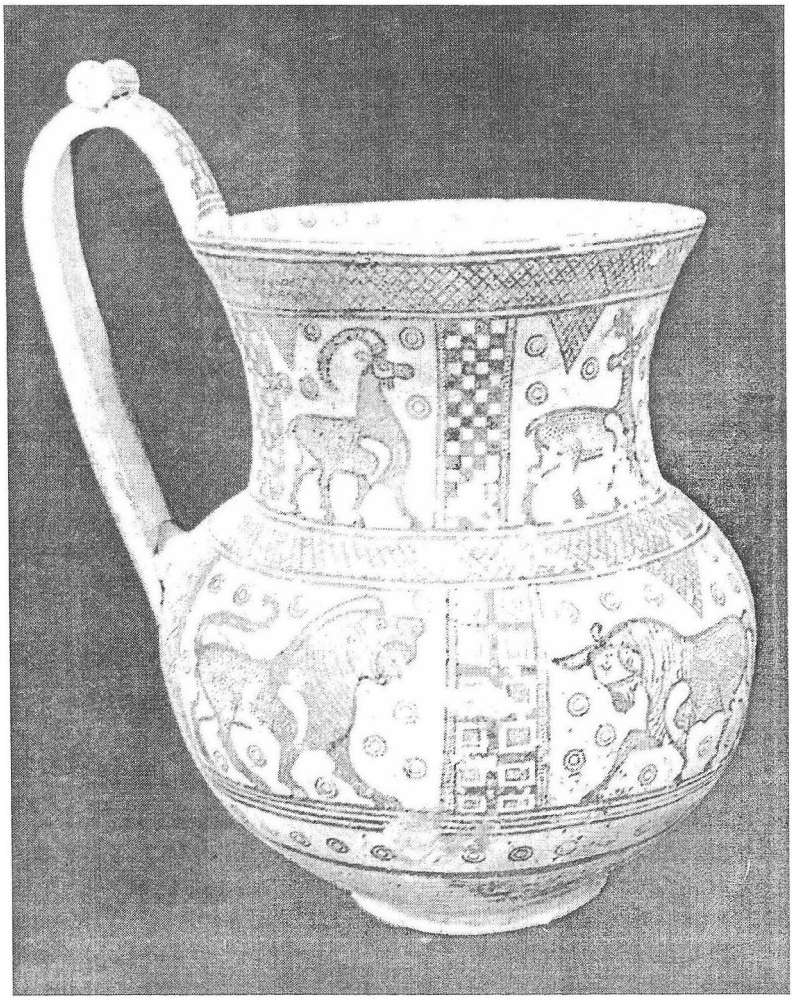
Kadın Heykelciği
Elektrum-Altın
Hasanoğlan
M.Ö. 3. binyıl sonu

İçinde Kutsal Alanın Simgelendiği Tek Kulplu Kap
Pişmiş toprak
Eskiyapar
M.Ö. 17-16. yüzyıl

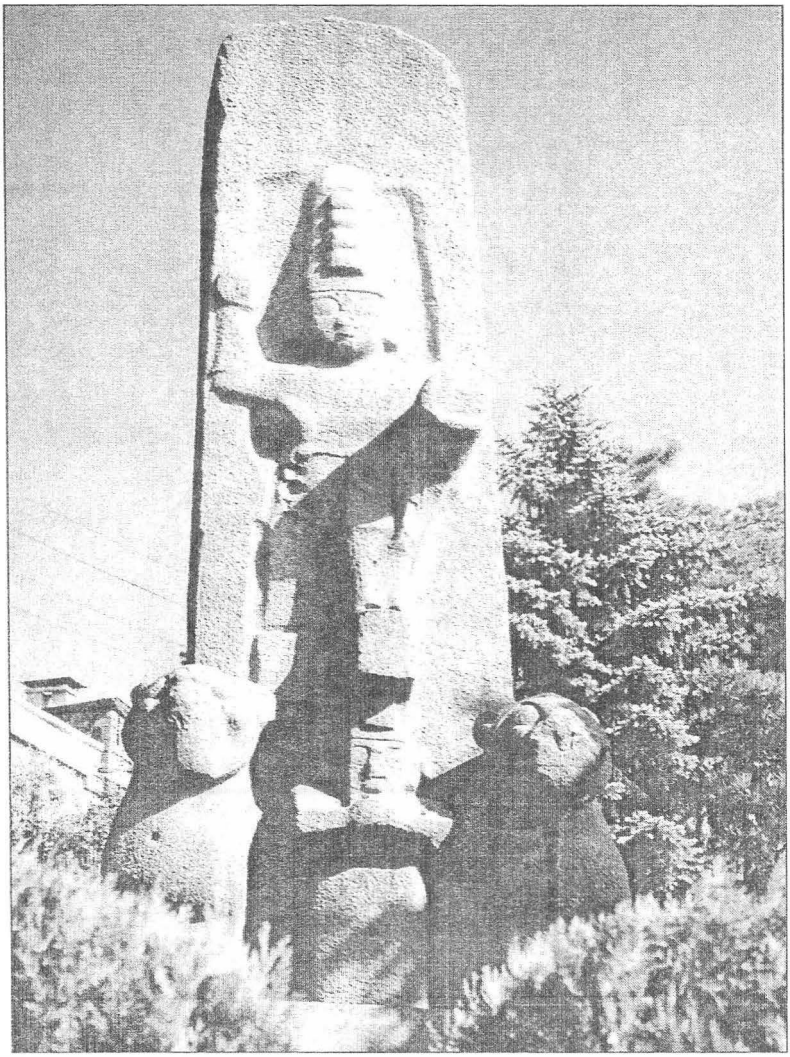
Ördek Biçimli Kap
Pişmiş toprak
Gordion
M.Ö. 8. yüzyıl Frig Çağı

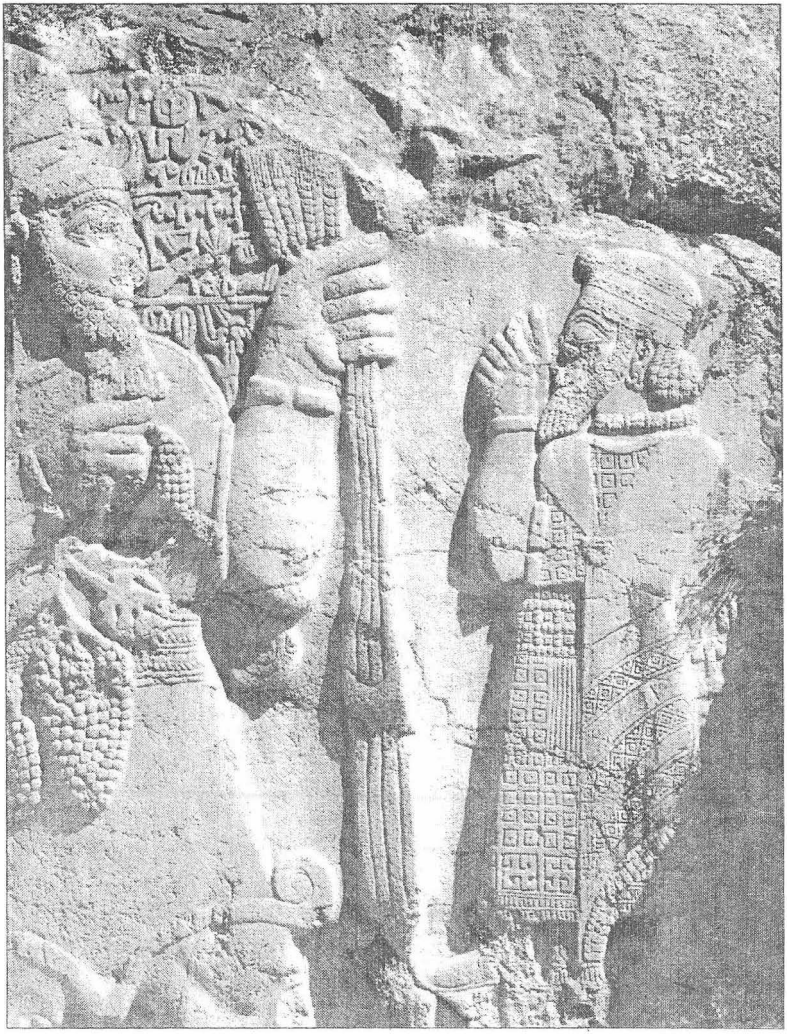
Kulplu Tas
Pişmiş toprak
Gordion
M.Ö. 7. yüzyıl Frig Çağı

Tanrı Bes
Kemik
Alacahöyük
M.Ö. 14-13 yüzyıl

Fasıllar Anıtı
Taş
Konya-Beyşehir (Fasıllar köyü)
M.Ö. 14. yüzyıl

Hitit Rölyefi
Taş
İvriz
Geç Hitit

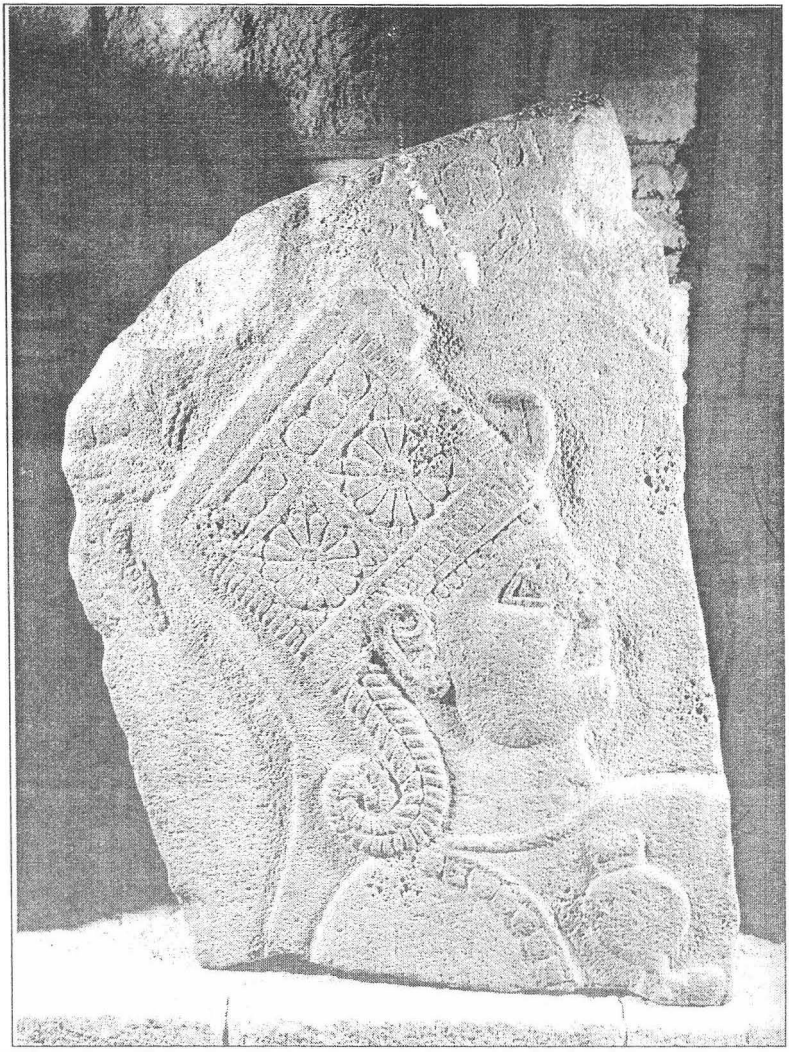

Koç ve Arslan Başlı Kovalar
Bakır
Gordion
M.Ö.8. yüzyıl

Boğa Biçimli Dinsel Tören Kapları
Pişmiş toprak
Eskişehir

Anadolu Mitologisi / Resim:XI

Tanrıça Kubaba Kabartması
Bazalt
Kargamış
M.Ö. 9. yüzyıl

Anadolu Mitologisi / Resim: XII

Günümüz araştırma, inceleme ve denemecilerinden İsmet Zeki Eyuboğlu, 1925'te Maçka-Trabzon'da doğdu. İstanbul'da Vefa Lisesi'ni (1948), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü (1953) bitirdi, Klasik Filoloji ve Tarih bölümlerinde okudu. Bir süre felsefe ve edebiyat öğretmenliği yaptı...

Anadolu Uygarlıkları, Halk Bilgisi Varlıkları ve Türk Dili konularında yoğunlaştı. Almanca, Latince, Farsça gibi dillerden yaptığı çeviriler ve çok çeşitli dergilerde yayınlanan inceleme araştırma yazılarından başka, günümüze dek ellinin üzerinde eserinin bir çok baskısı yapıldı.

Yapıtlarında, Türkiye'nin aydınlanmasına büyük önem veren İsmet Zeki Eyuboğlu; *"Ülkemizde, geçmişe dönük bütün gelenekler geçerlidir. Bu durağan bir ortamı yaratmaya elverişli gelenekler-alışkanlıklar yasal güçlerle de korunmaktadır... Din verilerine dayanan bilgi, bir buyruk niteliği taşıdığından, araştırmaya-incelemeye elverişliliği yoktur. Bilgiyi bir değişmez buyruk niteliğine dönüştürerek, toplumu aydınlatmaya kalkışmak yozlaştırmaktır...Kişiyi değer, yapan topluma getirdiği aydınlıktır..."* cümleleriyle aydınlanmacı bilimsel bir geleneğin oluşmasına katkılar vermeye devam etmektedir.

Bütün eserlerinde aydınlanmanın da temeline geçmişte ve günümüzde insan ve insan faaliyetlerinin anlaşılmasını koyan yazar, **Anadolu Mitolojisi**'nde de aynı kaygıları güderek söylencede gizli gerçeği-insan gerçeğini bütün çıplaklığı ile gözler önüne seriyor; *"Söylencenin biçimi yapısı doğaya sorulan sorunun ortaya konan, doğadan alınan karşılığıdır."*

ISBN 975-8269-13-5

9 789758 269136 >

İnceleme-Araştırma:11

TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Kapak:Ömür Bahtiyar

3500 000